



Avrupa Birliğı tarafından
finanse edilmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Temelli Savunuculuk

Eğitim Materyali



**NÜKHET SİRMAN
ŞEMSA ÖZAR**

2025

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz III

Toplumsal Cinsiyet Temelli Savunuculuk

Eğitim Materyali

Dr. Nükhet Sirman

Dr. Şemsa Özar



CEİD YAYINLARI

Toplumsal Cinsiyet Temelli Savunuculuk

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

ISBN: 978-625-7666-34-3



Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr

www.ceidizler.ceid.org.tr

Kapak/İç Tasarım: Hasan Kürşat Akcan

Bu yayın Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir. İçeriği yalnızca Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği sorumluluğundadır ve her zaman Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmaz.

NÜKHET SİRMAN: Lisans ve doktora eğitimini Londra Üniversitesi Antropoloji bölümünde tamamlamıştır. Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversiteleri Sosyoloji bölümlerinde aile sosyolojisinden, antropolojiye, niceliksel araştırmadan, duygu sosyolojisine çeşitli dersler vermiştir. Tarımda aile işletmeleri, Akdeniz antropolojisi, namus ve köy çalışmaları, milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet, Türkiye’de modern ailenin kuruluşu, Televizyon dizileri, toplumsal cinsiyet ve aile fantazileri gibi konularda akademik makaleleri bulunmaktadır. Çok çeşitli toplum kuruluşlarında ve feminist örgütlenmelerde yer almış, feminist dergilerde sürekli olarak yazılar yayınlamıştır. Emekli olduğu 2019 yılından beri Dissensus Araştırma ve Danışmanlık Şirketi şirketi kurucusu olarak ekonomik kriz, kürtaj, kadına yönelik şiddet, gösteri sanatlarında taciz ve mobbing, aile hayalleri ve gerçekleri, UN Women **Toplumsal Cinsiyet Veri ve İstatistikleri Kapasite Geliştirme ve Teknik Destek Programı modül geliştirme ve eğitiminin verilmesi**, örgütlenme özgürlüğü, toplumsal hafıza ve çocuklara yönelik şiddet, Türkiye’de tarımın yapısı, deprem ve sivil toplum araştırması gibi araştırmaların hem sahasında hem de rapor yazımında çalışmıştır.

ŞEMSA ÖZAR: Lisans ve lisansüstü eğitimini Boğaziçi Üniversitesi’nde, doktora eğitimini de Viyana Ekonomi Üniversitesi’nde (Wirtschaftsuniversität, Wien) tamamlamıştır. Doktora eğitimine başlamadan önce 1978-80 yıllarında Devlet İstatistik Enstitüsü’nde, 1980-83 yıllarında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nda çalışmıştır. 1990-2018 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü’nde öğretim üyesi olarak çalışmış; iktisat kuramı, ekonomik kalkınma ve toplumsal cinsiyet dersleri vermiştir. 2018 yılında emekli olmuştur. Kadın emeği ve istihdamı, enformel istihdam, yoksulluk, kadına yönelik şiddet, zorunlu göç, sosyal politika, kalkınma iktisadı, küçülme, mikro ve küçük işletmeler konularında araştırma ve yayınları bulunmaktadır. 2019 yılından beri, kurucu ortağı olduğu Dissensus Araştırma ve Danışmanlık şirketinde araştırma yapmaya devam etmektedir. Ekonomik kriz, kürtaj, kadına yönelik şiddet, gösteri sanatlarında taciz ve mobbing, kadınlar ve yoksulluk, şiddete maruz kalan kadınlara yönelik sağlık hizmetlerinin güçlendirilmesi ve UN Women Toplumsal Cinsiyet Veri ve İstatistikleri Kapasite Geliştirme ve Teknik Destek Programı Araştırma ve Eğitim projesine katılmıştır. 2010-2012 arasında İstihdam ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Konularında Avrupa Uzman Ağı’nda (EGGE, European Network of Experts on Employment and Gender Equality Issues) Türkiye uzmanı olarak görev yapmıştır. Uluslararası Feminist Ekonomi Derneği’nin (IAFFE) başkanlığını

(2015-2016) ve yönetim kurulu üyeliğini (2002-2007) yürütmüştür. Kadın Emeği ve İstihdam Girişimi'nin (KEİG) ve Kadın Emeği Çalışan Feminist Araştırmacılar topluluğunun (KEFA) kurucu üyesidir.

Teşekkür

Bu raporun yazımında süpervizörlük desteği sağlayan Prof. Dr. Gülay Toksöz’e özenli değerlendirmeleri, yararlı eleştirileri, katkı sunan önerileri için minnettarız. Her başımız sıkıştığında danıştığımız Emel Memiş’e ve bize olan sarsılmaz güveni ve sabrı için de Ülker Şener’e teşekkür ederiz.

İçindekiler

Teşekkür	6
İçindekiler.....	7
Tablolar Listesi.....	9
Şekiller Listesi.....	9
Kısaltmalar.....	10
I. Giriş	11
II. Bağlam	12
III. Amaç	15
IV. Savuculuğun Tanımı	17
A. Savunuculuk Nedir?	18
V. Savunuculuğun Dayanağı: Kanıta Dayalı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	21
A. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Prensibi Savunuculuk İçin Nasıl bir Dayanak Oluşturuyor?	21
B. Yasalar Savunuculuk İçin Nasıl Bir Dayanak Oluşturuyor?	24
C. Veriler Savunuculuk İçin Nasıl Bir Dayanak Oluşturuyor?	30
VI. Hedef Kesimler: Kimin Nezinde Savunuculuk?	33
A. Ulusal Karar Alıcılar.....	33
1. Kamu	33
2. Yerel Yönetimler	36
3. Kamuoyu.....	39
B. Uluslararası Örgütler.....	40
1. BM Nezinde Hedef Kitle	41
2. Avrupa Birliği Nezinde Hedef Kitle	43
C. Ulusötesi Savunuculuk Ağları.....	43
VII. Savunuculuk Biçimleri ve Yaklaşımları	45
VIII. Savunuculuk Stratejileri.....	53
A. Feminist Savunuculuk Stratejileri Oluşturma Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Veri ve İstatistiklerinin İşlevi	56

B. Savunuculuk Stratejilerinin Hazırlanmasına Katılım	59
C. Gücün Yüzleri	61
1. Alanlar	61
2. Düzeyler	62
D. Savunuculuk Stratejisi Oluşturma Süreci	63
1. Bağlamsal Analiz	64
2. Sorun Tanımlama ve Analiz	64
3. Hedefler	66
4. Aktörlerin Belirlenmesi	67
5. Güç Haritalaması	67
6. Politika ve Durum Araştırması	68
7. Savunma Stratejilerinin Belirlenmesi: Faaliyetler, Eylemler, Taktikler ve Uygulama..	68
8. İlerlemenin Ölçülmesi ve Eylemin Değerlendirilmesi	68
IX. Toplumsal Cinsiyet Veri ve İstatistiklerinin Savunuculuk Çalışmalarında Kullanımı	69
X. GRUP EGZERSİZİ	81
KAYNAKÇA.....	88
EKLER:	94
BİLGİ NOTU 1. KİH’İN BM KADININ STATÜSÜ KOMİSYONU 66. OTURUMU DENEYİMİ	94
BİLGİ NOTU 2. ADIM ADIM SAVUNUCULUK ÇERÇEVESİ	97
A. Birinci Aşama: Arka Plan Hazırlığı	97
B. İkinci Aşama: Savunuculuk Stratejisi Tasarlama	98
C. Üçüncü Aşama: Savunuculuğu Hayata Geçirme	100
BİLGİ NOTU 3. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları	102

Tablolar Listesi

Tablo 1. Üsluba göre savunuculuğa yaklaşımlar	49
---	----

Şekiller Listesi

Şekil 1. Mor İğneler	14
Şekil 2. İktidar Küpü	60

Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
BKH	Binyıl Kalkınma Hedefleri
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women)
CEİD	Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği
ECOSOC	BM Ekonomik ve Sosyal Konsey
ECSR	Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (European Committee of Social Rights)
EIGGE	İstihdam ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Konularında Avrupa Uzman Ağı (European Network of Experts on Employment and Gender Equality Issues)
GREVİO	Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Eylem Uzman Grubu (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence)
IAFFE	Uluslararası Feminist Ekonomi Derneği (International Association for Feminist Economics)
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labor Organization)
INGO	Uluslararası Hükümet Dışı Örgütler (International Non-Governmental Organizations)
KEFA	Kadın Emeği Çalışan Feminist Araştırmacılar
KEİG	Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi
KİH	Kadının İnsan Hakları
KSK	BM Kadının Statüsü Komisyonu
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
STGM	Sivil Toplum Geliştirme Merkezi
STÖ	Sivil Toplum Kuruluşu/Sivil Toplum Örgütü
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Program)
UNICEF	BM Çocuklara Yardım Fonu (UN Children’s Fund)
UN Women	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
WGDAWG	BM İnsan Hakları Kadın ve Kız Çocuklarına Karşı Ayrımcılık Çalışma Grubu (Working Group on discrimination against women and girls)
YEPP	Yerel Eşitlik Eylem Planları

I. Giriş

Sivil toplum alanında çalışan kişi ve kurumlar bilgi biriktirmekte ve çalıştıkları konularda görüş oluşturmaktadırlar. Bu bilgi ve görüşleri topluma duyurmak, farklı kesimleri bu konularda göreve çağırmak ve genel kamuoyunu aydınlatmak sivil toplum örgütlerinin asli görevlerinin başında gelmektedir. Savunuculuk çok çeşitli konularda, çeşitli biçim, yaklaşım ve strateji uygulanarak yürütülebilmektedir. Ancak farklı savunuculuk biçimlerinin sınırları, zorlukları ve sağladığı imkânların farkında olmak, zamana ve zemine uygun savunuculuk biçimleri yaratabilmek için gerekli esnekliğe sahip olmak farklı yaklaşım, biçim ve stratejilerden haberdar olmakla mümkün olacaktır. Toplumlarda çok farklı kesimler savunuculuk yapabilmektedir. Savunulan konular bazı kesimlerin çıkarlarına dayalı olabileceği gibi değer yargılarını da yansıtabilmektedir. Örneğin nafaka karşıtı savunuculuk örnekleri yakın zamanda hem parlamentoda hem de sosyal medyada yaygın olarak görülmektedir. Burada anlatılan savunuculuk ise hak temelli savunuculuk biçim ve yaklaşımlarına odaklanmaktadır. Nafaka örneğinde de toplumun güçsüz ve dışlanmış kesimlerinin haklarını, yani boşanmakta olan kadınların haklarını savunan yaklaşım ve biçimler üzerinde durulacaktır.

Bu modül katılımcılara, kamu yararı için önemli olduğunu düşündükleri bir amaç ya da konu için nasıl savunuculuk yapacaklarını göstermek için tasarlanmıştır. Modül, katılımcıların toplumun cinsiyetli doğasının farkına varmalarını ve savunuculuk stratejilerini toplumsal cinsiyete göre oluşturmalarını sağlamayı amaçlar. Ayrıca bu eğitim, toplumsal cinsiyet veri ve istatistiklerinin bir savunuculuk kampanyasında ne denli önemli olduğunu göstermeyi ve savunuculuğun bu verilerin özenle seçilip kullanılması gerektirdiğini ortaya koymayı amaçlar. Bu eğitim modülü savunuculuğu çeşitli yönleriyle anlatırken, bir yandan da Türkiye’de yapılmış olan çeşitli savunuculuk örneklerini katılımcılara gösterecektir. Modül, savunu konusu seçmek, verilerle gerekçelendirmek, kurgulamak ve doğru stratejiler tasarlamak ve sunmak konularını kapsayacaktır. Son olarak, katılımcılardan kendi seçtikleri bir konu üzerinden iyi tasarlanmış kanıta dayalı bir savunuculuk stratejisi oluşturmaları ve dikkatle seçilmiş sunum ve görselleştirme yöntemleriyle oluşturulmuş bir savunuculuk örneği geliştirmeleri beklenecektir.

II. Bağlam

Savunuculuk belli bir siyasi, toplumsal ve kültürel ortam içinde yürütülür. Bu ortamın ana hatlarını göz önünde bulundurmadan savunuculuk yapılamaz. Biz bu ortamlara bağlam diyoruz. Bazı ortam ve bağlamlar toplumsal cinsiyet eşitliği gibi hak temelli talep ve konuların konuşulup müzakere edilmesine göreli olarak daha açıkken, bazıları değildir. Müzakereye açık olmayan ortamlarda bu durum dikkate alınmadan yapılan savunuculuk genelde başarısız olur ve çoğunlukla savunucuların zorluklar yaşamasına neden olur. Bu yüzden hangi bağlamda savunuculuk yapıldığı, o bağlamın getirebileceği kısıtlar ve bu kısıtları aşmak için geliştirilebilecek stratejiler düşünülmeden savunuculuk yapılmamalıdır.

Savunuculuk ortamı sadece ulusal ya da yerel bağlamda ele alınmamalı, küresel bağlam da ortama dahil edilmelidir. Genelde ulusal ve küresel bağlam birbirini etkiler ve bu yüzden bu iki düzlem arasında bir paralellik bulunur. Son 20 yıla bakıldığında ulusal ve yerel düzlem arasındaki ilişkiyi görmek mümkündür. Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından 1980 sonrasında müzakere bağlamının gittikçe açıldığını görüyoruz. Neoliberal otoriter politikaların hakim olmaya başladığı 2010’lu yılların ortasından itibaren ise toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları karşıtı bir tutum hem ulusal hem küresel düzlemde hakim olmaya başlamıştır. Üçüncü bir düzlem olarak yerel düzlemi de düşünmek gerekmektedir. Daha küçük ölçekli oluşumlarda, örneğin belediyeler, ilçe ve mahalleler düzleminde, ulusal bağlamdan bir nebze bağımsız ilişkilerin hakim olduğu durumlarda, bundan faydalanarak yerele ilişkin savunuculuk stratejileri geliştirilebilir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, 1980’lerden 2010’lu yıllara kadar küresel aktör ve kurumların gündeminde öncelikli olmuştur. Birleşmiş Milletler (BM), Meksika (1975) ve Pekin’de (1995) düzenlediği küresel konferanslarla, küresel düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğinin başlıca liderlerinden biri olmuştur. Bu küresel aktörlerin oluşturduğu politika önerileri ve sözleşmeler, yerel STÖ’lerin katılımıyla tek tek ülkelerde kabul edilmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği müzakerelerine daha açık bir ortam oluşturan bu gelişmeler, Türkiye’ye de yansımıştır. Özellikle ulusötesi güçlü bir aktör olan BM, toplumsal cinsiyet eşitliğini hayata geçirmeye yönelik çeşitli uluslararası anlaşma ve sözleşmelerin oluşturulmasına, yaygınlaştırılmasına ve devletlerce kabul edilmesine önayak olmuştur. Nitekim Türkiye, 1979 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini (CEDAW) Medeni

Kanun’la çelişen 8 maddeye çekince koyarak 1985 yılında imzalandı ve 1999 yılında bu çekincelerin 6’sını kaldırdı. 2011 yılında hazırlanan Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin İstanbul’da 2011 yılında imzaya açılmış olması nedeniyle İstanbul Sözleşmesi olarak bilinen bu metni ilk imzalayan ülke de Türkiye oldu.

Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğunu yapan STÖ’lerin sayısı 1990’lardan bu yana artmış ve bu STÖ’ler küresel sözleşmelerle tanımlanan toplumsal cinsiyet eşitliği önlemlerinin hayata geçirilmesi için mücadele etmiştir. Bunun sonucunda Türkiye’deki kadın hareketi toplumsal cinsiyet eşitliğini ileri taşımakta etkin bir güç olmuştur. Kadınlar savunuculuk için sokak aktivizminden ulusal ve küresel forumlara katılıma kadar farklı yöntem ve platformlar kullanmıştır. BM Kadınların Statüsü Komisyonu’na gölge raporlar yazma, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) hakkında Bölgesel Forumlara katılma ve CEDAW oturumlarına katılma gibi çeşitli biçimlerde toplumsal cinsiyet eşitliği alanında faal olmuşlardır; bu forum ve oluşumların her biri kadın hakları/toplumsal cinsiyet eşitliği için temel savunuculuk platformlarıdır. Böylece, Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğu, aynı kadın grubu tarafından eşzamanlı olarak ya da birbirini izleyen şekilde kullanılan bu farklı kanallardan ilerleyebilmiştir. Bir grup zaman zaman lobicilikte uzmanlaşırken, diğer gruplar ise sistematik olarak sokak aktivizmini kullanmaktadır. Kendilerini feminist olarak tanımlayan çeşitli kadın gruplarınca düzenlenen sokak aktivizmi, evli çiftler arasındaki iktidar ilişkileri ve mülkiyet rejimini düzenleyen Medeni Kanun’un yeniden tasarlanması gibi hem kamusal alan hem de özel alandaki eşitsizlikleri ele alan platform ve kampanyaların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu kadın gruplarından bazıları, 1990’lı yılların başında kadınlara kendilerini sokakta tacize uğramaktan korumaları için mor iğneler dağıtmıştır.

Şekil 1. Mor İğneler

Kaynak: Şemsa Özar özel koleksiyonu

Böylelikle Türkiye’deki kadın hareketi gerek yerel gerekse küresel düzeyde karar vericilerle müzakereler yürüterek ve sokak aktivizmi ve medya kampanyalarıyla farkındalık yaratarak aktif savunuculuk yapmıştır. Bu tür çok yönlü bir strateji, kadınların taleplerinin genellikle hem toplumun geneli hem de karar vericiler tarafından daha kuvvetle duyulmasını sağlamıştır.

2000’li yıllara gelindiğinde Türkiye ve dünyada toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında hak temelli projeler yapmanın ve savunuculuk yürütmenin bağlamı değişmeye başladı. Önceki yıllara daha liberal bir ortam hakimken, 2010’lu yıllardan itibaren toplumsal cinsiyet eşitliği konusu hem ulusal hem küresel karar alıcılar tarafından sorunlu bulunmaya, aile değerlerini olumsuz etkilediği gerekçesiyle desteklenmemeye başladı. Küresel düzlemde BM İnsan Hakları Kadın ve Kız Çocuklarına Karşı Ayrımcılık Çalışma Grubu’nun (WGDWAG) 2018 raporu, kadın haklarına ve toplumsal cinsiyet teriminin kullanımına karşı küresel düzeyde önemli bir tepki oluştuğunu belirtmektedir. Ulusal düzeyde, bu süreç 2021 yılında LGBTİ+’ları savunuyor denerek 2011’de imzalanan İstanbul Sözleşmesi’nden çıkılmasına kadar vardı. Bu kararın öncesinde toplumsal cinsiyet sözcüğü çeşitli resmi belge ve planlarda kullanılmamaya başlandı. Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018) toplumsal cinsiyet kavramı kullanıldığı halde, 2019-2023 yıllarını kapsayan On Birinci Kalkınma Planında bu terim terk edilmiştir. Aynı şekilde 2019 yılı bütçe gerekçesinde “toplumsal cinsiyete duyarlı politika, plan ve bütçelerin geliştirilmesinin” önemi vurgulanmışken 2020 yılı bütçe gerekçesinde ise ‘toplumsal cinsiyet eşitliği’ kavramına yer verilmemiştir. Bunun yerine “Kadınlara Yönelik Politikalar” başlığı altında ‘kadın erkek fırsat eşitliği’ kavramı ile yetinilmiştir.

Bu 10 yıllık süreçte çeşitli toplumsal olaylar toplumsal cinsiyet eşitliğini savunanlar açısından birer dönüm noktası olmuştur. Bunların başında 2013 yılındaki Gezi olayları, 2015’te çözüm sürecinin bitirilmesi ve 2016’da yaşanan 15 Temmuz olayı gelmektedir. Her bir merhalede resmi kurum ve platformlarda toplumsal cinsiyet eşitliği hedefinden iktidarların iyice uzaklaştığı görülmektedir. Şimdilerde ise Medeni Kanun değişiklikleri, nafaka sınırlamaları, ilk evlilik yaşının düzenlenmesinde değişiklikler önerilerek toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırı ciddi adımların atılması söz konusudur.

Bu çerçevede önerilecek olan savunuculuk stratejilerinin bu gelişmeleri dikkate almaları gerekmektedir. Ancak dikkate alınması gereken bir başka husus da toplumda verilere olan inancın ciddi biçimde aşınmasıdır. Bir yanda son yıllarda çeşitli kuruluşlarca yapılan anket ve kamuoyu yoklama sayılarındaki artış, diğer yanda yaşadığımız dünyanın gerçeklerden ziyade gücün ve arzunun ürettiği gerçekler tarafından belirlenmesi veri temelli savunuculuk yapma süreçlerini de etkilemiştir. Böyle bir dünyada toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan stratejiler gündelik yaşamdan alınan etnografik hikayeler, kadınların kendi sözlerinin aktarımı, verilerin istikrarlı bir biçimde ve uzun sürelerde tekrarlanarak sunulması gibi yöntemler geliştirmelidir.

III. Amaç

Modern toplumlar kalabalıklar, karmaşıklıklar ve farklılıklardan oluşur. Yüz yüze ilişkilerden oluşan bir toplumsallık yerine uzak bir merkezin dolayımından geçen kurumsal ilişkiler, büyük bir makinenin parçası olarak yabancılaşmaya dayalı yapılandırılmış bir toplumsallık hakimdir. Bu toplumlarda kişiler ancak evlerini ve mahallelerini bilirler, gerisini okul, iş yeri gibi kurumlardan ve gelişmiş iletişim araçlarından öğrenirler. Bu dolaylı bilgilenme biçimi bilgiyle birlikte değer yargısının da iletilmesine olanak tanımaktadır. Bu yüzden modern gelişmiş toplumlarda yaşayan farklı kesimlerin birbirlerinin yaşantısı hakkında gelişmiş iletişim teknolojilerine rağmen doğru bilgi edinmeleri, ulaştıkları bilginin doğruluğundan emin olmaları kolay değildir. Son zamanlarda artan iletişim hacmi toplumda yaşayanların birbirlerini tanımalarına değil, neredeyse önyargılara, nefret söylemlerinin yaygınlaşmasına yol açmıştır. Birbirini bilmeyen, tanımayan kesimler birbirlerinin sorunlarından, farklı görüşlerinden

haberdar olamamışlardır; olsalar bile bu bilgi ve görüşlerin içeriği kolaylıkla başka bir bilgi ve görüş vasıtasıyla yok sayılabilmektedir.

Toplum yapısının hiyerarşik olduğunu da unutmamamız gerekmektedir. Bir kesimin yaşadığı sorun diğer kesimin çıkarına uygun olabilmektedir. İşçinin az ücret alması işverenin çıkarıdır, kadınların ikinci sınıf vatandaş olmaları erkeklerin işine gelmektedir. Nafaka konusunda toplum bu sorunu açıkça görmektedir. Birçok kesimden erkekler ‘kendilerini “nafaka mağduru” olarak tanımlayıp ömür boyu nafaka vermek istemediklerini beyan etmektedirler. Ancak kadın STÖ’ler verilen nafakanın zaten çok düşük olduğunu, ömür boyu sürmediğini ve erkeklerin zaten bu nafakayı ödemediklerini ileri sürmektedirler. Kadın Meclisleri nafaka hakkının tartışmaya açılmasını bir Instagram postuyla protesto etmiş, “Nafaka mağduru yok, ödenmemiş, ödenememiş nafakalar var” başlığı ile konunun yanlış aktarıldığını anlatmaya çalışmışlardır.¹ Kadın Dayanışma Vakfı da 2019 yılında yayınladığı bir raporda 2011-2018 yılları arasında nafaka davalarında artış olmadığını, açılan boşanmalarının sadece %11’i kadar nafaka davası açıldığını, açılan nafaka davaları içinde nafakanın kaldırılması davalarının artarak bulunduğunu göstermektedir.² Görüldüğü gibi eşitsiz ilişkilere dayanan durumlarda bir kesimin yaşadığı sorun, diğer bir kesimin çıkarına olduğu için sorunun yol açtığı çeşitli toplumsal hasarların üstü örtülebilmektedir.

Karar alıcılar da toplumun içinden çıkan kimselerden oluşmaktadır. Bu yüzden onlar da bazı kesimleri ilgilendiren sorunların kaynağından, derinliğinden ve verdiği zararlardan haberdar olmayabilirler, ya da kendileri de bu çıkar ilişkilerinde taraf olabilmektedirler. Karmaşık toplumları yönetenler nafaka örneğinde olduğu gibi taraflı ve çekişmeli konularda politikalar geliştirmek ve bu konuda yasal düzenlemeler yapmak zorundadırlar. Yöneticilerin kararlarını etkilemek, farklı kesimlerin görüş ve taleplerinin duyulmasını sağlamak ve başka kesimlerin baskısına direnmek gibi çeşitli amaçlarla kişiler ya da gruplar bir dizi eyleme girişebilmektedirler. Bilgi edinmekten konferans vermeye, sosyal medyadan ses duyurmaktan kişilerle birebir konuşarak yöneticileri, kamuoyunu ya da toplumsal grup ve kesimleri etkilemeye çalışmak savunuculuğun temel amacıdır.

¹ bkz. <https://www.instagram.com/kadinmeclisleri/p/C0eusluoZe5/>

² Akçabay C. 2019. Kadın Dayanışma Vakfı 2019 Yoksulluk Nafakası Araştırması (Sosyo- Hukuki bir İnceleme), Ankara. <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/426>

Toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğunun bugün kazanılan haklardan ciddi bir geriye gidiş yaşandığı bir ortamda yürütülmesi gerektiği unutulmamalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğine dair talep ve görüşlerin dikkate alınmadığını, karşı çıktıldığını ve hatta yasal yaptırımlara uğratılmasını savunuculuk stratejileri bağlamında dikkate almalıdır. Karşılaşılabilen sorunlar resmi kurumlar olduğu kadar örgütlü ya da örgütsüz halk kesimleri tarafından da kaynaklanabilir. Toplumsal cinsiyet eşitliği savunucularının her şeyden önce kendilerini ne gibi risklere açık ettiklerini bilmeleri ve savunuculuk stratejilerini bu risklere göre belirlemeleri gerekmektedir.

Bu modülün amacı, katılımcıların toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında tasarlanacak savunuculuk prensiplerine, çeşitlerine, yaklaşım ve stratejilerine aşina olmalarını sağlamaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği toplumun kabul etmesi istenilen bir genel prensip, değer, ölçüttür. Buna kısaca norm da diyebiliriz. Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğini savunmak taraf tutmaktır. Toplumsal cinsiyet eşitliği, evrensel bir hak olarak hak temelli yaklaşımların arasında yer almaktadır. Bizim ülkemizde de olduğu gibi ataerkil değerlerin yaygın olduğu ve son yıllarda da özellikle yaygınlaştırıldığı bağlamlarda toplumsal cinsiyet eşitliği normunu savunmak çok zorlu bir toplumsal değişim için çalışmak anlamına gelir. Tek bir stratejisi, tek bir boyutu, tek bir içeriği olması mümkün değildir. Her şeyden önce de uzun soluklu bir çabayı göze almayı gerektirmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini bir norm olarak hayatın her alanında yaygınlaştırmaya çalışmak hak temelli çalışan birçok STÖ’nün ana amacıdır. Bu amacı gerçekleştirmek için sivil toplumun, herhangi bir konunun, sosyal politikanın, idari kararın, ekonomik ve yasal düzenlemenin toplumsal cinsiyet eşitliği normlarına uymasını sağlamak için uyguladığı yöntemlerden biri savunuculuktur. Amaç, kamuoyunda, paydaşlarda ve konunun ana aktörlerinde gerçekleşmesi amaçlanan düşünsel ve ideolojik değişime yol açmaktır. Bu anlamda bu modülün amacı, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik araçlardan biri olan savunuculuğun bilgisini, becerisini ve risklerini aktivist kesimlere ve sivil toplum örgütlerine kazandırmaktır.

IV. Savuculuğun Tanımı

Savunuculuk, bir davayı, ilkeyi, siyasi ya da toplumsal bir değişimi ya da siyasi açılımı (politika önerisi olarak geçer) destekleme eylemi ya da sürecidir. Savunuculuk resmi politikanın görmediği, görmemeyi seçtiği hak taleplerini göstermenin bir yolu olarak tanımlanabilir. Bu

anlamda siyaset yapmanın bir yolu olarak da işlev görür. Bu yol özellikle katılımcı siyasi yöntemleri izlemenin mümkün olmadığı bağlamlarda daha da anlam kazanır. Savunuculuk, resmi siyasetle sivil toplum arasında köprü oluşturma bir yoludur. Sivil toplumun hem özel alana hem de kamusal alana yönelik eşitlik taleplerini görünür kılmayı, kamuya ve yasa koyuculara duyurmayı amaçlar.

Savunuculuk özellikle toplumun görece güçsüz kesimleri açısından önem taşır. Toplumun birçok kesimi siyaset yapma araçlarına sahip değildir; bunlar toplum işleyişinin düzenlenmesine ilişkin karar alma süreçlerine müdahale etmede etkisizdirler. Farklı etnik ve dini kimliklerden olan kişiler, kadınlar ve LGBTİ+’lar, ağır koşullarda çalışan emekçiler bu açıdan ayrımcılığa uğramış kesimlerdir. Bu kesimler önemli konularda seslerinin duyulmasını, haklarının korunması ve geliştirilmesini, yaşamları hakkında karar verilirken görüş ve isteklerinin gerçekten göz önünde bulundurulmasını sağlamayı amaçlar. Bu işi ya kendileri örgütlenerek yapmaya çalışırlar ya da onları temsil edecek uzman ya da aracılar yoluyla seslerini duyurmaya çalışırlar.

A. Savunuculuk Nedir?

Savunuculuk farklı hedef kesimlere yönelik, çeşitli amaç ve strateji içeren eylem biçimlerinden oluşur. Bu yüzden tek bir tanımı yoktur. Her bir tanım toplumda hakim olan yapı, güç ilişkileri ve siyasetin işleyişi hakkında varsayımlara dayanır ve bu varsayımlara göre toplumsal değişimin nasıl gerçekleştirilebileceğine dair öngörüler içerir. Bazı tanımlar eylemin sonuçlarını göz önünde bulundurur, bazıları eylem biçim ve süreçlerini dikkate alır, bazı tanımlarsa hem eylemi hem süreci vurgular:

- Savunuculuk, toplumun ekonomik, sosyal ve siyasi ortamını etkileyen yasa, karar ve politikalara müdahil olma biçimlerinden biridir.
- Savunuculuk, toplumu iyileştirmeye yönelik tasarlanacak ana konuların belirlenmesi, bunlar hakkında yapılması öngörülen çalışmaları, kaynakları ve örgütlenmeleri oluşturma sürecidir.
- Savunuculuk, hükümet politikaları ve yasalarda değişiklik önermeleri yapabilir. Birkaç kişi ya da grubun ortak mülteci ya da kadın hakları, çevre ya da eğitim

sorunları, sağlık sistemi gibi toplumu ilgilendiren bir konu etrafında bir eylem stratejisi geliştirmesiyle oluşur.

- Savunuculuk, aileden parlamentoya kadar toplumun her kurumunda var olan tutum ve ilişkilerde olumlu değişimler yaratmak için geliştirilen sürekli eylem ve stratejilerdir. Eşitsizlik süreçlerini, kaynaklarını, yaşanma biçimlerini sorgular ve ona göre stratejiler geliştirir.

Toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik savunuculuk stratejileri genelde hem sonuca hem sürece göre tanımlanmış savunuculuk biçimleridir. Bir yandan kadınlarla erkekler arasındaki eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelerek sonuca odaklıdır; diğer yandan farklı eşitsizlik biçimlerinin de bilincinde olarak bunların toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerindeki etkilerini araştırmaya yönelir. Kesişimselliği, yani farklı eşitsizlik biçimlerinin kadınların toplumsal konumlarını etkileme biçimlerini göz önünde bulundurması, toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğunun eşitsizliğin nasıl yaşandığını, hangi süreçlerle ortaya çıktığını ve toplumdaki diğer eşitsizliklerle ne gibi bağlantıları bulunduğunu göstererek toplumdaki tüm eşitsizlikler arasındaki ilişkileri ortaya koymasını sağlar.

İster sürece ister sonuca odaklı olsun, savunuculuk tanımları ve biçimleri savunuculuk yapan kesimin ana ilgi ve kaygılarına göre ve belirlenen içeriklerine göre değişir. Örneğin, tüm kamuoyunu ilgilendiren bir konuda savunuculuk (Örnek: Kuzey Ormanları gibi çevre konuları ya da Kanal İstanbul ya da rezerv alan yasası) uzmanlık gerektiren lobicilik, medya ve bağış kampanyaları gibi geniş tabanlı eylemlilikler gerektirebilir. Nitekim Kanal İstanbul’un yapılmasına itiraz dilekçesi vermek isteyen vatandaşlar Çevre Şehircilik İl Müdürlüğü önünde saatlerce kuyrukta beklemişler, Kadıköy Belediyesi de bu vatandaşları Ataköy’de bulunan müdürlüğe ulaştırmak için araç kaldırmıştır.³ Sadece bir grubu ilgilendiren spesifik bir yönetmelik ya da politikayı değiştirmeyi hedefleyen savunuculuklar ise ilgililere yönelik, yüz yüze, yaşanacak olumsuz sonuçları örnekleyen bilgilendirme metotlarıyla ilerleyebilir ve hem dar bir grubu hedefleyen sosyal medya kampanyaları hem de uzmanlık gerektiren lobicilik faaliyetleriyle sürdürülebilir. Bu eylemlerden sonuç alınamadığında yargı yoluna başvurma yolu da açıktır. Bu eylemler İstanbul’daki adalarda yaşayan bir avuç aktivist tarafından 2023 yılından beri sürdürülmektedir.⁴ İstanbul’da Adalar İmar Planı ve Burgazada’daki Marta Koyu’nun bir

³ <https://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/kadiky-belediyesi039nden-kanal-istanbul-irazlari-iin-ulasim-destegi>

⁴ https://www.instagram.com/validebag.gonulluleri/p/C7HHuMWoyDG/?img_index=1

işletmeye satışı sadece adada yaşayan halkı ilgilendiren bir konu olarak ele alındığı görülmektedir.

Toplumsal adaleti sağlamaya yönelik savunuculuk dünyanın pek çok yerinde yapılan ve dışlanmış kesimlerin haklarını görünür kılmayı amaçlayan bir savunuculuk biçimidir. Burada da amaç kamuoyunun, dışlanan kesimlerin görmezden gelinmiş gerçeğini tüm boyutlarıyla görmesini sağlamaktır. Küresel ölçekte tanımlanan iklim değişikliği gibi bir soruna ilişkin çözüm yolları aranırken sesi pek duyulmayan ancak iklim değişikliğinden olumsuz etkilenen kesimlerin bakış açısını çözüm yollarının içine dahil etmeye çalışmak önemli bir savunuculuk örneğidir.

Beklenen, bu gerçekler karşısında kamuoyunun politikalar konusunda fikir değiştirmesi ve adaletli bir toplumun gereğini yapmasıdır. Burada yapılan, olanı göstererek olması gereken için kamuoyunu harekete geçirmektir.

Bazı savunuculuk tanımları savunucuların kim olduğuna odaklanır. Dışlanmış kesimlerin uzmanlar yerine kendilerinin savunuculuk stratejisi geliştirmelerini önceleyen savunuculuk biçimleri, kamuya ilişkin kararların kendilerini doğrudan ilgilendirenlerin katılımıyla alınmasını önceleyen savunuculuk biçimleri (kent konseyleri ve mahalle meclisleri oluşumlarının desteklenmesi) örnek olarak sayılabilir.

Savunuculuk, özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği gibi hak temelli bir savunuculuk, bir sorunu dert edinen, enine boyuna düşünen ve bu sorunu çözmeye çalışırken karşılaşılabileceği zorluklara dayanmayı göze alan kişiler ve örgütlenmeler gerektirir. Savunuculuk yapan ekibin içinde farklı alanlarda bilgi ve beceri geliştirmiş, birbirine ve aralarındaki farklılıklara saygı duyan ancak genel prensip ve hedeflerde anlaşılan kişiler olmalıdır.

V. Savunuculuğun Dayanağı: Kanıta Dayalı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

A. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Prensibi Savunuculuk İçin Nasıl bir Dayanak Oluşturuyor?

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği kavramı, insan hakları kavramından türemiştir. 1948 yılında BM Genel Kurulunca kabul edilen ve Türkiye tarafından da Mayıs 1949 tarihinde yürürlüğe konan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bütün insanların “hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit” olduklarını ilan eder. Buna göre herkesin cinsiyet, ırk, renk, din, dil, yaş, uyruk ya da toplumsal köken, düşünce farkı, mülkiyet gibi farklılıklara bakılmaksızın eşit olduğu kabul edilmelidir. Yasaların da bu eşitliği güvence altına alması gerekmektedir. İnsan hakları kadın-erkek tüm bireyleri kapsamı gerekirken yasaların kadınları ikincil vatandaş konumuna düşürdükleri, ya da eşitlikçi yasaların gerektiği gibi uygulanmadığı ve genelde kadın haklarının yeterince korunmadığını görüyoruz. Küresel düzeyde birçok alanda kadınların geleneksel toplumsal konumları yüzünden bu eşitlikten yararlanamadıkları görülmüş olduğundan hareketle, 1979 yılında BM tarafından imzaya açılan CEDAW sözleşmesi devletleri kadın ve kız çocuklarına eşit muamele yaparak tüm insan haklarını ve temel özgürlüklerini tanımaya çağırmıştır. Sözleşme, kadın ve kızların kamusal ve özel alanlara eşit katılımını sınırlandıran veya sınırlamayı amaçlayan her türlü norm, önyargı ve ayrımcılığın önlenmesini amaçlamaktadır. Bu sözleşme ile kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek ve bununla mücadele etmek için uluslararası standartları belirleyen temel, yasal olarak bağlayıcı uluslararası bir belge oluşmuştur.

Kadının insan haklarının gerçekleşmesinin geleneksel toplum normları dolayımı ile engellenmesi küresel bir olgudur. Bu normlar kadın erkek ayrımında kadınlar aleyhine eşitsizlik yaratırlar. Bu yüzden kadınlara özel olan kadının insan hakları kavramı geliştirilmiştir. Şiddet ve ayrımcılıktan uzak yaşam sürebilmek, beden ve fikir bütünlüğüne sahip olabilmek, sağlık, eğitim, seçme ve seçilme ve mülk edinme gibi haklara sahip olabilmek ve eşit işe eşit ücret alabilmek kadının insan hakları arasında sayılmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğu insan hakları, kadının insan hakları ve CEDAW prensiplerini temel varsayım olarak kabul eder.

Eşitlik soyut bir kavramdır. Toplumsal cinsiyet eşitliği bazında savunuculuk bu soyut kavramı gündelik hayatın, yasanın ya da inançların temelinde somutlaştırarak ilerler. Kadının insan haklarının sıralanması somutluğa doğru atılan bir adımdır. Kadının insan hakları arasında bulunan beden ve fikir bütünlüğüne sahip olmak ibaresi de oldukça soyuttur. Kadının bedensel haklarının ne olduğu şu şekilde somutlanabilir: “kendi cinselliğini yaşama hakkı; tecavüzsüz, tacizsiz, enseste maruz kalmadan yaşama hakkı; doğum kontrolünü kullanma veya kullanmama hakkı; sağlıklı yaşama hakkı; kadının bedeninin yalnızca kendine ait olması hakkı.”⁵ Dissensus Araştırma olarak Kadının İnsan Hakları ve Mor Çatı için yaptığımız kürtaj araştırması kadınların kendi bedenleri üzerinde tam anlamıyla söz hakkı olmadığını göstermektedir.⁶ Kadın çocuğu kendi istediği için olduğundan çok eşi ve ailesi için doğurmaktadır. Çocuk doğurmak etrafında sayısız norm bulunmakta, kadın da bu normlara göre toplumdaki yerini, her şeyden önce anne olarak almaktadır.

Kadının anne olarak tanımlanması bir yandan kadını yüceltip kutsallaştırırken, diğer yandan kadınların yaşamlarının kısıtlanması için gerekçe oluşturmuştur. Namus kavramının toplumlarda işleyiş biçimleri, çocuğun nesebinin belli olması gibi saiklerle aile kadın bedeninin kontrolünü kadının elinden alıp akrabalığı düzenleyen kişi ve makamlara vermiştir. Bu tanım, kız çocuklarının okuldan alınmalarını, kadınların ücretli bir işte çalışıp çalışmayacaklarını, çalışırlarsa hangi işte ve ne kadar ücret karşılığında çalışacaklarını belirlemiştir. Kadının anneliği toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kurucu ögesi olarak işlev görmüştür ve hala da görmeye devam etmektedir. Annelik farklı toplumlarda farklı anlamlara gelse de, her yerde çeşitli ölçek ve biçimlerde bir eşitsizliğe neden olabilmektedir. Toplumsal normların kadını anne olarak tanımlaması ve bunun ardından yaşanan baskı ve kısıtlamaların sıralanması, toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını somutlaştıran bir adımdır. Farklı toplumlarda yaşanma biçimlerine göre farklı toplumsal cinsiyet eşitliği stratejileri geliştirilmelidir.

Dünyanın her tarafında geleneksel toplumlar akrabalık ve nesep kavramları vasıtasıyla örgütlenmiştir. Siyasi güce ya da inanca dayalı makamlar, doğal olduğu iddia edilen ancak

⁵ <https://kadinininsanhaklari.org/kadinin-insan-haklari/#:~:text=%20Kad%C4%B1n%C4%B1n%20bedensel%20haklar%C4%B1%3A%20Kendi%20cinselli%C4%9Fini,yaln%C4%B1zca%20kendine%20ait%20olmas%C4%B1%20hakk%C4%B1>.

⁶ KİHYÇD (2021). Kadınların Üreme Sağlığı Hizmetleri ve Kürtaj Deneyimleri Araştırma Raporu. Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği ve Mor Çatı Kadın Dayanışma Vakfı. (<https://dSPACE.ceid.org.tr/handle/1/19311>)

sonradan toplumsal olarak geliştirilmiş olan akrabalık kavramlarının üzerine inşa edilmiştir. Akrabalık, insanlar arasındaki eşitsiz ilişkilere doğallık kisvesi veren önemli bir toplumsal yapıdır. Bu yapı tüm dünyada geleneği kurar ve modernlikle birlikte gelen eşitlik kavramına karşı önemli bir engel oluşturur. Eşitlik kavramı feodal toplumların ortadan kalkmasıyla, Fransız İhtilali gibi mücadelelerle ve toplumların monarşi yerine cumhuriyetlerle idare edilmesi süreciyle birlikte ortaya çıkan modern düzenlerde geliştirilmiştir. Önce sınıf, ırk ve inançların eşit olduğu fikri yaygınlaşmıştır. Modernliğe en çok direnen eşitsizlik biçimi ise başat olarak akrabalığa dayanan toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikler olmuştur. Bu yüzden toplumsal cinsiyet eşitliği kavramı her şeyden önce gelenek ya da gelenek olduğu iddia edilen akrabalık gibi yapı ve ideolojilerle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bu mücadele açık ya da örtük, çeşitli biçimlerle sürdürülmekte olup, o nedenle, her bağlamda yeniden düşünülmelidir. Modernlik tarihi toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin en önemli dayanaklarından biridir.

Ancak günümüzde modern toplum çeşitli biçimlerde eleştirilmekte, farklı kesimlerden gelen saldırılara maruz kalmaktadır. Bu eleştiriler en çok da vaat ettiği eşitliğin bir türlü gerçekleşememiş olması nedeniyle yaygın kesimlerce kabul görmektedir. Nitekim toplumsal cinsiyet eşitliği amacına yönelik küresel düzeyde bir isteksizlik, hatta bir geriye gidiş yaşandığı II. bölümde anlatılmıştır. Toplumsal cinsiyet kavramının aileye tehdit olarak görülmesiyle kullanımının sınırlandırılması, İstanbul Sözleşmesi’nden çıkılması, dünyanın her tarafında artan kadın cinayetleri, faillerin cezasızlık ile ödüllendirilmeleri ve LGBTİ+’ların sayısız hak ihlaline uğramaları bu geriye gidişin önemli göstergelerindendir. Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesi sonucunda kadınların elde etmiş olduğu nafaka hakkı gibi haklar, kız çocukların korunmasına yönelik 18 yaş altı evliliklerin yasaklanması gibi yasalar, eğitim sisteminin değişmesiyle kız çocuklarının okula artan erişim olanakları ciddi tehlike altına girmiştir. Hükümet “toplumsal cinsiyet eşitliği” normunu ulusal bir amaç olmaktan çıkarmıştır ve LGBTİ+ nüfusunu bütün basın açıklamalarında damgalayıp yasa dışı kılmaya çalışmakta, LGBTİ+ bireylerin ifade özgürlüğünü de hukuka aykırı şekilde sınırlamaktadır. Bu gelişmeler Türkiye’nin de bu süreçlerden geçmekte olduğu göstermektedir. Bugün hem ülkemizde hem küresel olarak ne olduğu tam bilinmeden gelenek yüceltilmekte, geriye gidişin dayanağı haline getirilmektedir. Ailenin kutsallığı nerede ise sorgulanamaz bir hakikat halini almış, kadınların ve kız çocuklarının aile içinde yaşadıkları eşitsizlik, baskı ve sömürü konuşulamaz hale gelmiştir.

Toplumların modernlik, eşitlik, insan hakları tarihleri ile şimdi yaşanan geriye gidiş ışığında toplumsal cinsiyet eşitliği prensibinin ne olduğu, nerelerden kaynaklandığı ve neleri mümkün kıldığı göz önünde bulundurularak gelenek gibi çeşitli gerekçelerle kısıtlanmaya çalışılan kadın ve kız çocuklarıyla farklı cinsel yönelimleri olan kişilerin eşitlik hakları için savunuculuk yapmak gerekmektedir.

B. Yasalar Savunuculuk İçin Nasıl Bir Dayanak Oluşturuyor?

Ulusal yasalar ve küresel sözleşme ve anlaşmalar toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğu için önemli dayanaklar sunmaktadır.

Türkiye’de ulusal mevzuatta toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik birçok madde ve genelge bulunmaktadır. Bunların bir kısmı küresel anlaşmalar dolayısıyla oluşturulmuş, bir kısmı Avrupa Birliği müktesebatı dolayımı ile Avrupa Birliği sürecinde, bir kısmı ise 1920 ve 30’larda ulus devlet kurulması sürecinde modern ulus devlet olma şartı olarak düzenlenmiştir.

Anayasa madde 10: Bu yasa ve düzenlemelerin başında Anayasa’nın 10. maddesi gelmektedir. Buna göre herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Ancak Anayasa’nın 41. maddesi toplumda aileyi de anayasal bir kurum haline getirmiştir. Bu maddeye göre "Aile, Türk toplumunun temelidir. Devlet, ailenin huzur ve refahı ile özellikle ananın ve çocukların korunması ve aile planlamasının öğretimi ile uygulanmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar." Bu madde ile birlikte kadınlar bir yandan birey olarak eşit, diğer yandan anne olarak korunmaya ihtiyaç duyan bir aile ferdi olarak tanımlanmış, gündelik hayatta yaşadığımız çelişkilerin temeli atılmıştır.

10. maddedeki kadınların eşit vatandaşlığı 2004 yılında yapılan bir ekle tekrar güçlendirilmiştir. Bir yandan Avrupa Birliği katılım süreci müzakereleri, diğer yandan kadın örgütlerinin talebiyle değişiklik yapılmış ve 10. maddeye "Erkekler ve kadınlar eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin

yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” ibaresi eklenmiştir. Bu kez bu ek çeşitli kesimlerce eleştirilmiş, kadınlara ayrıcalık yapılıyor endişesiyle 2010 yılında "Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz" diyerek yumuşatılmıştır. Ancak kanun yapıcıların dezavantajlı kesim olarak tanımladıkları çocuklar, yaşlılar, özürlüler, şehitlerin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmaması için de tedbir alınmıştır.

Anayasa Madde 90: Bu madde uluslararası anlaşmaların var olan yasaların üzerinde hükmü bulunduğunu ilan etmektedir: "Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla ulusal kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi durumunda çıkabilecek ihtilaflarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır." Ancak son yıllarda bu hükme pek uyulmadığı görülmüştür.⁷

Türk Medeni Kanunu toplumsal cinsiyet eşitliği açısından çok önemli maddeler içermekle beraber, Anayasa’da görülen çelişkiyi yinelemektedir.⁸ İlk olarak 1926 yılında yayınlanan bu yasa, toplumsal cinsiyet eşitliğini erkeği ailenin reisi, karısı ise muavin ve müşavirdir diyerek ihlal etmekteydi. Çok uzun süren bir savunuculuk politikası sonucunda kadın STÖ’leri bu ibarenin değişmesini 2002 yılında sağlayabilmiştir. Bu savunuculuk sonucunda 186’. maddedeki "Aile reisi kocadır" hükmü değiştirilerek "evlilik birliğini eşler beraber yönetirler" hükmü getirilmiştir. Bu değişim sonucunda koca-karı terimleri yerine "eş" teriminin kullanılması uygun görülse de uygulamada hala eski terimler kullanılmaktadır. Evin seçimini kocanın yapacağı hükmü değiştirilerek, eşler oturacakları evi birlikte seçerler hükmü getirilmiştir. Evin geçiminden sadece koca kanunen sorumlu tutulurken şimdi "Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıkları ile katılırlar" ibaresi getirilmiştir. Bu değişiklik aynı zamanda mal paylaşımı rejimini de etkilemiştir. Her eşin kendi adına kayıtlı mallara sahip olması esasına dayanan mal ayrılığı rejimi yerine, yeni getirilen edinilmiş mallara katılma rejiminde, evlilik birliğinin kurulmasından sonra her eşin karşılığını vererek elde ettiği malvarlığı değerlerini (edinilmiş mallar) evliliğin sona ermesi ile eşlerin eşit olarak paylaşması esastır. Kişisel mallar ve miras yoluyla intikal eden mallar ise paylaşma girmez. Bu değişim ayrıca kadın evin dışında ücretli bir

⁷ TBMM (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Türkiye Büyük Millet Meclisi. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/126>)

⁸ Bu bölümde yer alan yasalar için bkz. <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/29>

işte çalışmasa da edinilmiş mallarda hakkı olduğunu kabul etmesine dayanması açısından önem taşımaktadır. Bu yolla, kadının ev içi ücretsiz emeği görünür hale gelmiştir.

Yeni Medeni Kanun ayrıca eskiden erkekler için 17, kadınlar için 15 olan evlilik yaşını hem kadın hem erkek için 18’e yükseltmiştir. 1997 yılında yapılan değişiklikle kadının ev dışında çalışmasında koca izni aranmasının kaldırılması ve kadının önceki soyadını kocasının soyadından önce gelmek üzere kullanabilme hakkı 2002 Medeni Kanunu’nda korunmuştur. Bu değişiklikleriyle 2002 Medeni Kanun’u kadının toplumda eşit, evlilikte ikincil olma halini en azından yasalar düzeyinde kaldırmıştır.

Bütün bu gelişmelere rağmen yasanın uygulanmasında çok ciddi problemler yaşanmaktadır. Örneğin malların eşit paylaşımı yasalaşmışken çekişmeli boşanmalar mal paylaşımı yapılmadan boşanma gerçekleştiremeyeceği için yıllarca sürmekte, boşanmanın sürüncemede kalmasını hem maddi hem manevi açıdan sürdüremeyen kadınların haklarından feragat ederek boşanmaya razı oldukları çeşitli araştırmalarla ortaya çıkmaktadır. Hakim ve savcı gibi aktörlerin ataerkil normlarla hareket etmeleri yine boşanma davalarında kadının taleplerinin kabul edilemez bulunmasına, ya da kolayca hatalı taraf olarak nitelendirilmelerine neden olmaktadır. Boşanan kadınların nafaka hakkı bulunmakla beraber hem kararlaştırılan meblağların çok düşük olması, hem de nafaka ödemesi gereken eşin kendini işsiz göstermesi gibi nedenlerle kadınlara ciddi bir güvence teşkil edememekte, hatta bu günlerde bu miktar bile fazla bulunarak kaldırılmaya çalışılmaktadır.

10 Haziran 2003 yılında kabul edilen yeni İş Kanunu, işveren-işçi ilişkisinde cinsiyet dahil hiçbir nedenle temel insan hakları bakımından ayırım yapılamayacağını kabul etmiş olması bakımından toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli bir adım atmıştır. Kanun, gebelik, cinsiyet, fiziki güç gibi nedenlerle kadın ve erkeklere farklı işlem yapılamayacağına, medeni hal ve aile yükümlülükleri, hamilelik ve doğumun iş akdinin feshi için geçerli sebep oluşturamayacağına hükmetmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği için temel olan eşit işe eşit ücret prensibi bu yasayla kabul edilmiş, kadın hakları üzerine çalışan STÖ’lerin talebi doğrultusunda doğum iznini 16 haftaya çıkarılmıştır.

2004 yılında onaylanan yeni Ceza Kanunu da toplumsal cinsiyet eşitliği açısından önemli adımlar içermektedir. Cinsel suçlar konusunda uzun süredir sorun yaratan birçok yasa

düzeltilmiş veya kaldırılmıştır. Bunların arasında cinsel suçların kişilere karşı suçlar başlığı altında cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar olarak değerlendirilmesi, zorla ırza geçme kavramı yerine cinsel saldırı ve çocukların cinsel istismarı ile işyerinde cinsel taciz kavramlarının getirilmesi ve genital muayenenin hakim ve savcının kararına bırakılması bulunmaktadır. Kadın STÖ’lerin uzun süredir evlilik içi tecavüz olmaz denerek kabul edilmeyen eşe cinsel şiddete karşı soruşturma ve kovuşturma yapılması talebi kabul edilmiş, ancak bu, mağdurun şikayetine bağlanmıştır.

Yeni Ceza Kanunu’nda yapılan ve en çok ses getiren değişiklik ise namus cinayetlerine ilişkin getirilen hükümler olmuştur. Namus cinayetleri topluma karşı yapılan suç olarak sayılmaktan vazgeçilip, kişiye karşı suç olarak tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra namus saiki ile işlenen cinayetlerin “nitelikli hal” olarak tanımlanmasına son verilmiş, yani suçu ağırlaştıran durum olmaktan çıkarılmıştır. Ancak bu kez “töre saikiyle” işlenen suç bir nitelikli hal olarak tarif edilmiş ve cezası ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası olarak belirlenmiştir. Burada sorun “töre saiki” ibaresinin tanımlanmamasıdır. Bu durumda suçu işleyen kişilerin aile ve kültür bağlarının “töre” olarak nasıl tanımlanacağı belli değildir. Bir yandan bu suçun cezasının ağırlaştırılması töre saikiyle işlenen cinayet suçunun mahkemelerce kolay kabul edilmemesine, diğer yandan kadın cinayetlerinin olağan suç sayılarak iyi hal indirimlerinden yararlanmasına yol açmakta ve ceza indirimine gidilmektedir. Niyet bu olmasa da Ceza Kanundaki değişiklikler, ceza yasası bütünüyle ele alındığında cezasızlık olasılığını arttırma imkânını doğurmuştur.

Ancak Ceza Kanunu’nda değişiklikler yapılmaya devam edilmektedir. 2022 yılında yapılan değişikliklerin bazıları kadın STÖ’lerin talep ettiği, bazıları ise karşı çıktıkları düzenlemelerdir. Bunların başında takdiri indirim nedenlerinin kapsamının daraltılması geliyor. Yani failin salt indirim almaya yönelik kılık ve kıyafetine özen göstermesi, takım elbise giymesi, kravat takması gibi duruşmadaki şekli tutum ve davranışları, takdiri indirim nedeni olarak dikkate alınmayacak denmektedir.⁹ İkinci bir değişim de ısrarlı takip adında yeni bir suç tanımlanmasıdır. Buna göre ısrarlı bir şekilde fiziken takip etmek ya da haberleşme ve iletişim araçlarını, bilişim sistemlerini veya üçüncü kişileri kullanarak temas kurmaya çalışmak suretiyle bir kimse üzerinde ciddi bir

⁹ Bu yasalara rağmen takdiri indirimler mahkemelerde devam ediyor. <https://t24.com.tr/haber/istinaf-mahkemesine-kusa-donmus-ceza-da-yetmedi-eski-sevgilisini-bes-yerinden-bicaklayan-ulk-ocaklari-sorumlusu-kendini-siyasi-dusmanlari-bulunmakla-savundu-indirimi-aldi,1156029>

huzursuzluk oluşturmak suç sayılmaktadır. Bir başka olumlu düzenleme de avukatı bulunmayan şiddet mağduru kadınlara istemleri halinde, baro tarafından ücretsiz avukat gönderilmesinin kabul edilmesidir. Bazı kadın STÖ’lerin karşıt görüşlerine rağmen yapılan değişiklikler arasında ise kasten öldürme, kasten yaralama, işkence, eziyet, tehdit suçlarının kadına karşı işlenmesi halinde verilecek cezaların arttırılması bulunmaktadır. Kadın STÖ’ler bu görüşlerine gerekçe olarak ceza arttıkça mahkemelerin cezayı vermekten imtina etmelerini ileri sürmektedirler.

6284 sayılı yasa ile İstanbul Sözleşmesi¹⁰ 2011 yılında imzalanmış ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı ve şiddeti önlemeyi hedeflemiştir. Ev içi şiddeti önleme amacıyla ilk çıkarılan kanun, 1998 yılında yasalaşan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun olmuştur. Bu kanun aileyi korumayı amaçlamakta ve evin dışında, sokakta, iş yerinde kadınların karşılaştığı şiddet konusunda bir yaptırım içermemekteydi.

Ancak kanunun ismine de yansıyan aile merkezli yaklaşım kadına yönelik şiddetin sadece aile çerçevesinde değerlendirilmesine ve evlilik dışı ilişkilerde şiddete maruz kalan kadınların koruma dışı bırakılmasına yol açmıştır.

İstanbul Sözleşmesi’ni temel alan 6284 sayılı yasa (08.03.2012) bu sorunları aşmaya yönelik bir yasa olarak tasarlanmıştır. Yasa yeni kavram ve tanımlar getirerek şiddet konusunda önemli bir mevzuat geliştirmiştir.

Kadına yönelik şiddet: Kadınlara, yalnızca kadın oldukları için uygulanan veya kadınları etkileyen cinsiyete dayalı bir ayrımcılık ile kadının insan hakları ihlaline yol açan ve bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan her türlü tutum ve davranışı ifade eder.

Ev içi şiddet: Şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşırsa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddeti ifade eder.

Şiddet: Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik

¹⁰ Ceza Kanunu ve Aileyi Koruma Kanunu hakkındaki feminist görüş için bkz. Meriç Eyüboğlu.

<http://www.sosyalistfeministKolektif.org/feminist-politika/bueltlen-mor-nokta/kadn-deil-aile-sever-bakan-ile-imiz-cok-zor/>

tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranışı ifade eder.

Şiddet mağduru: Bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışlara doğrudan ya da dolaylı olarak maruz kalan veya kalma tehlikesi bulunan kişiyi ve şiddetten etkilenen veya etkilenme tehlikesi bulunan kişileri ifade eder.

Şiddet uygulayan: Bu Kanunda şiddet olarak tanımlanan tutum ve davranışları uygulayan veya uygulama tehlikesi bulunan kişileri ifade eder.

Şiddet önleme ve izleme merkezleri: Şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik destek ve izleme hizmetlerinin verildiği, çalışmalarını yedi gün yirmi dört saat esası ile yürüten merkezleri ifade eder.

Tedbir kararı: Bu Kanun kapsamında, şiddet mağdurları ve şiddet uygulayanlar hakkında hâkim, kolluk görevlileri ve mülkî amirler tarafından, istem üzerine veya resen verilecek tedbir kararlarını ifade eder.

6284 sayılı Kanun aynı zamanda “teknik yöntemlerle takip” önlemini de getirmiştir. Şiddet mağdurunu ve şiddet uygulayanı izleme olanağı tanıyan bu teknik takip can güvenliği riski olan vakalarda mağdurların korunması için tasarlanmıştır.

5393 Belediye Kanunu ve 5216 Büyükşehir Belediyesi Kanunu da toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalar yapılmasını öngörmektedir.

Bu kanunların yanı sıra Başbakanlık ve İçişleri Bakanlığı töre ve namus cinayetlerinin önlenmesi ve kadın ve kız çocuklarının insan haklarının gözetilmesine yönelik genelgeler yayınlamışlardır. Kadın cinayetlerinde mahkemelerin faillere “haksız tahrik” indirimi uygulaması birçok failin bu hükümden yararlanmaya çalışmasına yol açmıştır. Haksız tahrik nedeniyle ceza indiriminin alınması için haksız fiilin hukuka aykırı olması gerekmektedir. “Erkelik gururuna hakaret” ya da aldatma ve hatta tayt giyme gibi hukuka aykırı olmayan fiiller birçok mahkemece haksız tahrik olarak kabul edilmiştir.

C. Veriler Savunuculuk İçin Nasıl Bir Dayanak Oluşturuyor?

BM ve bağlı kuruluşlarının hazırlayıp devletlerin imzasına açtığı küresel anlaşma ve sözleşmelerin hepsi imzacı devletleri kadın erkek eşitliğine ilişkin veri toplamaya teşvik etmektedir. 1995’teki Dördüncü Dünya Kadın Konferansı’ndan sonra imzalanan Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu ulusal ve uluslararası istatistik kuruluşlarını yoksulluk ve ekonomik faaliyetlere ilişkin cinsiyete ve yaşa göre ayrıştırılmış nitel ve nicel veri toplamaya, bunlara ilişkin göstergeler geliştirmeye, kadınların yaptıkları ücretli, ücretsiz işleri görünür kılmak için istatistiksel araç geliştirmeye ve bu çalışmaları sürdürebilecek araştırmacı yetiştirmeye teşvik etmekteydi. 1979’da imzaya açılan CEDAW Sözleşmesi de devletlerden kadınların toplumdaki “gerçek durumunu anlamak için” istatistiki veri toplamalarını talep etmiş ve 1989 yayınlanan 9 sayılı Tavsiye Kararında birçok devletin böyle bir istatistik toplamadığını görerek bu işlemin önemini vurgulama gereği duymuştur:

“... taraf devletlerin, genel nüfus sayımı ve diğer sosyal ve ekonomik anketleri planlamakla sorumlu ulusal istatistik kurumlarının soru formlarını, verilerin toplumsal cinsiyete göre, hem rakamsal hem de yüzdesel olarak ayrıştırılabilmesine olanak verecek ve böylelikle ilgili kullanıcıların belirli bir sektördeki kadınların durumuna ilişkin bilgileri kolaylıkla elde etmelerini sağlayacak şekilde biçimlendirmelerini sağlamak için her türlü çabayı göstermelerini tavsiye etmektedir.”

2011’de imzaya açılan İstanbul Sözleşmesi şiddeti önleme ve bunlarla mücadeleyle yönelik veri toplanmasını talep etmektedir. İstanbul Sözleşmesi’ne göre, “Toplanacak veriler hem idari hem de anket biçiminde olacaktır. Şiddetin nedenlerini ve şiddetin önüne geçme yöntemlerini çalışmak için araştırma yürütülecektir. Verilerin toplanması 10’uncu Maddede belirtildiği üzere ulusal bir kurum tarafından koordine edilecektir.”

Bu kurumların dışında Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi (2014-2017) de toplumsal cinsiyet verilerinin toplanmasını sıkça hatırlattığı halde Türkiye bu tavsiye ve kararları

özenle hayata geçirmemiştir.¹¹ Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) bu tavsiyeleri 1993 yılında Toplumsal Yapı ve Kadın İstatistikleri Şubesini kurarak hayata geçirmeye başlamıştır. Bu şubenin kuruluşunda amaç, “Toplum içerisinde kadın ve erkek arasındaki farklılıkların ortaya konulması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadının toplum içindeki yerinin belirlenmesi ve sosyo-ekonomik kalkınma içinde kadının katkısının güçlendirilmesi” olarak belirlenmiştir. TÜİK, ilk olarak 1995 yılında “1927-1992 Kadın İstatistikleri”ni yayınlamıştır. 2008 yılından itibaren de kendi araştırmalarından, kamu kurumlarının resmi kayıt ve araştırmalarından ve üniversitelerden derlediği veri tabanlarını “Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Veri Seti” olarak TÜİK web sayfalarında kamuya açık olarak yayımlamaktadır.

TÜİK ayrıca 2012 yılından bu yana her 8 Mart’ta “İstatistiklerle Kadın” bülteni hazırlamaktadır. Kurum Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Minimum Gösterge Seti çalışmalarına 2013 yılında başlamış; ekonomik yapı, üretim faaliyetlerine katılım ve kaynaklara erişim, eğitim, sağlık ve ilgili hizmetler, kamu yaşamı ve karar alma, kadınların ve kız çocuklarının insan hakları alanlarındaki 52 göstergenin çoğunun Türkiye verisini üretmektedir. Bu göstergelere dair veriler 2017 yılından bu yana TÜİK’in web sayfasında yayımlanmaktadır.

TÜİK dışında toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin veri üreten başka kuruluşlar da bulunmaktadır. 2021 yılından itibaren düzenli olarak iki yılda bir Toplumsal Cinsiyet İzleme Raporları yayınlayan Cinsiyet Eşitliğini İzleme Derneği (CEİD) toplumsal cinsiyet eşitliğini izlemek amacıyla sağlık, eğitim, çalışma, iyi, yeterli ve şiddetsiz yaşam hakkı ve kararlara katılım alanlarındaki verilerden oluşturdukları bir endeks oluşturmuştur.¹² Ayrıca adalete erişimden mülteci kadınlara birçok alanda izleme ve haritalama çalışması yapmakta ve bunları yayınlamaktadır.

Ulusal verilerin yanı sıra çeşitli küresel kuruluşlar bu ulusal verileri derleyerek ülkeler arası karşılaştırmalar yapmaya elverişli olan çeşitli göstergeler oluşturmaktadırlar. Dünya Ekonomik Forumu 2006 yılından bu yana Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu alanlarına bakarak rapor hazırlamaktadır.¹³ Birleşmiş Milletler Kadın Birimi Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları bağlamında

¹¹ Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi 2014-2017 için bkz. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/747>

¹² Toksöz, G., Şener, Ü., Demircan, S., Karababa, R., Memiş, E., Arslan, H., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Kabadayı, A., Akyıldırım, O. ve İnanç, B. (2022). Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporu 2021-2022. CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2121>)

¹³ Bkz. <https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2279>

toplumsal cinsiyet eşitliği alanında katedilen ilerlemeleri izlediği raporlarının sonuncusunu 2023 yılında yayınlamıştır.¹⁴ Bileşmiş Milletler Kalkınma Programı da bu tür verileri derleyen küresel bir kurumdur. Geliştirdiği Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi doğurganlık, güçlenme ve iş gücündeki durum verilerinden oluşturulan bir endekstir.¹⁵ Ülkeler sıralamasına bakıldığında, örneğin Türkiye bu endekste 191 ülke arasında 65. sırada yer almıştır.¹⁶

Toplanan bu verilerin ham veri olduğunu unutmamak gerekir. Sayılar kendi başlarına fazla bir şey ifade etmezler. Genelde belli bir sorunun cevabını bulmak için ya da belli bir yaklaşımı örneklemek için geliştirilirler. Örneğin, Türkiye’de boşanma hızı, anne doğurganlık hızı gibi verilerin toplanmasını talep eden kesimler bulunmaktadır. Birinci veri türü boşanmanın arttığı iddiasını desteklemek ya da çürütmek için toplanırken, ikinci veri daha çok uluslararası kuruluşlar tarafından özellikle Orta Doğu toplumlarının gelişmişlik düzeyinin göstergesi sayılmaktadır. Dolayısı ile toplumsal cinsiyet eşitliği savunucuları bu verilerin nasıl ve neden toplandığını bilmeli, kendi perspektiflerinden analiz etmeli ve belli bir proje ya da araştırmanın gereksinimlerine uygun bilgiye dönüştürmelidir.

¹⁴ UNWomen (2023). Progress on the Sustainable Development Goals: The gender snapshot 2023. United Nations. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2219>) SKA amaçlarında geline nokta, ve Türkiye’nin durumunu yine CEİD’in web sayfasında bulmak mümkündür.

¹⁵ UNDP Gender Inequality Index. https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-index?_gl=1*1mw98oo*_ga*MTk5NDQzNTk3OC4xNzE3MjI3ODk3*_ga_3W7LPK0WP1*MTcxNzQwNTU2My4yLjEuMTcxNzQwNTY5Ny41OS4wLjA.#/indices/GII

¹⁶ Kızılırmak, B., Memiş, E. ve Toksöz, G. (2022). Türkiye’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Performansı 2000-2019: 2000-2019 UNDP Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksleri Analizi. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği ve UNDP Türkiye Ofisi. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2036>)

VI. Hedef Kesimler: Kimin Nezdinde Savunuculuk?

Savunuculuk mesajının iletilmek istendiği birincil hedef kişi, grup ya da merci çoğunlukla, talep edilen değişikliği yapabilme yetki ve kabiliyetine sahip karar verici(ler)dir. Bu kesimlerin istenilen değişikliğe yönelik kararı alabilecek, politika değişikliği yapabilecek, değişikliği finanse edebilecek ve uygulayabilecek güç ve yetkileri mevcuttur. Bunlar atanmış ya da seçilmiş kişiler olabilir. Çoğu erkektir. Örneğin, milletvekilleri ve belediye başkanları seçilmiş, valiler, okul müdürleri ve hastane yöneticileri atanmış kişilerdir. İkincil hedef kesimler ise birincil hedef kesim(ler)e ulaşabilen ve onları etkileyebilen gruplardır. Bunlar, seçmenler, kent meclisi, öğrenci birlikleri, okul aile birlikleri, hastalar, araştırmacılar olabilir.

Savunuculuk mesajı genellikle tek bir hedef kesime yöneltilmez, çoklu hedef kesimleri gündemine alır. Çoklu hedef kesimler uluslararası kuruluşlar, ulusötesi ağlar, ulusal kurum ve kuruluşlar, yerel kurum ve kuruluşlar ve genel olarak kamuoyu da olabilir.

A. Ulusal Karar Alıcılar

1. Kamu

Hedef kesimler nezdinde ulusal düzeyde yürütülen savunuculuk faaliyetlerinin en başta gelenlerinden biri Anayasal savunuculuktur.

Anayasal savunuculuk (Constitutional advocacy): Anayasalar sık sık değiştirilen metinler değildir. Bir ülkede toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili bir konuda savunuculuk yoluyla anayasa değişikliğini gündeme getirmek zordur. Ancak, ülke gündeminde, bir nedenden dolayı anayasa değişikliği varsa, bu değişim momentinden yararlanarak toplumsal cinsiyet eşitliğinden yana değişikliklerin savunuculuğu yapılarak bu alanda önemli kazanımlar elde edilebilir. Böyle bir ivme, Aralık 1999'da düzenlenen Helsinki Zirvesi'nde, Türkiye'nin AB üyeliğine aday ilân edilmesiyle yakalandı. AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Programı'nın 24 Mart 2001 tarihli Resmi Gazetede yayınlanmasından sonra Türkiye’de kadın hareketinin yıllardır mücadelesini verdiği, savunuculuğunu yaptığı birçok yasal değişim

Avrupa Birliği uyum sürecinde Meclis’ten geçti. Anayasa, Medeni Kanun, Ceza Kanunu ve İş Kanunu’nda toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik olarak birçok hüküm değişti. Bu süreçte kadın örgütleri TBMM başta olmak üzere yasa yapıcı hedef kitleleri ile daha yapıcı bir iletişim içine girebilme fırsatını elde ettiler.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yol açan Anayasa ve/veya diğer yasa maddelerini değiştirmek için doğrudan milletvekilleri hedef kitle seçileceği gibi milletvekillerine bu alanda bilgi sağlayan ve toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların haklarını geliştirmekle yükümlü kurumların birimleri de hedef alınabilir. Bunlardan Türkiye Büyük Millet Meclisi Kadın ve Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kadın haklarını korumak ve geliştirmek, uluslararası gelişmeleri izlemek ve bu konuda TBMM’ni bilgilendirmek ve kanun değişiklikleri ile ilgili sunumlar yapmakla ve kamuoyunu kadın erkek eşitliği konusunda aydınlatmakla yükümlüdür¹⁷.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü de kadınların haklarını geliştirmekten, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi statülerini iyileştirmeden ve kadınların yaşamın her aşamasında eşit haklar ve fırsatlar sahibi olmasını sağlamaktan sorumludur.

Yasaların değişmesi için yapılan savunuculuğa lobicilik de denir. Lobiciliği daha çok savunuculuğu yapılan konunun uzmanları yürütür. Bireyler, baskı grupları, şirketler ve STÖ’ler tarafından kullanılan lobicilik, özellikle yasalar konusunda bilgi sahibi olmayı gerektirdiğinden,

¹⁷ Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu madde 3 Komisyonun görevlerini şöyle sıralar:

- a) Kendisine esas veya tali olarak havale edilen işleri görüşmek, Başkanlığın talebi üzerine ya da istenildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulan kanun tasarısı ve teklifleri ile kanun hükmünde kararnamelerin kadın erkek eşitliği konusunda T.C. Anayasasına, uluslararası gelişmelere ve yükümlülöklere uygunluğunu inceleyerek ihtisas komisyonlarına görüş sunmak.
- b) Her yasama yılının sonunda Türkiye’deki kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik gelişmelere ve Komisyonun o yılı faaliyetlerine ilişkin bir değerlendirme raporu hazırlamak ve bunu Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmak.
- c) Kadın hakları ile kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak diğer ölkelerdeki ve uluslararası kuruluşlardaki gelişmeleri takip etmek, gerektiğinde yurt dışında incelemelerde bulunmak ve bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisini bilgilendirmek.
- ç) Kadın erkek eşitliği konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin çalışmalarına ilişkin gerekli bilgi ve dökümanları temin etmek.
- d) Türkiye Cumhuriyeti’nin taraf olduğu uluslararası anlaşmaların kadın erkek eşitliği ve kadın hakları konusundaki hükümleri ile T.C. Anayasası ve diğer ulusal mevzuat arasında uyum sağlamak için yapılması gereken değişiklikleri ve düzenlemeleri belirlemek.
- e) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca havale edilen kadın erkek eşitliğinin ihlaline ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek.
- f) Kadın erkek eşitliği konusunda kamuyu bilgilendirici etkinlikler yapmak.

lobicilik yapabilmek için deneyim ve uzmanlık sahibi olunması gerektiği söylenir. Öte yandan, deneyim ve uzmanlık güç ilişkilerini etkileyen faktörlerdir. Sadece uzmanlarla kısıtlı kalan bir savunuculuk çoklu tarafların taleplerinden ziyade sadece belli bir grubun çıkarlarını yansıtabilir. Böylelikle diğer kesimler dışlanmış olur. Halbuki, daha önce de söylediğimiz gibi, herkes savunuculuk yapabilir.

Lobicilik ulusal ve küresel düzeyde yürütülebilir. Ulusal düzeyde lobicilikte birincil hedef kitle yasa yapıcılarıdır. İkincil hedef kitle ise, yasa yapıcıları etkileme potansiyeli olan seçmenler ve bağımsız bir yapısı olan, gönüllülük esasına göre faaliyette bulunan ve toplumsal fayda doğrultusunda çalışan kuruluşlar olan sivil toplum kuruluşlarıdır.

Uluslararası hukukun ulusal hukuk sisteminin bir parçası olarak kabul edilmesi: Türkiye’de bireylerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne (AİHM) başvuru hakkının bir sonucu olarak, mahkemenin Türkiye vatandaşları için daha yüksek bir izleme işlevi vardır. Yasama organı tarafından usulüne uygun olarak 1987’de, AİHM’nin zorunlu yargı yetkisi ise 1990’da tanınmıştır. Uluslararası hukuk da hukuk sisteminin bir parçası olarak kabul edilir (Anayasa Maddesi, 90/5). Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan tüm bireyler haklarının ihlali durumunda, iç hukuksal süreçleri tükettikten sonra, AİHM’ye başvurma fırsatına sahiptir (EC & Bakırcı, 2022).

Onaylanan sözleşmelerle tanınan haklarla ilgili uyuşmazlıklarda, taraflar (örneğin sendikalar, STÖ’ler, bireyler) ILO Yönetim Kurulu Örgütlenme Özgürlüğü Komitesi, ILO Sözleşme ve Tavsiye Kararlarının Uygulanmasına İlişkin Uzmanlar Komitesi, BM Ekonomik Sosyal Komitesi, BM Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW Komitesi), Avrupa Konseyi’nin Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (ECSR) ve Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadele Sözleşmesi’nin (GREVIO) uygulanmasını izlemekten sorumlu bağımsız uzman organı gibi uluslararası denetim mekanizmalarına başvurabilirler, o sözleşme maddelerine uyulması için ulusal yasaların değiştirilmesi ve uygulamada bu maddelere riayet edilmesi için savunuculuk kampanyaları yapabilirler.

2. Yerel Yönetimler

Yerel yönetimlerde alınan kararlar da toplumsal cinsiyet açısından yaşamımızı farklı biçimde etkiler. Yerel yönetimler gerek hizmet sunumunda gerek kaynakların ve bütçenin dağılımında gerekse sosyal yardımlar açısından toplumsal cinsiyet temelinde eşitsizliklere çok sık yol açar. O nedenle, Kent Meclisi içinde örgütlenmek, Yerel Yönetimler ve Kent Meclisi nezdinde savunuculuk yapmak büyük önem taşır. Kadınların ve LGBTİ+’ların ihtiyaçlarını yerel yönetimlere iletmenin bir yolu da savunuculuktur.

Yerel yönetimler nezdinde özellikle yerel yönetimleri toplumsal cinsiyet eşitliği açısından izleme ve raporlama faaliyetlerinin başını çeken CEİD ve Kadın Koalisyonunun faaliyetlerini özetlemeye çalışacağız.

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD) Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi

CEİD, 2017 yılında başladığı Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik hak temelli izlemenin sistematik bir şekilde yapılması amacıyla yerelde toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hak temelli izleme kapasitelerini arttırmak üzere dokuz proje ilinde kadın örgütleri ve diğer hak örgütlerinden oluşan Yerel Eşitlik İzleme Platformları oluşturmuştur. Bu platformların bileşenleri, toplumsal cinsiyet eşitliği ve hak temelli faaliyet gösteren sivil toplum örgütleri, üniversitelerin toplumsal cinsiyet alanında çalışan akademisyenler ve akademik birimleri, kamu yararına çalışan meslek örgütleri, belediyeler ve yerel cinsiyet eşitliği birimleri, sendikaların toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili birimleri ve uzmanlarıdır. Projenin ilk fazında, CEİD tarafından Türkiye’de bir ilk olma özelliği taşıyan Cinsiyet Eşitliği İzleme Merkezi (CEİM) kurulmuş ve izleyen fazlarda sürekli olarak geliştirilmiştir. CEİM’de, insan hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, hak temelli izleme alanında yapılmış çalışmaları içeren bir e-kütüphane, hak temelli izleme alanında online eğitim setinin yer aldığı bir eğitim portalı ve göstergelerin verilere dayalı biçimde görsel ve sayısal olarak sunulduğu veri portalı yer almaktadır. Sivil toplum örgütlerinin ihtiyaç duyduğu izleme eğitimlerine destek verecek bir uzman havuzu da oluşturulmuştur.

Proje kapsamında yürütülen bir diğer önemli çalışma ise, düzenli aralıklarda yayınlanan Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini İzleme Raporları’dır. İki yılda bir yayınlanan raporlar “Yapısal İzleme” ve “Gösterge Temelli İzleme” olarak iki bölümden oluşmakta, yapısal izleme bölümünde yasal ve kurumsal düzeyde toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik gelişmeler değerlendirilmektedir. Bu kapsamda eşitliğin sağlanmasında önemli olan merkezi ve yerel politikalar, yürütülen programlar, verilen hizmetler incelenmekte ve ilgili kurumların strateji ve eylem planları toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde gözden geçirilmektedir.

Yine bu proje kapsamında CEİD, "Belediyelerde Mevcut Durum Analizi": 30 Büyükşehir Belediyesi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Konusunda Bize Ne Söylüyor?" başlıklı raporunu 11 Mart 2024 tarihinde kamuoyuyla paylaşmıştır¹⁸.

Raporda kent hakkına ilişkin normlar ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması için yerel yönetimler düzeyinde yapılması gerekenlere ilişkin Türkiye'deki mevcut durumun analizi yer almakta, ayrıca belediyelerin kentte yaşayan herkesin hayatını etkileyen sorumluluklarına da değinilmektedir. Öncelikle bilgi edinme başvurusu yoluyla 19 Ekim 2023 tarihinde 30 büyükşehir belediyesi, 51 il belediyesi ve 197 ilçe belediyesinden bilgi talep edilmiş olup veri talebi ilk olarak e-posta yoluyla gönderilmiştir. Ardından CEİD-İzler projesi kapsamındaki illerde bulunan büyükşehir belediyeleri ve ilçe belediyelerine talep yazısı gönderilmiştir. Ancak yanıt alınamayan azımsanmayacak sayıda belediye vardır; belediyeler veri paylaşımı konusundaki isteksizdir. 13 büyükşehir belediyesi mektuba posta veya e-posta yoluyla yanıt vermiş; yanıt vermeyen 16 büyükşehir belediyesine telefonla ulaşılarak bilgi talebi hatırlatılmış; sekiz büyükşehir belediyesi ise telefonla ulaşıldıktan sonra yanıtlarını göndermiştir. Toplamda 21 yanıt derlenebilmiştir. Yazılı yanıt alınmayan dokuz büyükşehir belediyesinden dördüne telefonla ulaşılarak ilgili verilere ulaşılmaya çalışılmış, dördü yanıt vermeyeceğini belirten beş büyükşehir belediyesinden ise olumlu ya da olumsuz herhangi bir yanıt alınmadığı belirtilmiştir. İl ve ilçe belediyelerine ilişkin olarak ise raporda 51 il belediyesinden beşinin ve 197 ilçe belediyesinden 34'ünün veri talebine yanıt verdiği belirtilmiştir. Yanıt alınamayan belediyeler için web siteleri incelenerek bilgiler tamamlanmıştır. Raporda ayrıca, elde edilen verilerin Belediyelerin Faaliyet Raporları ve Performans Programlarında yer alan verilerle karşılaştırıldığı ve böylece verilerin güvenilirliğinin sağlandığı da belirtilmektedir. Bu

¹⁸ Bkz. Şener, Ü., İnanç, B. ve Tuncer, S. (2024). Belediyelerde Mevcut Durum Analizi: 30 Büyükşehir Belediyesi Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dair Bize Ne Söylüyor? CEİD Yayınları. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2376>)

savunuculuk faaliyetinde gördüğümüz gibi, veri temelli savunuculuk yapabilmenin önündeki en önemli engellerden biri veri yokluğu ve kurumların veri paylaşımına açık olmamasıdır diyebiliriz. Fakat pes etmemek, kanıta dayalı savunuculuk yapabilmek için CEİD gibi “veri dedektifliği” yapmak gerekebilir.

Rapora göre, 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 14. Maddesinde nüfusu 100.000’in üzerindeki belediyelerin kadın ve çocuklar için sığınma evi açması zorunlu olmasına rağmen 2023 yılı itibarıyla sadece 10 büyükşehir belediyesi bu hizmeti sağlıyor. Bu Belediyeler: Ankara, Antalya, Aydın, Bursa, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Mersin ve Tekirdağ Büyükşehir Belediyeleridir. Belediye kanununun sığınma evi açmayan belediyeler hakkında herhangi bir yaptırım öngörmemesi, iktidarın kadın ve aileye bakış açısı, hizmeti sunan belediye sayısının düşük kalmasının nedenleri. Raporda aynı zamanda bazı belediyelerin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile protokol yaparak sığınma evi için kaynak sağladığı ancak işletiminin bakanlığa bırakıldığı belirtilmekte.

Rapor belediyelere toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında destek ve rehber niteliği taşıyan Avrupa Yerel Yaşamda Kadın Erkek Eşitliği Şartı belgesinin de yalnızca sekiz büyükşehir tarafından imzalanmış olduğunu belirtmekte. Eşitlik Şartı belediyelere eşitlik eylem planı hazırlama ve uygulama gibi çok kapsamlı yol gösterici öneriler sunuyor. Yerel Eşitlik Eylem Planı (YEPP) hazırlayan büyükşehir belediyeleri de Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Denizli, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Mersin olmak üzere 8 belediyeyle sınırlı. Yerel yönetimlerde eşitlik birimlerinin kurulması bu planların hazırlanmasında önemli rol oynuyor. Türkiye’de 2023 Aralık ayı itibarıyla toplam 35 eşitlik birimi bulunuyor ancak eşitlik birimlerinin İzmir ve İstanbul’da yoğunlaştığı raporda vurgulanıyor: *“İzmir’de Büyükşehir Belediyesi de dahil olmak üzere 11 belediyede eşitlik birimi faaliyet gösterirken İstanbul’da 9, Eskişehir ve Mersin’de ise 3 eşitlik birimi faaliyettedir. Ankara’da eşitlik birimi olan tek belediye Çankaya Belediyesidir. Bu anlamıyla eşitlik birimlerinin belli illere sıkıştığı, coğrafi olarak yaygınlaşmadığı söylenebilir”* (CEİD, 2024).

Kadın Koalisyonu

2002 yılında kurulan Koalisyon yerel yönetimleri hak temelli, eşitlikçi, kapsayıcı, devamlılığı ve tutarlılığı olan politika ve hizmetler üretilmesi amacıyla izleme çalışmaları gerçekleştirmekte. Yerel eşitlik eylem planları hazırlanması ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında

dönüştürücü önlemler almaları konusunda desteklemekte. Koalisyon, izleme faaliyetinin yürütülmesinde, uzmanların teknik desteği ile yetinmeyip asıl olarak doğrudan o hizmetlerin kullanıcısı olan kadınların ve örgütlerinin katılımını esas alıyor. Örneğin yakın zamanda gerçekleştirdikleri Türkiye’nin farklı bölgelerinden 19 kadın örgütü olarak yürüttükleri izleme çalışmasında, bulundukları il, ilçe ve büyükşehir olmak üzere toplam 41 belediyeden bilgi edinme ve görüşme talebinde bulunduklarını ancak sadece 29 belediyeden (9’u büyükşehir, 4’ü il ve 16’sı ilçe belediyesi) geri dönüş alabildiklerini belirtmektedir. Bir diğer izleme çalışmasında Koronavirüs salgınına odaklanan Koalisyon, çalışma sonucunda kadınların, çocukların, LGBTİ+’ların, engellilerin ve tüm eşitsiz koşullarda yaşayanların etkilendiği tespitinde bulunuyor. Söz konusu raporda Belediyelerin küresel salgın süreci ve sonrasında taahhütlerini yerine getirip getirmediğini ve 2024 yerel seçimler öncesi toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda hangi aşamada olduklarını değerlendirmekte.

Yereliz

Yerel yönetimler nezdinde savunuculuk yapan diğer bir STÖ de Yereliz, Yerel Araştırmalar ve Uygulamalar Derneği. Yereliz, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları çerçevesinde “yerel yönetimleri sivilleştiriyor, sivil toplumu yerelleştiriyoruz” mottosuyla sivil topluma ve kent sakinlerine yönelik yerel savunuculuk eğitimleri, yerel yönetim çalışanlarına yönelik kapasite geliştirme eğitimleri düzenlemekte, savunuculuk çalışmalarında kullanılmak üzere çalışma alanlarında izleme çalışmaları gerçekleştirmekte ve raporlar hazırlamakta. Dünyadan iyi uygulama örneklerinin yaygınlaşması için de çeşitli çalışmalar yürütmekte.

3. Kamuoyu

Toplumsal cinsiyet eşitliği gibi insan hakları normlarının yayılmasında en etkin faktörlerden biri, kamuoyunda yeni norma dair düşünsel değişimin oluşmasıdır. Kamuoyunun, yıllar içinde normalleştirilmiş, artık sorgulanmayan ama eşitsizlik üreten değerlerinin bir çırpıda değişmesini beklemek hayal olur. En başta bu eşitsizliklerden faydalanan kesimler, ayrıcalıklarını kaybetmemek adına değişime direnç gösterir. Bu uzun soluklu mücadelede kamuoyunu talepkâr ve taleplerinin takipçisi kılmak hiç de kolay değildir. Bu nedenden dolayı da sağlam,

kanıtlara dayalı savunuculuk çok daha önem kazanır. Ezber bozan kanıtlar normlara dair düşünsel değişimi hızlandırma fırsatı yaratır. Örneğin, Türkiye’de kadınlara yönelik şiddet verileri resmi mercilerce yayınlanmamaktadır. Bianet’in uzun yıllardır tuttuğu Erkek Şiddeti Çetelesi¹⁹ çok önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

İletişim alanındaki ve teknolojilerindeki gelişmeler kamuoyuna yönelik savunuculuğu daha etkili bir dönüşüme tabii tutmuştur. Sosyal medya yoluyla gerek kamuoyuna gerekse karar alıcılara ulaşmak kolaylaşmıştır. Öte yandan, bilgi kirliliği yaratmak ve gerçekleri çarpıtmak da kolaylaşmıştır.

Teknolojik gelişmeler öncesinde Türkiye’de kadın hareketi kamuoyunda farkındalık yaratmak için zaman zaman yaratıcı yollara da başvurmuştur. Daha önce sunduğumuz 1989 yılında, Cinsel Tacize Hayır kampanyasının propaganda eylemlerinden biri olan Mor İğne Kampanyası bu noktada iyi bir örnektir. Kadınlar “Utanma Haykır, Susma İğneyi Batır” sloganıyla sokaklarda kadınlara mor iğne dağıtmışlardır.

B. Uluslararası Örgütler

Türkiye, Avrupa Birliği üyeliğine adaydır ve aynı zamanda BM, ILO ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerin üyesidir ve bu kuruluşların çeşitli sözleşmelerini onaylamıştır. Yani onaylanan sözleşmelerle kadınlara ve LBGİ+’lara tanınan hakların ulusal yasalara da yansıtılması gerekmektedir. O nedenle, toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğu sadece ulusal düzeyde kalmamıştır. Çoğunlukla, uluslararası örgütler nezdinde yapılan savunuculuk faaliyetlerinin ulusal düzeye yansımaları olmaktadır.

Küresel düzeyde ise BM kurumları, AB Konseyi vb. sözleşmelerine imza atan üye ülkelerin sözleşmelere uymakla yükümlülük altına girdikleri, bağlayıcı ve ülke yasalarının üstünde hükümler koyabilen kurumlardır.

¹⁹ [bianet Erkek Şiddeti Çetelesi ne söylüyor](#)

1. BM Nezdinde Hedef Kitle

Uluslararası düzeyde, BM nezdinde ilk kez 1985’de yapılan BM 3. Dünya Kadın Konferansı’nda toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırmak kavramı tartışmaya açılmıştır ve ilk kez 1995’de, Beijing’de BM 4. Dünya Kadın Konferansı’nda, anaakımlaştırma toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesini sağlamaya yönelik başlıca küresel strateji olarak açık bir şekilde ortaya konmuştur. O zamandan sonra birçok uluslararası örgüt politika yaparken toplumsal cinsiyet yaklaşımı uygulamaya başladılar; toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırmayı hızlandırmak için değişik kurumsal düzenlemeler yaptılar ve çeşitli araçlar geliştirdiler. Bu tarihten sonra BM Genel Kurul’unun müteakip kararları aynı ilkeyi hatırlatmış ve diğer BM organlarından, bu ilkeyi geliştirmelerini istemiştir.

BM Kadın Birimi (UNWomen)

BM Genel Kurulu Temmuz 2010’da UN Women’ı kurmuş ve BM içindeki UNIFEM, INSTRAW gibi birçok toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların güçlendirilmesi ile ilgili birimin görev ve sorumlulukları BM Kadın Birimi’nin bünyesinde toplanmıştır. Genel Kurul aynı zamanda, BM sistemi içinde toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasının desteklenmesi için bu yeni birimi başlıca sorumlu yapması nedeniyle BM Kadın Birimi önemli bir hedef kitleyi oluşturmaktadır. Kuruluş belgesinde 64/289 madde ile BM Kadın Birimi’nin, üye devletlere talep ettikleri takdirde toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması, toplumsal cinsiyet eşitliği, kız çocuklarının ve kadınların güçlendirilmesi ve hakları konularında destek olmasına karar vermiştir.

BM Kadın Birimi 2010 yılında kurulmasından bu yana, Birleşmiş Milletler sistemi içinde toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılmasına ilişkin standartlar koyarak, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesini küresel, bölgesel ve ulusal düzeylerde yükseltmektedir.

Kadının İnsan Hakları Derneği (KİH)

BM nezdinde kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği konularında siyasi dönüşüm ve uluslararası düzeyde inisiyatif yaratmak amacıyla ağlar kuran ve lobicilik ve savunuculuk yapan

ulusal kadın örgütlerinden biri 2023 yılında 30. yaşını kutlayan Kadının İnsan Hakları Derneği (KİH)’tir. KİH gerek küresel düzlemde gerekse ulusal ve yerel düzlemde toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarını savunmakta, aynı zamanda yine her düzlemde kadın örgütleriyle dayanışmakta ve sokak eylemliliğinde de mevcudiyet göstermektedir.

Birleşmiş Milletler Kadınlara ve Kız Çocuklarına Yönelik Şiddet, Nedenleri ve Sonuçları Özel Raportörü Reem Alsalem’in Türkiye’yi ziyaretinin ardından Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliği alanında yaşanan gelişmeler hakkında güncelleme yapmak amacıyla KİH’in koordine ettiği, dokuz kadın ve LGBTİ+ örgütünün katıldığı çevrimiçi bir toplantı düzenlenmiştir. KİH Haziran 2023’te Cenevre’de gerçekleşen 53. Oturuma katılarak, Türkiye’deki gelişmelerle ilgili Özel Raportörlerin toplantılarına katılmış ve feminist örgütlerle bir araya gelmiştir.²⁰ Euromed Rights’ın Kadın Hakları ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Çalışma Grubu bünyesinde yazımını üstlendikleri Türkiye Ülke Bilgi Notu yayınlamışlardır.

KİH, bir yandan da uluslararası feminist örgütlerle bağlarını güçlendirmekte ve uluslararası kampanyalara katılmaktadır. 28 Eylül Uluslararası Güvenli Kürtaj Günü’nde Üreme Hakları için Küresel Kadın Ağı öncülüğünde başlatılan kampanyaya katılarak kampanya kapsamında hazırlanan görselleri Türkçeye çevirmiş ve feminist ağlarla paylaşmış, sosyal medya kampanyası yapmışlardır.

Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi tarafından finanse edilen ve Türkiye Adalet Akademisi’nin faydalanıcı olduğu “Aile Mahkemelerinin Etkinliğinin Artırılması: Aile Üyelerinin Haklarının Daha İyi Korunması” isimli proje kapsamında 1-3 Kasım 2023 tarihlerinde Ankara’da gerçekleştirilen “Uluslararası Aile Hukuku Sempozyumu”na katılmışlardır. Medeni Kanun’da düzenlenen boşanma davalarının usulü, kusura dayalı boşanma, nafaka, velayet, aile arabuluculuğu gibi çok temel konularda kadın ve feministlerin görüşleri alınmadan hazırlanan proje çıktılarına dair eleştiri ve itirazlarını doğrudan muhataplarına yönelttikleri sempozyum sonrasında, sempozyuma katılan feminist örgütlerle “Kadınların Deneyimleri Dışlanarak Kadınların Haklarına Dair Yol Haritası Oluşturulamaz!” başlıklı açıklamayı yapmışlardır.

²⁰ KİH Faaliyet Raporu 2023 ve diğer yayınlar

<https://kadinininsanhaklari.org/raporlar/>

2. Avrupa Birliği Nezdinde Hedef Kitle

Avrupa Birliği toplumsal cinsiyetin anaakımlaşması yaklaşımını uygulamaya 1996’da başlamıştır. 1999’da Amsterdam Antlaşması ile toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik taahhüdü resmileştirmiştir. Toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesi, AB’nin İşleyişine İlişkin Antlaşma’nın 8. maddesinde yer almaktadır. Bu temelde üye ülkelerde toplumsal cinsiyet anaakımlaştırmasını desteklemek ve iyi uygulamaları paylaşmak için bu konudan ulusal düzeyde sorumlu kamu ve özel sektörden üst düzey temsilcilerin katıldığı Toplumsal Cinsiyet Anaakımlaştırılması üzerine bir Üst Düzey Grup²¹ kurulmuştur.

Avrupa Cinsiyet Eşitliği Enstitüsü (EIGE), AB’nin toplumsal cinsiyet eşitliğinden sorumlu ajansı olarak politika yapımında ve yasama çalışmalarında kanıta dayalı savunuculuğun başat başvuru kaynaklarından biridir. EIGE web sayfasında AB ülkelerinden farklı paydaşların toplumsal cinsiyetin anaakımlaşmasına ilişkin faaliyetlerine ve ülkelere özgü bilgi verir. Politika alanlarının 19’unda toplumsal cinsiyet konularının önemi hakkında genel bir bakış sunar ve toplumsal cinsiyet anaakımlaştırmasını uygulamak için araçlar ve yöntemlere olduğu kadar iyi uygulamalara da bağlantılar sağlar. EIGE’nin veri toplama, analiz etme ve yaygınlaştırma işlevi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Endeksi ve Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri Veri Tabanı, Enstitü’yü kanıta dayalı savunuculuk faaliyetleri için önemli bir başvuru adresi yapar.

Görüldüğü gibi, bazı ülkelerde toplumsal cinsiyet eşitliğini tüm kurum ve politikaların belirleyicisi yapıma mücadelesi verilirken, bizim gibi bazı ülkelerde de toplumsal cinsiyet kavramı yok sayılarak, kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlikler görünmez kılınmaya çabalanmaktadır.

C. Ulusötesi Savunuculuk Ağları

Son on yıllarda BM, küresel düzeyde kadın erkek eşitliğinin lobiciliğini yapmak için başlıca hedef olduysa da, görünen o ki, toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirme ve kadınları güçlendirme

²¹ AB’de Üst Düzey Gruplar bir geçici kamu-özel sektör think tanki olarak tamamen bağımsız çalışırlar. Kendi gündemlerini oluştururlar ve herhangi bir yasal kısıtlılığa bağlı değildirler. AB Komisyonu tarafından kurulan formal Üst Düzey Gruplardan farklıdırlar.

işlevi gören BM Konferansları dönemi sona erdi. Küresel düzeyde savunuculuk için yeni olasılıklar, hedefler ve müttefikler bulmak durumundayız. Shae Garwood küresel hazır giyim sektöründe yer alan iki savunuculuk vakasını analiz ederken, ittifak kurmak için ulusötesi savunuculuk ağlarının potansiyelini vurgulamaktadır. Ulusötesi savunuculuk ağı, sınırlar ötesinde stratejik ittifaklar kurulmasına izin veren küresel aktörlerden oluşan esnek bir ağıdır (Garwood, 2011).

BM, toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek ve kadınları güçlendirmek çalışmalarında içinde bulunduğumuz geriye gidiş döneminde eski motivasyonunu yitirmiş olsa da yeni bir aktör sahneye gittikçe güçlenerek çıkmaktadır. Ana akımın yanı sıra savunuculuk kampanyaları için önemli bir rol oynayan ulusötesi feminist protesto ve örgütlenme çalışmaları devam etmektedir. Yeni iletişim teknolojileri ile birbirlerine daha kolaylıkla ulaşan feminist savunucular küresel alanda güçlenmekte ve geriye gidişe direnmektedir.

[İzleyen bölümde Bilgi Notu 1’den yararlanılacaktır. Bilgi Notu 1 katılımcılarla paylaşılır.]

KİH’in Bilgi Notu 1’de aktarılan deneyimi yukarıda anlattığımız toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinde BM Kadın Konferanslarının etkisini giderek kaybetmesi ve ulusötesi bağımsız feminist ağların öne çıkması yönündeki değişime işaret ediyor. Bu değişimin bir sonucu olarak, ulusötesi bağımsız feminist ağlar toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğunun hedef kitlesine küresel düzlemde yükselen bir aktör olarak ekleniyor. Bu ağların uzun ömürlü kurumsallaşmalara mı evrileceği, yoksa konu ve sorun bazında esnek yapılar olarak mı kalacaklarını gelecekte göreceğiz.

VII. Savunuculuk Biçimleri ve Yaklaşımları

Savunuculuk biçimleri ve yaklaşımlarını sınıflandırmanın ve tarif etmenin çok çeşitli yolları bulunmaktadır. Bu biçim ve yaklaşımlar savunuculuğun konusu, bağlamı, yürütücü ve paydaşlarının kim olacağı gibi koşullara göre değişmektedir.

Savunuculuk biçimleri farklı olduğu gibi bunları sınıflandırmanın da farklı yolları bulunmaktadır. Bazı sınıflandırmalar savunuculuk biçimlerini kimin adına yapıldığına göre düzenlemektedir.²² Buna göre dört temel savunuculuk biçiminden söz edilebilir:

- **Kişisel savunuculuk** sadece savunuculuk yapan kişiyi ilgilendiren bir konuyu savunmak olarak tarif edilebilir. Hakkını korumaya yönelik bir eylemde bulunan kişilerin kişisel savunuculuk yaptığı söylenebilir. Bu durumda herkes yaşamının bir noktasında kişisel savunuculuk yapmıştır. Duyuma engelli bir üniversite öğrencisi sınıfın ön tarafında oturmayı engelli hakkı olarak talep edebilir.
- **Bireysel savunuculuk** bir kişinin başka bir kişi veya grubun haklarını savunmak için girişilen savunuculuk biçimleridir. Bunun iki türünden söz etmek mümkündür: enformel ya da gayri-resmî ve resmî ya da formel. Velilerin öğretmenlerden fazla ev ödevi vermemelerini istemek enformel bir savunuculuk biçimidir; ancak okul müdürüne ya da milli eğitim müdürlüğüne dilekçe vermek gibi resmi bir kanaldan yapılan benzer talepler formel bireysel savunuculuk biçimi olarak tanımlanmaktadır. Daha önce sözünü ettiğimiz adalarda kişilerin imar planının iptalini isteyen davalar açmaları resmî bireysel savunuculuk örneğidir.
- **Grup temelli savunuculuk** benzer deneyimlerden geçmiş kişilerin birleşip daha güçlü bir ses çıkarmayı ve taleplerini duyulur kılmayı hedefleyen savunuculuk biçimleridir. Velilerin birleşip ev ödevi konusunda birlikte hareket etmeleri ya da üniversite öğrencilerinin kantinlerde vegan sandviç satılması için eylem yapmaları grup temelli

²² Bkz. <https://www.humanrightscareers.com/issues/advocacy-types-examples-principles/>

savunuculuk biçimlerine örnek teşkil eder. Bazı LGBTİ+ gruplarının trans cinayetlerini görünür kılmak için yaptıkları sosyal medya paylaşımları, kurduğu sivil toplum örgütlenmeleri ya da Cumartesi insanların yakınlarının akıbetini her hafta Taksim’de sorması grup temelli savunuculuk örneklerindendir.

- **Yapısal savunuculuk** yerelden küresele geniş ölçekli düzlemlerde yapılan savunuculuk biçimleridir. Genelde yereli, ulusu ya da evreni ilgilendiren konularda politika ya da yasa değişikliği hedefleyen savunuculuk biçimleri bu yüzden uzun erimli ve birçok evreden oluşan karmaşık savunuculuk biçimleridir. UNICEF çocuk haklarını, UN Women kadın haklarını evrensel düzlemde savunan örgütlenmelerdir. Feminist örgütlenmeler kadın-erkek eşitsizliğini yapısal bir sorun olarak gördüklerini, toplumun örgütlenme biçiminin temelinde yer aldığını her eylemlerinde dile getirmektedirler. Bunun en bariz örneği “Kadın cinayetleri politiktir” sloganıdır.

Bu savunuculuk biçimlerini birbirinden ayırt etmek bazen kolay olmayabilir. Bazı savunuculuk biçimleri bireysel ya da grup olarak yürütülse bile yapısal bir değişimi gerektiren talepler içerebilir. Eğitim sisteminin ev ödevi olmadan yeniden düzenlenmesini istemek ve buna ilişkin bir kampanya örgütlemek yapısal savunuculuk olarak tanımlanabilir. Kadına şiddet uygulayan bir kişinin ceza alması için mahkeme önünde bir kadın grubu olarak eylem yapmak grup temelli bir savunuculuk biçimiymişken, hakim ve savcılarının vicdani kanaatlerini de kullanarak bu kişiye üst düzeyden ceza vermesi için baskı yapmak yapısal bir savunuculuk biçimi olarak değerlendirilmelidir. Sistemin ev ödevi olmadan yeniden düzenlenmesini istemek ve buna ilişkin bir kampanya örgütlemek yapısal savunuculuk olarak tanımlanabilir.

Savunuculuk biçimleri istenilen toplumsal değişime nasıl ulaşılabileceğine ilişkin yapılan varsayımlara göre de sınıflandırılabilir. Bu varsayımlar aynı zamanda toplumu yapılandıran güç ilişkilerinin de nasıl işlediğine dair değişik öngörüler içermektedir:

- Kamu yararını güden konularda yapılan ve geniş toplumsal kesimleri ilgilendiren konularda politika değişikliği yaratılmasını hedefleyen savunuculuklar. Bunlara örnek olarak İstanbul Sözleşmesini savunan gruplar gösterilebilir. Bu savunuculuk biçimi kamu yararı kavramının toplumu etkileyebileceği ve bu yolla değişimin

gerçekleştirilebileceğini varsaymaktadır. Ancak burada sorun kamu yararı kavramının tanımında yatmaktadır. Tüm kadınları ilgilendiren İstanbul Sözleşmesi gibi bir konunun kamu yararı sayılmayacağı konusunda çeşitli kesimler fikir birliği etmişlerdir. Ayrımcılık ve güç farklılıklarının çok güçlü olduğu toplumlarda kamu yararı kavramı etrafında birleşmek kolay olmamaktadır.

- o Belli bir politikayı ya da yönetmeliği hedef alan savunuculuklar. Hayvan hakları konusunda çalışan gruplar şimdilerde başıboş hayvanlarla ilgili yasa taslağının geri çekilmesi için mücadele vermektedir.²³ Nafaka değişikliği talep eden gruplara karşı yapılmış olan bir düzenlemeyi göz ardı ettiği kesimleri de içererek değiştirilmesini talep etmek de bu tür politika değişikliği talep eden savunuculuk biçimidir. Bu tür savunuculuk bir politika değişikliğiyle toplumsal ilişkilerde gerçek bir değişime de yol açılabileceği varsayımına dayanmaktadır. İstanbul Sözleşmesi bağlamında düzenlenen 6284 sayılı Aileyi Koruma Yasası’nın kadınların şiddetten kurtulmasını sağlama yönünde ciddi adımlar atılmasına imkan tanıdığı şüphelidir. Yasanın aileyi korumak olarak tanımlanması, birçok kesimin şiddet uygulayanın uzaklaştırılması düzenlemesine karşı çıkması ve yasanın uygulanma biçimlerindeki eksiklikler yasanın ataerkil ilişkileri çok da etkilemediğini göstermektedir.
- o Toplumsal adalet savunuculuğu insanların ve özellikle yoksul ve dışlanmış kesimlerin yaşamlarını doğrudan etkileyen sosyal ve siyasal konularda savunuculuk yapmaktır. Bu tür savunuculuklar genel olarak daha geniş konuları ele alan küresel düzeyde çalışan kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. Özellikle de var olan güç ilişkilerini sorgulayarak toplumsal adaleti sağlamaya çalışan bu yaklaşımların güç odaklarının hedefinde olduğu da söylenebilir. Ücretsiz sağlık sistemi talebi, eşit işe eşit ücret savunuculuğu toplumsal adalet savunuculuğuna örnektir. Bu tür bir savunuculuk güç ilişkilerini merkeze alarak strateji geliştirmektedir. Ancak burada da güç odaklarının savunucuları çeşitli yollarla engelleyebilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır. Hatta güç odakları yapılan savunuculukla yerinden edildiği ölçüde karşıt bir engel yaratacaklarını beklemek gerekmektedir.

²³ 5199 sayılı kanunda yapılması öngörülen değişikliklerle barınaklarda 30 günden fazla kalan ve sahiplenmeyen hayvanların uyutulması söz konusu olacaktır.

Toplumsal adalet savunuculuğu güçlü gruplar tarafından yapılabildiği gibi sivil toplum bileşenleri tarafından da yapılabilir. Bir anlamda aşağıdan yukarı bir iletişim stratejisi içeren bu tür savunuculuklar da eşitsiz güç ilişkilerini değiştirmeyi, dönüştürmeyi hedeflemektedir. Bu tür savunuculukların da farklı biçim ve tanımları bulunmaktadır:

- ❖ **Halk merkezli savunuculuk** güçsüz ve dışlanmış kesimlerin kendi temel hak ve gereksinimlerini bir savunuculuk uzmanlar grubu yerine kendilerinin söz sahibi olmaları yoluyla savunmalarıdır.
- ❖ **Katılımcı savunuculuk** STÖ’ler başta olmak üzere örgütlü halk kesimlerinin yaptığı savunuculuk biçimidir. Katılımcı demokrasi şiarı gereğince yönetimlerin yanı sıra vatandaşların da politika yapma süreçlerine katılmalarını öngörmektedir. Bu tür savunuculuk kamusal alanın genişlemesini ve vatandaşlık tanımının daha aktif bir biçim almasını hedeflemektedir.
- ❖ **Feminist savunuculuk** kadın erkek arasındaki eşitsizliği önlemek amacıyla tüm karar alma süreçlerini etkilemeyi hedeflemektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği yaşa dayalı, sınıfsal, cinsel yönelime göre, etnik ya da dini aidiyet gibi başka alanlarda yaşanan ayrımcılıklarla iç içe yaşandığı için feminist savunuculuk tekil bir alanla sınırlı değildir. Kesişimsellik adı verilen bu karşılıklı etkileşim hali farklılığı ve çeşitliği de savunduğu için bütüncül bir toplum modeline dayanmaktadır. Bu savunuculuk biçimi, tüm toplumsal kesimlerin tam anlamıyla aktif vatandaş olabilmelerine katkıda bulunmaktadır.

Savunuculuk biçimleri savunuculuğun daha çok konuya ve içeriğe göre tanımlanmasına odaklanırken savunuculuk yaklaşımları savunuculuğun nasıl yapılacağına odaklanmaktadır. Savunuculuğun en az üç ayağı olduğunu düşünebiliriz: karar vericiler, paydaşlar ve genel kamuoyu. Bu üç ayak arasında nasıl bir ilişki kurulacağı, kimin sesiyle duyuruların yapılacağı ve bu sesin toplumun hangi kesimlerine duyurulacağı savunuculuğun farklı yaklaşımlarını belirlemektedir.

Savunuculuk yaklaşımlarının iki boyutu olduğu ileri sürülmektedir. Bunların bir tanesi üslup, diğeri dayanak olarak düşünülebilir. Üslup, savunucunun karar vericilere, paydaşlara ve genel kamuoyuna nasıl bir üslupla sesleneceğini belirtmektedir. Karar vericiyi karşısına alıp çatışmacı bir üslup takınmak kadar bilgilendirici bir tutum da takınmak mümkündür. Lobicilik ve danışmanlık bilgilendirici bir tutumun ürünüdür. Karar vericilerle birlikte içerden çözüm üretmeyi amaçlamaktadır. Sokak aktivizmi, yasa yoluyla dava açarak karşı çıkmak ya da araştırma raporu yayınlarak yapılan savunuculuklar çatışmacı üsluba yakın olan savunuculuk yaklaşımlarıdır. Çatışmacı üslup genelde karar verme mekanizmalarının dışından baskı kurarak değişim sağlamayı hedefler; çözüm üretmektense daha çok sorunlara işaret eder. Bu iki yaklaşım da değişim yaratmayı hedefler ve ikisinin de başarılı olma potansiyeli bulunmaktadır. Ancak hangi yaklaşımın benimseneceği savunuculuğu yapan kurumun nasıl bir örgütlenme modeline sahip olduğu ile bağlantılıdır. Düşünce kuruluşları, meslek odaları ya da küresel aktörlerin yerel temsilcileri daha çok bilgilendirici tutum izlerken, siyasi partiler, platform ve siyasi örgütlenmeler daha çok çatışmacı bir üslupla savunuculuğa yaklaşmaktadırlar. Formel kurumlar genelde aktivizm yapmazken enformel örgütlenmeler içeriden savunuculuk yapma olanaklarına kolay sahip olmamaktadırlar. STÖ’ler zaman zaman her iki yöntemi de benimseyebilmişlerdir.

Tablo 1. Üsluba göre savunuculuğa yaklaşımlar

Bilgilendirici	Çatışmacı
İçerden	Dışardan
Çözüm bulmaya odaklı	Sorun bildirmeye odaklı
Formel kurumlar, STÖ’ler	Enformel örgütlenmeler, STÖ’ler
Lobicilik, danışmanlık	Kampanyalar, Eylemler

Lobicilik hem karar vericilerin hem de nüfuzlu kişilerin nezdinde ihracatçılar, spor kulüpleri ya da STÖ’ler gibi belli kesimlerin talep ve çıkarlarını duyurmak amacıyla yapılabilmektedir. Bu gibi kesimlerin nüfuzlu kişilere ulaşabildikleri ve karar verildiği sıralarda seslerini duyurabildikleri varsayılmalıdır. Danışmanlık, Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı (TÜSEV) gibi düşünce kuruluşları ya da akademisyen ya da profesyonel araştırmacılar tarafından yürütülen araştırmaların sonuçlarının karar vericileri etkileyecek şekilde iletilmesidir. Kampanyalar, kamuoyunda duyurulmak üzere hazırlanan ve sürekliliği olan bilgilendirme ve farkındalık

yaratma biçimleridir. Bunlar sözel ya da görsel ya da ikisinin karışımı olarak da planlanabilmektedir. Kampanyalarda sosyal medya kullanılabileceği gibi, mektuplar, gazete ilanları, tanınmış kişilerin çağrılar ve sokak eylemleri kullanılabilmektedir. Eylemlilik ise, sokak gösteri ve toplantıları, imza kampanyaları, afiş ve broşür ya da bildiri dağıtımlarıyla sürdürülebilmektedir. Bu eylemlilikler genel olarak karar vericilerin görmediği ya da kabul etmediği talepleri olan grupların talep ve çıkarlarını gözetmeleri ile tanınmaktadırlar.

Rapor yayınlamak savunuculuk yaklaşımlarının ikinci boyutu ile ilgilidir. Bu ikinci boyut savunuculuğun nasıl bir dayanağı bulunduğu ile ilgilidir. Bunun da iki türü bulunmaktadır: veri ya da kanıta dayalı savunuculuk ile çıkara ya da değer yargısına dayalı savunuculuk. Kanıta dayalı savunuculuk bilimsel veri ve istatistiklere dayanarak yapılan savunuculuktur. Danışmanlık, lobicilik, rapor ve araştırma yayınlamak savunuculuğa kanıt açısından dayanak oluşturma örnekleridir. Genelde formel kurumlar ve STÖ’ler kanıta dayalı savunuculuk yaklaşımlarını benimserler. Çıkara ya da değer yargısına dayanarak savunuculuğa daha çok kampanya ve eylemcilikle savunuculuk yapan STÖ ve diğer siyasi örgütlenmeler sıklıkla başvurmaktadır. Kadın örgütlerinin geliştirdiği toplumsal cinsiyet eşitliği savunuculuğu değer yargısına dayanarak savunuculuk yapmaktır. Kadınların toplumda erkeklerle eşit haklara sahip olmaları gereği bir değer yargısı olmakla birlikte, bu yargıyı temellendirecek çeşitli tezler de ileri sürülebilmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin daha çok sağlandığı ülkelerde refah seviyesi ya da mutluluk oranları daha yüksek gibi bilimsel kanıtlar aranabilir. Ancak yine de toplumsal cinsiyet eşitliğinin bir değer yargısına dayandığını da göz ardı etmek mümkün değildir.

Ancak çıkara ya da değer yargısına dayalı savunuculukla veriye dayalı savunuculuğu birbirinden ayırmak her zaman kolay değildir. Özellikle kadına yönelik şiddet gibi çatışmalı konularda veri kanaate göre toplanabilir. Bazı araştırmalar uzaklaştırma kararından sonra erkeklerin psikolojik sorun yaşadıklarını göstermeye çalışmışlar ve bunu gösteren araştırma sonuçları yayınlamışlardır.²⁴ Bu sorunlar yüzünden uzaklaştırma uygulamasının bazı erkekleri tekrar şiddet uygulamaya yönelttiği konusunda yaygın kanaatler bulunmaktadır, ancak bu konuda ciddi bir

²⁴ Öztürk 2022 <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2656275> Bu bulgular ışığında 2022 yılında yayınlanan TBMM Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerini Araştırma Komisyonu raporu haklarında uzaklaştırma kararı verilen ve barınacak yeri olmadığını anlaşılan kişilere öfke kontrolü gibi rehabilitasyon programlarına katılma şartıyla barınma imkanı sunulmasını önermektedir. (<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/cd5f3c1f-64fd-4163-935b-6725ff0a0165>).

araştırmaya rastlanmamıştır. 2016 TBMM Boşanma Raporunda²⁵ belirtilen Türkiye’de boşanma hızının arttığı yolundaki sonuçların gerçeği tam olarak yansıtmadığı iddia edilmekte ve boşanma hızının sanılandan daha düşük olduğu ileri sürülmektedir.²⁶ Ancak yine bu rapora dayanılarak aileyi güçlendirme politikaları geliştirilmiş ve hala geliştirilmeye ve yasalaştırılmaya çalışılmaktadır.

Sözü edilen bu yaklaşımların savunuculuğun üç aktörüne aynı biçimde uygulanması gerekmemektedir. Lobicilik doğrudan ve özel bir iletişim biçimidir ve karar vericilere uygulanması uygundur. Kamusal alanda savunuculuk yapmanın özellikle çatışmacı bir yaklaşımda bulunmanın riskli olduğu ortamlarda lobicilik tercih edilebilmektedir. Ancak burada da karar vericilere ulaşma açısından sorunlarla karşılaşmak mümkündür. Genel kamuoyu nezdinde yapılan savunuculuklar daha çok medya kampanyaları ya da sokak eylemleri ile bilgilendirmeye dayanmaktadır. Paydaşlara ise bire bir görüşmeler, konferanslar ve ortak eylemliliklerle ulaşmak mümkündür. Karar vericiler daha çok veriye dayanan savunuculuklara itibar etseler de yukarıda sözü edilen örnekler değer yargısına dayanan savunuculukların yasa geliştirmede de çok etkin olduğunu göstermektedir. Ancak bu yaklaşımların tüm paydaşları da etkileyebileceğinin altının çizilmesi gerekmektedir. Genel kamuoyuna yönelik eylem ve kampanyaların karar vericiler tarafından duyulması mümkün olduğu gibi, STÖ’lerin yaptığı konferanslar da halka açık olabilmektedir.

Savunuculuk, bu genel yaklaşımlar dışında konu edildiği alana göre farklı biçim ve yaklaşımlarda sürdürülebilmektedir. Sağlık, hukuk, ekonomi ve hak temelli savunuculuk bu farklı alanlardan bazılarıdır.²⁷ Birleşmiş Milletler gibi bazı küresel aktörler de insani eylem ya da savunuculuktan söz etmektedir. İnsani eylem ya da savunuculukla, özellikle kriz, afet veya çatışma gibi acil durumlarda yapılan müdahalelerden etkilenen kesimlerin insan haklarını

²⁵ TBMM (2016). Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar İle Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu. TBMM. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1105>)

²⁶ <https://www.dogrulukpayi.com/iddia-kontrolu/dirayet-tasdemir/turkiye-avrupa-da-bosanma-hizinin-en-dusuk-oldugu-ulkeler-arasinda>). Ancak yine bu rapora dayanılarak aileyi güçlendirme politikaları geliştirilmiş ve yasalaştırılmaya çalışılmıştır.

²⁷ Bazı STÖ’ler halk ya da yurttaş merkezli savunuculuk biçimlerinden söz etmektedir. Aşağıdan yukarı işleyen bu tür savunuculuklar da hak temelli savunuculukların bir parçası sayılabilir. bkz: <https://justassociates.org/all-resources/a-new-weave-of-power-people-politics-the-action-guide-for-advocacy-and-citizen-participation/>

gözeten, tüm mağdurlara eşit şekilde ulaşılması için yerel, ulusal ve küresel paydaşların politikalarını ve yaklaşımlarını amaç edinen savunuculuklar kastedilmektedir.²⁸

Her alanın kendine has bir geçmişi, ilişki kurma biçimi, dili olduğunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Örneğin hak temelli savunuculuklarda bir hak ulusal yasalar ya da küresel sözleşmelerle tanınmış veya verilmişse, savunuculuğa yasal bir dayanak teşkil ederler. Bu gibi durumlarda yürütmenin yasalara uyması ve eşitlikçi bir biçimde gereklerini yapmasına yönelik savunuculuk yapılmalıdır. Örneğin yasal evlenme yaşı 17 yaşı bitirmiş olmaksın kanun koyucunun belirli hallerde bu yaştan küçük evliliklere izin vermesini engellemek üzere savunuculuk yapılabilir. Eşit işe eşit ücret, ya da anneye olduğu gibi babaya da doğum sonrası iş yeri izni gibi kadın hakları bağlamında önemli olan düzenlemeler de bu durumdadır. Ancak bir konuda yasa bulunmamaktaysa savunuculuk bu yasa ve yönetmeliklerin çıkmasına odaklanmalıdır.

Savunuculuğun yerelden küresele çeşitli düzeylerde de yapılabileceği unutulmamalıdır. Konusuna göre savunuculuk yerel düzeyde bazısında ise ulusal ya da küresel düzeyde sürdürülünce yararlı olabilmektedir. Ancak yerelden ve hak sahiplerinden uzaklaştıkça savunuculuk dışlanmışların, ayrımcılığa uğramışların ve güçsüzlerin yaşanmışlığını yansıtmaya kapasitesini de kaybetme ihtimali ile karşı karşıya kalabilmektedir.

Savunuculuğun yaşam ile toplumun örgütlenmesi arasında köprü kurma işi olduğu unutulmamalıdır. Ve yine unutulmamalıdır ki savunuculuk sadece bir konuyu savunmakla kalmaz, karar verme süreçlerinin kendisini de değiştirmeyi, daha katılımcı bir şekilde sürdürülmesini de talep etme yollarının başında gelmektedir.

²⁸ UNICEF’in bu alanda hazırladığı bir eğitim materyali için bkz.

<https://agora.unicef.org/course/info.php?id=33223#:~:text=Humanitarian%20advocacy%20is%20a%20strategic,and%20in%20situations%20of%20protracted.>

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi’nin afet sonrası müdahalelerde kadınların dışlanması üzerine hazırladığı bir rapor için bkz.

<https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/humanitarian-action/2016>

VIII. Savunuculuk Stratejileri²⁹

Bir savunuculuk faaliyeti başlatırken, enerjinizi nereye yönlendireceğiniz konusunda stratejik seçimler yapmak ve stratejik giriş noktaları aramak önemlidir. Strateji oluşturma aşaması, belirli bir amaca ulaşmak, savunuculuk yoluyla kazanımlar elde edebilmek için, belirli bir zaman diliminde gidilecek yolu ve o yolda en iyi şekilde ilerleyebilmenin yöntemini ifade etmektedir.

Stratejinin her bir parçasının nasıl oluşturulduğu, zamana, kişilerin ve grupların politik duruşuna, konunun tarihsel gelişimine ve günümüz koşullarına göre farklılıklar gösterir. Süreç içerisinde kontrol edilemeyen dış faktörlerin etkisini de hesaba katarsak, aynı hedefe giden tek bir yol haritasından bahsedilemez. Dolayısıyla savunuculuk stratejisi hazırlama süreci bir reçete veya kendi başına bir sonuç değil, her savunuculuk kampanyasının kendi koşullarına göre uyarlanması gereken bir araç olarak algılanmalıdır. Stratejiler hedefin ne olduğuna, kime hitap ettiğine ve hitap ettiği hedef kitleyle hedef değişikliğine hangi yollarla varılacağına göre değişiklik gösterir. Belli bir yasayı değiştirmek ya da sosyal politikada değişim sağlamak için savunuculuk yapmak farklı hedeflerdir.

Kitleler, savunuculuk stratejilerinin hedef aldığı ve etkilemeye veya ikna etmeye çalıştığı bireyler ve gruplardır. Sizi hedef(ler)inize yaklaştırmaya yardımcı olabilecek belirli bir kitle olacaktır. Bu, birden fazla hedef grup da olabilir. Politika sürecindeki ana aktörleri temsil ederler ve kamuoyunu (veya belirli kesimlerini), politika etkileyicilerini (örneğin medya, toplum liderleri, iş dünyası, düşünce liderleri, siyasi danışmanlar, diğer savunuculuk örgütleri, vb.) ve karar vericileri (örneğin seçilmiş yetkililer, yöneticiler, hakimler, vb.) içerirler. Stratejiler tek bir kitleye

²⁹ Bu bölümün hazırlanmasında şu kaynaklardan yararlanılmıştır:

Veneklasen, Lisa and Valerie Miller. A New Weave of Power, People and Politics: The Action Guide for Advocacy and Citizen Participation, 2007.

Gökhan Mülayim, Masa başı çalışma. STÖ’ler, Medya Profesyonelleri ve Üniversite Öğrencileri için Veri Okuryazarlığı Kapasite Geliştirme Programı, 2023.

KEİG (2012). Savunuculuk Atölyesi Notları. Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2499>)

Aksakoğlu, Y. (2006). STK’lar İçin Savunuculuk Rehberi. STGM. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/1907>)

odaklanabileceği gibi aynı anda birden fazla kitleyi de hedefleyebilir (Hedef kitle konusu daha ayrıntılı olarak VI. Hedef Kesimler: Kimin Nezdinde Savunuculuk bölümünde anlatılmaktadır.)

Kitleler olarak adlandırdığımız hedef grup görece küçük ve nitelikleri itibariyle kapalı bir grup da olabilir. Yani, o gruba ait olmak için kişilerin belirli nitelikleri olmalıdır. Sendikaların yaptığı savunuculuk genellikle böyledir. Örneğin, savunuculuk konusu belli bir meslek grubuna mensup kadınların karşı karşıya olduğu ücret eşitsizliği ise, konu üzerinde savunuculuğa destek olması muhtemel belirli toplumsal kesimleri bilgilendirme amacıyla oluşturulacak savunuculuk stratejisi, geniş halk kesimlerini hedef alan savunuculuk stratejilerinden farklılaşacaktır. Ancak, ikinci bir hedef kitle olarak halk kesimleri desteğe çağırılıyorsa o kesime hitap eden stratejiler de devreye sokulur. Sloganlar, eylemler, medya öyküleri ve görseller üzerinden bir konuyu düşündürmek, farkına varılmasını sağlamak için farklı bir strateji oluşturulur.

Kamuoyu-temelli savunuculuk stratejileri çok çeşitlidir ve küresel, bölgesel, ulusal ve yerel düzlemde karar alıcıları hedefleyebilir. Stratejiler şunlar olabilir:

- Kamuoyunun görüşünü medyayı kullanarak oluşturmak,
- Kamuoyunu eğitmek,
- Karar vericiler nezdinde lobicilik,
- Halkın içinde liderlik oluşturmak,
- Siyasi farkındalığı artırmak,
- Seçmen grupları organize etmek,
- Araştırma yapmak ve bulguları paylaşmak,
- Koalisyonlar inşa ederek savunuculuk faaliyetleri yürütmek.

Burada amaç, kamuoyunun belirli bir konuda harekete geçme isteğini artırmaktır. Farkındalığın ötesinde izleyiciyi konunun harekete geçmeyi gerektirecek kadar önemli olduğuna ve atılan adımların aslında bir fark yaratacağına ikna etmeye çalışır. Bu aşamada konuyla ilgili kanıtlar büyük önem taşır. Kanıta dayalı savunuculuk politikaları, izleyicilerin bir konuda harekete geçmesini fiilen destekler veya kolaylaştırır. Bazı konularda aktörlere yönelik savunuculuk tercih edilirken diğerlerinde konu bağlamında savunuculuk yapılabilir. Yani, ya yasa koyucu gibi güçlü kişileri etkilemek, ya da kamuoyuna konunun hassasiyetle ele alınmamasının yol açacağı

olumsuz sonuçları gösteren bir savunuculuk yolu seçilebilir. Tabii ki, bu iki yolun stratejileri farklılıklar gösterecektir. Hedef grup olarak yasa koyucular seçildiyse, strateji olarak onlara mesaj gönderme ya da ziyaret edip talepte bulunma seçilebilir. Hedef grup olarak kamuoyu seçildiyse, daha yaygın, örneğin sosyal medya gibi iletişim araçları kullanarak bir strateji çizmek gerekebilir. Bu iki tür strateji birlikte de yürütülebilir. Türkiye’de kadın hareketinin yürüttüğü savunuculuk eylemlerinde ikisinin birlikte kullanıldığı sıkça görülür. Örneğin, 30’a yakın örgütten oluşan TCK Kadın Platformu Türk Ceza Kanunu’nun reformu sürecinde etkili bir savunuculuk kampanyası yürütmüştür. 3 yıl süren kampanya sonunda TCK’nın yaklaşık 30 maddesinde değişiklik yapılmıştır. Bu kampanyada e-posta, faks ve telefon aracılığı ile çok sayıda kadına ulaşıldı. TBMM’nin alt komisyon üyeleri ve bakanlarla görüşmeler yapıldı. Bu lobi faaliyetleri aracılığıyla kadınlar yasa maddeleri ile ilgili görüşlerini vekiller ve bakanlara aktardılar. Farklı kadın gruplarıyla koordinasyon sağlamak için e-posta grupları kullanıldı. Ankara’da bine yakın kadınla bir yürüyüş düzenlendi ve TBMM’nin ilgili oturumu kadın aktivistler tarafından izlendi. Bu farklı savunuculuk eylemleri için farklı stratejiler oluşturulmuştur.

Kadın STÖ’ler bu süreçte genellikle işbölümü yaparlar. Savunuculuk yapılan konuyla ilgili uzmanlık alanında çalışan üyeleri ya da gönüllüleri olan dernekler veya uzman çalıştırabilecek mali kaynaklara erişimi olanlar daha çok uluslararası kurumlara ve/veya Meclis’e gidip hazırladıkları savunu raporunu milletvekillerine verip, onları ikna etmeye çalışırken diğer STÖ’ler de sokakta eylem örgütler, kamuoyunun farkındalığını artırmaya ve savunuya destek çıkmasına yönelik bilgilendirme yaparlar. İki grubun stratejileri farklıdır. Hatta aynı stratejiyi kullansalar bile farklı biçim ve içeriği tercih edebilirler. Dilleri de farklı olacaktır. Biri uzmanlık kavramlarını kullanırken, diğeri herkesin anlayacağı sade bir dil kullanmak durumundadır. Kanıt olarak kullandıkları toplumsal cinsiyet veri ve istatistikleri de hitap edilen hedef kitleye göre farklılaşabilir.

Stratejiler, belirli bir amaca ulaşmak – bu durumda politika kararlarını etkilemek – için belirli bir zaman çizelgesine göre uygulanan bir grup araçtan oluşurlar. Araçların başta gelenlerinden biri bilgidir. Savunuculuk, karar alıcıları etkileyerek yasaları ve politikaları güçsüz olan kesimler lehine değiştirmek için bilgiyi stratejik olarak kullanma süreci olarak da tarif edilir (Aksakoğlu, 2006).

Sağlam bir savunuculuk stratejisinin gerçeklere yaslanması gerekir. Kadınlar ve erkekler arasında hayatın her alanında mevcut eşitsizlikleri gösteren dikkatle üretilmiş veri ve istatistikler, savunuculukta kanıt olarak kullanılabilecek önemli araçlardır.

A. Feminist Savunuculuk Stratejileri Oluşturma Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Veri ve İstatistiklerinin İşlevi

Toplumsal cinsiyet kavramı, 1970’li yıllardan itibaren veri bağlamında ele alınmaya başlanmıştır. Yükselen feminist hareket, bilimsel bilginin nesnel ve değerden bağımsız doğasını vurgulayan pozitivistimin veri anlayışını sorguya tabi tutmuştur. Aynı zamanda, küresel alanda toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı politikalar geliştirme ihtiyacı giderek kabul görmeye başlamış ve bu ihtiyaç toplumsal cinsiyete dair verinin yaygınlaştırılması yönünde adımlar atılmasını sağlamıştır. Feminist yaklaşımların pozitivist eleştirisi, bilimsel nesnellik atfedilen ve tartışma dışı bir gerçeklikmiş gibi sunulan verileri politikleştirerek bunun toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine karşı kör ve hatta bu eşitsizlikleri yeniden üreten cinsiyetçi ön kabuller üzerine inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Pozitivist yaklaşım aslında görmediği ya da görmek istemediği alanlara karşı eşitsizliği yeniden üretir. Örneğin, Türkiye’de kadınların istihdam oranının düşük olduğunu herkes biliyor. Bilinen bir olgu daha var: Eğitim yükseldikçe istihdama katılım oranı artıyor. Bu veriyi kullanarak ana akım iktisatçılar kadınların istihdamının düşüklüğünün başlıca nedeninin erkeklere kıyasla görece eğitimsizlikleri olduğunu iddia ettiler. Oysa biz, KEİG Platformunda KEFA çatısı altında örgütlenmiş feminist araştırmacılar kadınlarla yaptığımız saha çalışmalarından ve kendi hayatlarımızdan biliyorduk ki, kadınların yaşam deneyimleri istihdamın düşüklüğünün nedenlerinin başat sorumlusu olarak eğitime değil ailelerine verdikleri bakım hizmetine işaret ediyor. Maddi açıdan erişilebilir, kaliteli, ulaşımı kolay kreş ve yuvaların yokluğu, okul saatlerinin iş saatleriyle uyumsuzluğu, çocuğun bakımı için bir bakıcının tahsis edilmesini gerekli kılıyor. Maaş ve ücretlerin genel olarak düşüklüğünün üzerine kadınların aleyhine cinsiyetçi ücret uçurumu da eklenince ancak görece iyi para kazanan eğitilmiş kesim çocuğunu özel yuvaya gönderebiliyor ya da bakıcı tutabiliyor. Görece eğitimsizler ise bu harcamaları yapabilecek güçte olmadıkları için ya annelerine ve/ya kayınvalidelerine yaslanıyorlar ya da çocuklarına kendileri bakıyorlar. Bütün bunlara işverenin erkek çalışanı tercih etmesi de eklenince kadınların istihdamı düşük oluyor. Kadınların istihdamının aleyhinde çalışan dinamikler bununla da bitmiyor. TurkishWIN ve araştırma kuruluşu XSIGHTS ile TED

Üniversitesi iş birliğinde gerçekleştirilen “2024 Kadın ve İstihdam Araştırması”, Türkiye’de kadın istihdamı, cinsiyet temelli genel mitler, yaygın değerler, algılar ile bu konulara toplumun bakışındaki değişime ilişkin çarpıcı sonuçlar ortaya koyuyor. Araştırma bulgularına göre toplumun yarından fazlasında kadınların eğitimi ve istihdamına yönelik algılar olumlu. Çocuk bakımı konusunda ise bakış farklılaşıyor. Toplumun üçte ikisi “çocuğa en iyi annesi bakar” görüşünde. Çalışan kadınlar bir de çocuklarına yetemediklerinin vicdan azabıyla baş başa bırakılıyor. Sonuç olarak, ana akım iktisatçılar kadınların eğitilmesinin savunuculuğunu yaparken, biz en başta kamusal bir hak olarak hem annelere hem babalara kreş ve yuva sağlanmasını, ebeveyn iznini, kadın erkek ücret farkının ortadan kaldırılmasını savunuyorduk.

Feminizmin pozitivizm eleştirisi elbette yalnızca eleştirel tespitle sınırlı kalmamış, toplumsal cinsiyet kategorisinin verinin üretimi ve kullanımında merkezi bir rol üstlenmesine yönelik iki temel adım atılmasını sağlamıştır. İlk olarak, sosyal bilimlerde bilgi üretiminde nitel verinin önemi ve sağladığı imkanlar ortaya konulmuştur.³⁰ Böylece istatistiki norm statüsü kazanan cinsiyetçi kültürel normların gizlediği kadınların deneyimleri görünür kılınmıştır. Öte yandan niceliksel veri toplumsal cinsiyet kavramıyla yeniden ele alınmış, mevcut nicel veri kaynaklarının toplumsal cinsiyet temelli hale getirilmesi hem de niceliksel veri üretimi ve kullanımının toplumsal cinsiyet temelli geliştirilmesi sağlanmıştır.

Bu yaklaşımlara koşut bir diğer gelişme de uluslararası alanda yaşanmıştır. Sömürgecilik sonrası dönemde refah devletinin krizinin damgasını vurduğu 1970’lerin atmosferinde feminist bakış açısı uluslararası siyaset alanında da görünür hale kazanmaya başlamıştı. 1975’te düzenlenen 1. Dünya Kadın Konferansı³¹ cinsiyet eşitliği ve cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması; kadınların kalkınmadaki rolünün görünür hale getirilmesi ve tam katılımının sağlanması; kadınların dünya barışını güçlendirmeye yönelik katkısının artırılması hedeflerini ortaya koymuştu. Sonraki dönemde bu hedefler giderek genişletilmiştir. 1980’de³² eğitim,

³⁰ Bu minvaldeki çalışmaların en dikkat çekici olanları, niceliksel verinin en yoğun kullanıldığı alanlardan biri olan iktisat alanında, feminist iktisatçıların çalışmalarıdır. Örneğin feminist iktisat alanında nitel yöntemlerden yararlanma çağrısı yapan Günseli Berik nitel yöntemlerle yapılan araştırmaların niceliksel verilerin toplanması ve analizinde cinsiyetçiliği yeniden üreten ön yargıların tespit edilmesi ve düzeltilmesindeki rolüne atıf yapar, bkz. Berik, G. (1997). The need for crossing the method boundaries in economics research. *Feminist Economics*, 3(2), 121-125.

³¹ <https://www.un.org/en/conferences/women/mexico-city1975>

³² <https://www.un.org/en/conferences/women/copenhagen1980>

istihdam fırsatları ve sağlık hizmetlerine eşit erişimin sağlanması; 1985’te³³ de toplumsal cinsiyete eşitliğinin sağlanmasına yönelik anayasal ve yasal önlemlerin alınması, toplumsal katılım, siyasal katılım ve karar almada eşitliğin sağlanması gibi ihtiyaçlar vurgulanmıştı. Toplumsal cinsiyet eşitliğinin izole bir konu olmadığı, insan yaşamının her alanını kapsayan çok boyutlu bir konu olduğunun altı çizilmiştir. 1995’te düzenlenen 4. Dünya Kadın Konferansı³⁴ tüm bu hedeflere kapsamlı bir çerçeve kazandırmış; toplumsal cinsiyet eşitliği yoksulluk, eğitim, sağlık, şiddet, silahlı çatışma, ekonomi, siyaset ve karar alma mekanizmalarında temsil, kurumsal mekanizmaların oluşturulması, insan hakları, medya, çevre ve kız çocukları olarak belirlenen toplam 12 eylem alanında ele alınmıştır. Uluslararası sözleşmelerin sahip olduğu bağlayıcı gücü olmasa da, ilk defa hükümetleri söz konusu alanlarda adımlar atmakla yükümlü kılan bu girişimin ardından toplumsal cinsiyet eşitliğine dair uluslararası gelişmeler giderek hız kazanmıştır. Birleşmiş Milletlerin (BM) 2000 yılında ortaya koyduğu Milenyum Kalkınma Hedeflerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin teşvik edilmesi ve kadınların güçlendirilmesi olarak; 2015 yılında ortaya koyduğu Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında da hem ayrı bir hedef olarak toplumsal cinsiyet eşitliği hem de belirlenen diğer alanlarda (yoksulluk, iklim değişikliği, büyüme ve kalkınma vb.) belirlenen hedeflerin önemli bir bileşeni olarak ele alınmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir duyarlılık konusu olmanın ötesine geçerek, bir siyaset geliştirme alanı haline gelmesi, toplumsal cinsiyet - veri ilişkisini gündemde merkezi konuma getirmiş, feminist yaklaşımın akademik alanda geliştirdiği araçlar giderek ulusal ve uluslararası, devlet ve devlet-dışı kurum ve kuruluşların veri üretim ve yaygınlaştırma faaliyetlerinde alan kazanmaya başlamıştır. Öncelikle 1995 yılında düzenlenen 4. Dünya Kadın Konferansında kurulan Eylem Platformu ve ardından 2000 yılında ortaya konulan BM Milenyum Kalkınma Hedefleri toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında verinin rolüne işaret etmiş, toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış veri üretiminin aciliyeti vurgulanmıştır.

Savunuculuk stratejisi, verinin tarafsız olmadığından hareketle kimin neyin bilgisini toplayıp veriye dönüştürdüğüne ve o veriden nasıl bir kanıta dayalı strateji oluşturduğuna göre de değişiklik arz eder. Veri yaşamı nasıl yaşadığımızla ilişkilidir ama bir araç olarak veriye farklı işlevsellikler yüklenebilir. Elimizdeki veriyi bilimsel mutlak olarak tarif edersek, mesela,

³³ <https://www.un.org/en/conferences/women/nairobi1985>

³⁴ <https://www.un.org/en/conferences/women/beijing1995>

patriyarkal toplumun önemli bir özelliği, erkeklerin yaşam deneyimlerinin tüm toplumun deneyimleri olarak varsayıp başka cinsiyetlerin deneyimlerinin yok sayılmasıdır. Kadınlar ve LGBTİ+’lerin yok sayıldığı uygulamalar toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de gittikçe derinleştirir. Her şeyden önce, feministlerin insan hakları alanını cinsiyetlendirme çabası, yalnızca ikili cinsiyetin sorunsallaştırılmasını değil toplumsal cinsiyet rollerine uymadığı için “dışarıda” bırakılan, ikili cinsiyet sisteminin içerdiği ilişkilene biçimlerini sekteye uğratan herkesin tecrübelerini öne çıkararak bu alanın dinamiklerini anlamayı içeriyor. Dolayısıyla feministler bu yaklaşımı, farklı tecrübeleri birbirine eşitleyen bir yerden değil, patriyarkal ve cis-heteronormatif eşitsizlik biçimlerini, gündelik, toplumsal ve politik olarak bunlara maruz bırakılan herkesi bu tartışmaya dahil edebilmek adına kullanıyor.

B. Savunuculuk Stratejilerinin Hazırlanmasına Katılım

Bir zamanlar savunuculuk faaliyetlerinin çoğu kapalı karar alma alanlarına erişim sağlamaya veya bu alanları değiştirmeye çalışmakla ilgiliydi. Son on yılda bu alanların birçoğu katılıma açılmaya başladı, hatta Dünya Bankası gibi kurumlar bazı durumlarda sivil toplum katılımını bir koşul haline getirdi. Bu ilişkilene alanına olumlu olarak bakanlar da, kuşkuyla bakanlar da mevcut. Kuşkuyla bakanlar, aktivistlere farklı kurum ve alanlarla nerede ve ne zaman ilişki kuracaklarını seçerken seçici olmalarını tavsiye ediyorlar. Pek çok savunucunun deneyimi göstermiştir ki, çoğu zaman pek çok kurum, değişim taahhüdünden ziyade, kendilerini eleştirenleri susturmanın bir yolu olarak katılım alanları açmakta, politikalar ve karar alma süreçleri üzerinde gerçek bir etki için çok az fırsat sunmaktadır. Ekonomik adalet konusunda endişe duyan pek çok kişi, INGO’ların (uluslararası hükümet dışı örgütler) “temsil etmeye” çalıştıkları yoksul ve iktidar tarafından marjinalleştirilmiş toplulukların gerçek sesini nasıl sağlayabileceğini sorgulamaktadır. INGO’lar ile marjinal grupların aynı çıkarlara sahip olmadığı gerçeğinin altını çizen kesimler, ticaret anlaşması müzakerelerinde sadece “destekleyici” sivil toplum gruplarının katılmaya davet edildiği açık bir “satın alma süreci” yaşandığını ifade ediyorlar. Dışlananlar, anlaşmalardan en çok etkilenen insanlarla doğrudan ilişki içinde olan ve onları temsil eden gruplar oluyor. Farklı düzeylerde çalışan kuruluşlar arasındaki güç dinamikleri karmaşıktır. Pozisyonlar ve öncelikler konusunda nihai kararları kim verir? Krediyi kim alır? Enerji tamamen farklı ve bağımsız bir gündemin geliştirilmesine odaklanmak için daha

iyi harcanabilir mi? Bu nedenle “davet edilen” ve “yaratılan” alanlar arasında gerilim mevcuttur. Önceden belirlenmiş, davet edilmiş alanlara etkin katılım, mevcut güç ilişkilerini nihai olarak dönüştürmeyi amaçlamadan, sadece güçlü kurumlarla ilişki kurma fırsatından yararlanmak için katılmak yeterli değildir. Oysa, savunuculuk için daha güçlü müzakere pozisyonları kazanmak ancak savunucuların kendileri tarafından yaratılan alanların geliştirilmesi ile mümkündür.

Kalkınma Çalışmaları Enstitüsü’nden John Gaventa “İktidar Küpü”nü karmaşık, küreselleşmiş ve hızla değişen bir dünyada güç dinamiklerinin çok boyutlu olduğunu, sürekli gelişip karmaşıklaştığını göstermek için geliştirmiştir. ‘İktidar Küpü’ (Gaventa 2006), gücün çoklu biçimlerini, seviyelerini ve alanlarını ve bunların etkileşimlerini incelemek için kullanılabilecek bir güç analizi yaklaşımıdır. Haklarından mahrum bırakılmış grupların sesinin, ilgisinin ve liderliğinin kamusal karar alma süreçlerine katılımdan dışlanması çeşitli yollarından bazılarını sunmakta ve bu grupların sürece dahil edilmesini müzakere etmek ve eşitsiz güç dinamiklerini değiştirmeye başlamak için gereken kapsamlı strateji türlerini önermektedir.

Şekil 2. İktidar Küpü



C. Gücün Yüzleri

Küpün sağ tarafından başlayarak, geleneksel güç anlayışı, çıkarlar üzerindeki çekişmelerin kamusal alanlarda görünür bir şekilde müzakere edildiğini ve eşit bir şekilde ele alındığını varsayar. Mevcut savunuculuk ve kampanyaların çoğu, politikalar, yasama organları, devlet kurumları veya mahkeme sistemleri gibi gücün bu görünür yüzlerine ve arenalarına odaklanmakta ve lobicilik, medya, dava açma ve araştırma ve analiz gibi stratejileri vurgulamaktadır. Oysa, güçlü olmak sadece ‘kazanmak’ değil, aynı zamanda diğer konuları gündemden uzak tutmaktır. Tek boyutlu güç görüşünün ötesine geçerek, gizli güç, belirli aktörler veya konular açıkça siyasi gündemden ve kamusal karar alma süreçlerinden dışlandığında uygulanır. Bu güçlerin üstesinden gelmeye yönelik stratejiler arasında topluluk/sendika örgütlenmesi, liderlik gelişimi, hareket inşası ve katılımcı araştırmanın birleştirilmesi yer almaktadır - yoksulların ve dışlanmışların örgütsel gücünü, meşruiyetini ve sesini inşa etmenin yolları. Görünmez güç, işsizlikten dolayı kendini suçlayan yoksul kadın örneğinde tanımlandığı şekilde içselleştirilmiş güçsüzlük duygusudur. İnanç sistemleri ve ideoloji aracılığıyla işler. En sinsi olanıdır çünkü sadece gündemi kontrol etmekle kalmaz, aynı zamanda insanların bilinçlerini ve rollerine, ihtiyaçlarına ve harekete geçme kabiliyetlerine ilişkin anlayışlarını da şekillendirir. İnsanların deneyimlerine olan güvenini, hak duygusunu, dayanışmayı ve eleştirel düşüncüyü güçlendiren stratejiler, görünmez iktidar mekanizmalarının üstesinden gelinmesine yardımcı olur. Uzun vadede küresel ekonomik güçle ve kapitalist patriyarkayla mücadelede başarılı olabilmek için, yalnızca karar alma süreçlerinin görünür alanlarına odaklanan stratejilere, gücün gizli ve görünmez yönlerini de ele alan stratejilerin eşlik etmesi gerekmektedir.

1. Alanlar

Güç, karar alma süreçlerinin gerçekleştiği farklı alanlar açısından da analiz edilebilir. Kapalı bir alan, hükümet yetkilileri gibi elit bir grup tarafından kontrol edilen ve halkın katılımına açık olmayan bir alandır. Sivil toplum genellikle bu tür kapalı alanlara meydan okumak ve bunları açarak talep edilen alanlar yaratmak için çalışır. Sivil toplum ayrıca Gezi gibi özerk alanlar da

yaratır. Bu alanlar gruplara, şirket ya da hükümet gibi güç sahiplerinin müdahalesi ya da kontrolü olmaksızın gündem, bilgi ve dayanışma geliştirme şansı verir. Son birkaç on yılda sivil toplumun artan baskısıyla, birçok düzeydeki politika yapıcılar davetli alanlar yaratmıştır. Gündem ve süreç elitlerin kontrolünde kalsa da, sivil toplumdan seçilmiş birkaç kişi bir politika sürecine katılmak üzere “davet edilir”. Bu tür alanlar etki için bazı imkanlar sunsa ve sosyal adalet gruplarına örgütlenme imkanı tanısa da, bu davetli alanların kritik konularda gerçekten uzun vadeli sosyal değişim için fırsat yaratıp yaratmadığı tartışmalıdır. Hatta statükonun meşrulaştırılmasına hizmet etmeleri ve sivil toplumun enerjisini daha temel politika sorunları üzerinde çalışmaktan alkoymaları bile mümkündür. Tüm bu alanlar güç ve fırsat açısından sürekli olarak değişmektedir. Dolayısıyla, sivil toplum gruplarının politika alanlarına ne zaman ve nasıl katılacakları (ve katılmayacakları) konusunda stratejik olmaları ve bu alanlardan ne kazanabilecekleri ya da kaybedebilecekleri konusunda gerçekçi olmaları gerekir.

2. Düzeyler

Tüm bu farklı güç biçimleri ve katılım alanları birçok farklı düzeyde ortaya çıkmaktadır. Güç küpü küresel, ulusal ve yerel düzeylere bakar, ancak diğer düzeyler de önemlidir ve bağlama bağlı olarak eklenebilir. Örneğin, feminist bir analiz hane halkı, topluluk ve kişisel düzeyleri de ekleyebilir. Ayrıca, yerel düzeyde çalışıyor olsak bile, küresel dinamiklerin unsurlarıyla karşı karşıya kalırız. Dolayısıyla tüm bu düzeylere birlikte bakmamız gerekir. Gücü bu şekilde anlamak, “kötü küresel güç sahipleri” ile “erdemli toplumsal hareketler” arasındaki yanlış ikiliğe meydan okumaktadır. Eşit olmayan güç ilişkileri sivil toplum ve toplumsal hareketlerde de mevcuttur. Örneğin, kadınların kaygıları popüler örgütlerde ve toplumsal hareketlerde genellikle marjinalleştirilmiştir. STÖ’ler ve topluluk grupları arasında kaynaklar ve liderlik üzerine mücadeleler de yaygındır ve sivil toplum kuruluşlarının genelinde karar alma ve demokratik süreçlerle ilgili iç gerilimler mevcuttur. Bu çerçevede farklı alanları, seviyeleri ve güç ilişkilerini analiz etmeye yardımcı olsa da, somut stratejiler tasarlamak için bir araç olarak hizmet etmesi amaçlanmamıştır. Bunun yerine, güç dinamiklerinin nasıl farklı engeller ve giriş noktaları yarattığı ve etkili olmak için kapsamlı bir dizi örtüşen strateji gerektirdiği üzerine düşünmek değerli bir yoldur. Bu analiz, grupların eylemlerini karşı karşıya oldukları mevcut güç türleriyle ilişkili olarak değerlendirmelerine ve böylece yanıt olarak farklı stratejileri daha iyi seçmelerine ve birleştirmelerine yardımcı olabilir.

Politika sürecinin işleyişi ile ilgili olarak iki farklı görüşe rastlanır. Bunlardan biri olan **doğrusal model**, politika sürecine, adımları belli doğrusal bir süreç olarak bakar. Sorun belirlenir, politika belirlenir, uygulamaya geçilir, sonra geri bildirim alınır. **Etkileşimli modelde** ise, politika sürecinin farklı aşamalarında farklı taraflar diğeri üzerinde etkili olabilir. Bu modele göre, politika sürecini seçilmiş ve tasarlanmış stratejilerin uygulamaları değil, amaca giden yolda ortaya çıkan beklenmedik olaylar oluşturur. Tasarlanmış stratejilerin doğrusal ve rasyonel bir uygulaması değil, kaotik ortamda ele geçen fırsatların doğru değerlendirilmesinin amaca giden yolu başarılı kılma ihtimali daha büyüktür (Aksakoğlu,2006). Ama, kaotik ortamda ele geçen fırsatları değerlendirmek tecrübe ve bilgi birikimi ister, uygulaması oldukça zordur. Doğrusal modeli temel alıp hazırlıkları ona göre düzenleyip savunucuların kendilerini hazırlıklı hissettiği uygun dönemlerde etkileşimli modele geçmek tavsiye edilebilir.

Savunuculuk stratejileri oluşturulurken planlama gereklidir çünkü biz:

- Sınırlı kaynaklara sahibiz;
- Sınırlı bir zaman dilimine sahibiz

Belirli hedeflere ulaşmak için;

- Kitlelere karşı giderek daha fazla hesap verebilir olmalı
- Ve seçmenler ve ortaklar olarak bazı somut sonuçlar elde etmeliyiz.

Aynı zamanda sistematik bir süreçtir;

- Değişen ve bazen öngörülemeyen ortamlarda faaliyet göstermelidir;

Açıkça ifade edilmiş ortak bir süreçtir;

- Çatışmaları ve farklılıkları en aza indirmeyi amaçlar

D. Savunuculuk Stratejisi Oluşturma Süreci

[İzleyen bölümde Bilgi Notu 2’den yararlanılacaktır. “Adım Adım Savunuculuk Çerçevesi” başlıklı Bilgi Notu 2 katılımcılarla paylaşılır.]

1. Bağlamsal Analiz

Bu yerel, bölgesel, ulusal ve küresel düzeyde siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkileri anlamayı içerir. Görünürlük tartışmasını içerir. Bazı kesimlerin siyasi süreçten dışlanması ve marjinalleştirilmesini içerir. Eşitsizliklerin kaynaklarını görünür kılar.

2. Sorun Tanımlama ve Analiz

Savunuculuk stratejisi oluşturma süreci önce politik eylem gerektiren bir problemin/ihtiyacın tanımlanmasıyla başlar. Problem tanımı, savunuculuk stratejisinin geliştirilmesindeki tüm aşamaları etkileyecek, süreç içinde atılması gereken ilk adımdır. Savunuculuk kampanyası ile üzerinde eylemde bulunulacak problemin, birçok başka problemle bağlantısı olacaktır. Tüm problemleri aynı anda, tek bir savunuculuk kampanyası dâhilinde, kısa bir sürede ele almak mümkün olmaz. Problem analizi, farklı problemlerin birbiri ile bağlantısını ortaya çıkarırken üzerinde eylemde bulunulacak problemin seçimini de yapmayı kolaylaştırır.

Örneğin, kadınların istihdam piyasasına katılımının azlığı problemi, aile içi cinsiyetçi işbölümü, kamu ve özel sektör tarafından sunulan çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliği, kadınların yerini ev içi olarak gören ataerkil yaklaşım, kadınlar için uygulanan mesleki eğitim programlarının istihdam piyasasının talepleri ile uyuşmaması gibi çeşitli birçok problemten etkilenmektedir. Bir savunuculuk kampanyası, bu problemlerin tamamını aynı anda ele alamasa da, problemler arasındaki bağlantıya ilişkin net bir analize sahip olmak, savunuculuk çalışması sırasında oluşturacağımız politik sözü güçlendirecektir. Problemler arasındaki bağlantıları ortaya çıkaran bir analiz yapıp savunuculuk çalışmasının yöneleceği problemi belirledikten sonra, sıra bu probleme ilişkin çözüm önerimizi geliştirmeye gelir. Geliştireceğimiz çözüm önerisi, kadınların ihtiyaçlarını gören bir çözüm önerisi olacaktır. Çözüm önerisinin mümkün olduğu kadar

katılımcı biçimde belirlenmiş olması, savunuculuk çalışmasının başarısını etkileyecek temel unsurlardan biridir. Bu nedenle çözüm önerisinin, özellikle sorunu doğrudan yaşayan ve olumsuz sonuçlarıyla baş etmeye çalışan kadınların sürece dâhil olmasını sağlayacak yöntemler doğrultusunda belirlenmesi önerilir. Problem analizini yapıp belirli bir problemin üzerine gitmeye karar verirken aşağıdaki soruları katılımcı bir biçimde tartışmak süreci kolaylaştırabilir. Bu tartışma, çözüm önerimizi geliştirmemizi de kolaylaştıracaktır.

- Problemin neden olduğu sonuçlar/etkiler neler?
- Problemden etkilenen ne kadar insan var? Kadınların ihtiyaçları için yapılacak savunuculuk çalışmalarının hedef aldığı problemler elbette ki öncelikle kadınları etkileyen problemler olacaktır. Problemden doğrudan etkilenenler, problemle başa çıkmaya çalışan kadınlardır. Ancak, bu problemlerin etkilediği başka gruplar da olabilir. Örneğin, engelliler için evde bakım hizmetleri hem engellilerin hem de kadınların eve kapatılmasına yol açacak sonuçlar doğurmaktadır. Çocuk bakım hizmetlerine erişimin kısıtlılığı, kadınların çalışmasını, sosyalleşmesini ve hatta kadın örgütlerine katılımını engelleyici etkiler yaratmakla birlikte, çocukların üzerinde de olumsuz sonuçlar yaratabilmektedir.
- Problemi hedef alan yasal mevzuat, kamu kurumları ve uygulamalar mevcut mu? Bazı durumlarda mevcut bir kurum olmayabilir. Bu durumda, söz konusu kurumun kurulmasına yönelik bir savunuculuk faaliyeti belki de en acil ihtiyaç olarak ortaya çıkacaktır. Kadın Bakanlığı oluşturulması için kadınlar tarafından yapılan savunuculuk çalışmaları buna örnek olarak gösterilebilir.
- Mevcut uygulamalar sorunun çözümünde neden yetersiz kalıyor? Bu soruyu çeşitli eksenler üzerinden tartışmak faydalı olacaktır. Çözümün yetersizliği; yeterli bütçe ayrılmaması, insan kaynağı eksikliği gibi sorunlardan kaynaklanabileceği gibi, mevcut uygulamaların kadınların ihtiyaçlarını dikkate almayan uygulamalar olmasından kaynaklanan yapısal sorunların bir sonucu da olabilir.

Sorun analizi ve geliştirdiğimiz çözüm önerisi doğrultusunda savunuculuk stratejimizin uzun ve kısa vadeli amaçları ile hedeflerini belirleyebiliriz.

- **Uzun Vadeli Amaç;** gerçekleştirmek istediğimiz değişimdir. Uzun vadeli olduğu için tek bir programla gerçekleştirilmesi söz konusu olmayacaktır. (Problem analizini

hatırlayalım: Ele aldığımız temel problemle bağlantılı ve bu temel problemi besleyen birçok problem olduğunu görmüştük. Bu problemlerin her birinin kısa sürede, bir savunuculuk çalışması kapsamında hedeflenmesi mümkün olmayacaktır.)

- o **Kısa Vadeli Amaç;** savunuculuk çalışması ile önerdiğimiz ve elde etmeye çalıştığımız değişimdir. Savunuculuk çalışması kapsamında yapacağımız tüm faaliyetler, bu kısa vadeli amacı elde etmek için yapılacaktır.

Savunuculuk çalışmamızın kısa vadeli amacını belirlerken aşağıdaki noktaları da göz önünde bulundurmamız önemli olacaktır:

- Mevcut politik atmosfer
- Ele alacağımız konuya ilişkin mevcut bilgi ve veriler
- Savunuculuk çabalarımız için gerekecek mali kaynakların mevcudiyeti
- Örgütümüzün ve örgütlenme içindeki kadınların deneyim ve bilgi birikimleri

3. Hedefler

Savunuculuk çalışmamızın somut ve ölçülebilir sonuçlarıdır. Hedefler kesin bir değişim (yeni bir kurumun kurulması veya politikanın/yasal mevzuatın oluşturulması gibi), göreceli bir değişim (mevcut uygulamaların iyileştirilmesi gibi) veya mevcut uygulamaların devamlılığını garanti altına almaya yönelik, değişim içermeyen hedefler olabilir. Uzun vadeli amaç, kısa vadeli amaç ve hedefler arasında bir ilişki mevcuttur. Hedeflerimiz, kısa vadeli amacımızın gerçekleşmesini sağlar. Kısa vadeli amacımızın gerçekleşmesi ise, uzun vadeli amacımıza ulaşmamıza katkı sunar. Hedeflerin, amaçlarımıza özgü, ölçülebilir, ulaşılabilir, gerçekçi ve zamanla sınırlandırılmış olması gerekir. Bu tür hedeflere SMART hedefler denir.

Savunuculuk hedefinin analizi yapılır. Bu analiz için, savunuculuk stratejilerinizi yönlendiren sağlam, güncel gerçeklere dayalı bilgilere sahip olmak zorunludur. Bu, iyi bilgilendirilmiş ve eleştirel bir analizin temelidir. Mevcut politikaların ve karar alma süreçlerinin geçerli ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini sağlarken, bunların hangi bağlamda ortaya çıktığını da ortaya koyar. Araştırma ve analiz, ileriye dönük olarak seçmemiz gereken savunuculuk stratejilerini bilgilendirir, nerede ve hangi mekanizmaların kullanılacağını belirlememize yardımcı olur. Güç haritaları ve politika bilgileri ile bir dizi savunuculuk hedefi hazırlayabilirsiniz.

Bunlar, politika ve karar alma yapılarında istenen değişikliklerin yanı sıra siyasi alanı nasıl kullanacağınızı ve vatandaş katılımını nasıl güçlendireceğinizi açıklayacaktır. Son olarak, savunuculuğun nihai olarak insanların hayatlarını nasıl iyileştireceğini belirtirler. Bu hedefler sürekli olarak geliştirilir.

4. Aktörlerin Belirlenmesi

Tüm savunuculuk çalışmalarının yöneldiği ve etkileyeceği aktörler bulunur. Bunların başında, elbette ki karar alıcılar gelir. Meclis, hükümet/ilgili bakanlıklar, bürokrasi, yerel yönetimler gibi aktörler savunuculuk kampanyasının yöneleceği temel aktörlerdir. Temel aktörleri, eylemlerini ve düşüncelerini değiştirmesi gereken (mevcut durumun korunmasına yönelik savunuculuk çalışmalarında ise eylem ve düşüncelerini olduğu gibi koruması gereken) aktörler olarak da tanımlayabiliriz. Söz konusu aktörlerin ele aldığımız konuya ilişkin politik duruşları bu analizin temel unsurlarından biri olacaktır. Bu aynı zamanda, savunuculuk kampanyamıza başladığımız zaman hangi aktörlerin bizim çalışma, öneri ve politik söylemimize karşı eylemde bulunabileceğini de önceden tespit edebilmemizi sağlar. Bu tür riskleri önceden belirlemek ve çözüm önerileri geliştirmek, savunuculuk çalışmamızın başarıya ulaşmasına fayda sağlayacaktır. Verilerin analiz edilmesi, sonraki süreçlerin planlanması açısından oldukça önemlidir. Aktör olarak belirlediğimiz kurumları kişisel düzeyde de tanımlamaya çalışalım. Belirlediğimiz aktörleri kişiselleştirmemiz, savunuculuk planımızı yapmamızı kolaylaştırır ve savunuculuk çalışmasının başarıya ulaşabilirliğine ilişkin bir motivasyon da oluşturur. Özellikle savunuculuk çalışmalarında, etkilemeye çalışacağımız aktörler meclis, hükümet gibi ulaşılabilirliği kolay olmayan kurumlar olacaktır. Oysaki aktörleri kişiler halinde de tanımlamak ulaşılabilirlik algısını artırabilir. Örneğin, meclis yerine belirli milletvekillerini aktör olarak belirleyebiliriz.

5. Güç Haritalaması

Bu analiz, planlamacıların savunuculukları için hedefleri, müttefikleri, rakipleri ve bileşenleri belirlemelerine yardımcı olur. Paydaşların çıkarlarını, pozisyonlarını ve çatışmalarını inceler. Marjinal grupların katılımını etkileyen gizli güç mekanizmalarının yanı sıra karar alma yapıları

içindeki önemli müttefikleri de ortaya çıkarır. Güç haritalaması planlama, müzakere ve risklerin hesaplanması için gereklidir.

6. Politika ve Durum Araştırması

Bu aşama, konunuzu şekillendiren politikalar, yasalar, programlar ve bütçeler ile konunun nedenleri ve etkilediği insanlar hakkında bilgi toplamayı içerir. Bu bilgiler savunuculuğunuzu daha net hale getirecek ve medya, sosyal yardım, lobicilik ve müzakereleriniz için malzeme sağlayacaktır.

7. Savunma Stratejilerinin Belirlenmesi: Faaliyetler, Eylemler, Taktikler ve Uygulama

Savunuculuk hedefleri eylem stratejilerini tanımlamanıza yardımcı olur. Siyasi ortamın, rakiplerin ve hedeflerin doğası medya, sosyal yardım, lobicilik ve müzakere taktiklerinize yön verecektir. Yukarıdaki analizin tüm yönleri için önerilen çözümlerden sonra, örgütsel kapasiteniz ve dış faktörleri de göz önünde bulundurarak bir savunuculuk stratejisi belirlemeniz gerekir. Örneğin, kadına yönelik şiddet sorunuyla ilgilenen bir örgüt, uzun dönemde şiddetin ortadan kalkması amacıyla, kısa dönemde şiddetin azalması için yasal değişiklikler talep etmeyi (içerik), bu değişikliklere paralel olarak da hakim ve savcılarını eğitmeyi (yapı) ve medya aracılığı ile kadınları bilinçlendirmeyi (kültür) tercih edebilir. Bu, örgütün savunuculuk stratejisini oluşturacaktır.

8. İlerlemenin Ölçülmesi ve Eylemin Değerlendirilmesi

Sürekli değerlendirme, savunuculuğun siyasi fırsatlara yanıt vermesini ve kurumsal öncelikleri takip etmesini sağlamaya yardımcı olur. Değerlendirme, grupların eylemlerinde değişen durumlara uyum göstermelerini sağlar.

IX. Toplumsal Cinsiyet Veri ve İstatistiklerinin Savunuculuk Çalışmalarında Kullanımı

Farklı toplumsal cinsiyetlerden olan kişilerin toplumda eşitsizlik yaşadıkları fikri kolay kabul edilen bir gerçek değildir. Bunun genelde iki nedeni bulunmaktadır. Birincisi kadın erkek zaten eşit diye karşı çıkışlardan kaynaklanmaktadır. Bu çıkış, olandan çok olması gerekeni görmek isteyen bir toplumsal kesimin yaklaşımıdır. Diğer bir deyişle gerçek hayatta olan üzerinden değil, normatif kuralların gerçek hayatta işlerliği varmış gibi yorum yapan bir çıkıştır. İkinci neden ise kadınla erkek arasında eşitsizliğin zaten olması gerektiği görüşünü savunanlardan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden eşitsizliğin boyutunu birinci kesime, yol açtığı sorunları da ikinci kesime kanıtlarıyla göstermek gerekmektedir. Toplumsal eşitlik ülkemizde genel olarak aynılık olarak anlaşılır: hepimiz eşitiz, hepimiz biriz, hepimiz aynıyız yaklaşımı toplumdaki farklılıkları görmemize ve hatta farklılıklarımızla bir arada yaşamayı öğrenmemize engel olabilir.

Genelde insanlar çevrelerinde gördükleri ilişkilerden yola çıkarak toplum hakkında fikir yürütürler. Halbuki toplum, birçok farklılığı barındıran, birbiri ile sistematik bağlar bulunan çok daha geniş ve karmaşık bir yapıdır. Bu yapı büyüklüğüne, karmaşasına ve içindeki farklılıklara rağmen sistematik benzerlik ve farklılıklar içermektedir. Bu yapının sistematikliğini anlamak için toplum bilimciler çeşitli kavramlar üretmişlerdir. Sınıf bunlardan biridir, toplumsal cinsiyet de kişilerin kadın ya da erkek olmalarına göre yaşadıkları farklı ilişkileri ortaya serebilmek için kullanılan bir kavramdır. Cinsel yönelim son zamanlarda geliştirilmiş bir kavram olarak LGBTİ+’ların yaşadığı ayrımcılığı anlamak ve buna karşı mücadele etmek için kullanılmaktadır. Sınıf nasıl kişilerin ekonomik konumlarına göre yaşadıkları eşitsizliği ortaya çıkarabiliyorsa, toplumsal cinsiyet kavramı da cinsiyete göre yaşanan eşitsizlikleri görmemizi sağlar. Bu eşitsizleri görebilmek, toplumsal ilişkileri sistematik bir biçimde izleyebilmek ve kayıt altına almak demektir. Veriler, içinde yaşadığımız sistematik toplumsal ilişkileri ortaya çıkaran önemli bilgi parçacıklarıdır.

Toplumsal cinsiyetle ilgili eşitsizlikleri kanıtlamak, belgelemek ve bunlara ilişkin politika ve stratejiler geliştirmek için verilere ihtiyacımız vardır. Veriler, ayrımcılıkla mücadele için politika ve stratejilerin belirlenebilmesi için hem bir başlangıç noktası hem de güçlü bir araç olarak tanımlanabilir. Her yıl toplanıp yayınlanan toplumsal cinsiyete göre ayrılmış değişik veriler

sayesinde hükümetlerce izlenen çeşitli politikaların toplumsal cinsiyet eşitliğine nasıl etki yaptığı görünür hale gelebilmiştir. Bu veriler nüfus, doğurganlık, engellilik, evlenme, aile yaşamı, boşanma, eğitim, işgücü, meslek seçimi, iş ve kazanç memnuniyeti, siyasal yaşam, şiddet ve güvenlik, zaman kullanımı, yoksulluk, ölümlülük gibi alanlarda toplanmaktadır. Bu verilerin bu şekilde toplanabilmesi başta BM olmak üzere, küresel aktörlerin teşviki ile mümkün olmuştur.

CEDAW’dan İstanbul Sözleşmesine, Avrupa Eylem Planları’ndan BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarına birçok küresel sözleşme devletlerin toplumsal cinsiyet verisi toplamasını öngörmektedir.³⁵ BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA’lar) küresel olarak devletlerin aynı esaslara dayalı olarak veri toplamasını öngörür ve bu sayede ülkeler arası karşılaştırmalar yapmak mümkün olmaktadır. Verilerin toplanmasında çok etkili olan Küresel Amaçlar olarak da bilinen SKA’lar, 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yoksulluğu sona erdirmek, gezegeni korumak ve 2030 yılına kadar tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için evrensel bir eylem çağrısı olarak kabul edilmiştir. Ülkeler, “kimseyi geride bırakmama” prensibini önceliklendirerek, SKA’ların hedeflerine ulaşması için çalışacaklarını taahhüt etmişlerdir. SKA’lar yoksulluğun sona erdirilmesi, çevrenin korunması, iklim krizine karşı önlem alınması, refahın adil paylaşımı, barışın sağlanması, kadınlara ve kız çocuklarına karşı ayrımcılığın sona erdirilmesi amacıyla tasarlanmıştır. 17 sürdürülebilir gelişme konusunu kapsayan bu amaçlar aslında bütünüdür- bir alandaki eylemin diğer alanlardaki sonuçları etkileyeceğini ve kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliği dengelemesi gerektiğini kabul ederler.

[Bilgi Notu 3 katılımcılarla paylaşılır.]

Toplumsal cinsiyet açısından bu bütünlüğe kesişimsellik denir. Örneğin tüm bir topluluk afetten olumsuz etkilenirken, çeşitli araştırmalar depremlerden kadın ve kız çocuklarının erkeklere oranla daha çok etkilendiğini göstermiştir.³⁶ Kadın erkek eşitsizliği iklimden sağlığa, yoksulluktan barış ve adalete kadar her alanda görülen ve mücadele edilmesi gereken bir gerçektir. SKA deneyiminin özetlendiği 2023’te yayınlanan BM broşürü tam da bu bütünlüklüğü

³⁵ Toplumsal cinsiyet verisinin toplanmasını öngören küresel yasa ve anlaşmalar V.B bölümünde etraflıca anlatılmaktadır.

³⁶ <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/03/un-women-brief-on-earthquake-in-turkiye-impacts-and-priorities-for-women-and-girls>

göstermektedir.³⁷ Ele alınan her başlıkta kadın ve kız çocuklarının 2015 yılında belirlenen amaçların oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. Örneğin, küresel düzeyde her 3 kadından 1’i ciddi düzeyde gıda güvensizliği yaşamakta, temiz suya erişimin olmaması her yıl 800,000’den fazla kadın ve kız çocuğunun ölümüne neden olmaktadır. 17 kalkınma amacının tümü kadın ve kızların her alanda yaşadığı olumsuz koşulları apaçık göstermektedir. Dolayısı ile sadece toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik SKA5’e bakmak kadın ve kız çocuklarının yaşadığı eşitsizlikleri göz önüne sermeye yetmemektedir. Yine de SKA5’i oluşturan ve 18 göstergeden oluşan 9 amaca bakıldığında bile kadın ve kız çocuklarını eşitlemekten oldukça uzak kaldığı görülmektedir.

SKA’ları hazırlayan Birleşmiş Milletlere yönelik çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Özellikle sivil toplum kuruluşlarını yeterince dinlememek, bunların görüş ve eleştirilerini göz ardı etmek ya da, devletlerin bariz eşitsiz uygulamalarını yeterince eleştirmemek gibi süregiden sorunların yanında 2030 Gündeminin hedeflere ulaşmada yetersiz kalacağı gibi eleştiriler yöneltilmektedir.³⁸ Ancak Birleşmiş Milletler anlaşmalarının devletleri bağlayan bir yaptırımı olmadığının altını çizmek gerekmektedir. CEDAW 8. gölge raporunda belirtilen çeşitli sorunlar ilgili bakanlık tarafından kolaylıkla geçiştirilebilmektedir.³⁹

Türkiye de SKA kapsamında, kadın ve kız çocuklarını güçlendirme alanında ulusal istatistiki veri hazırlayıp yaygınlaştırdığını belirtmektedir. Ancak toplumsal cinsiyet eşitliği amacının Türkiye’deki ilerlemesine bakıldığı zaman 18 göstergenin 12’sinde hiç veri toplamadığı, 2’sinde hedefin çok gerisinde kaldığı ve sadece 2 göstergede yaklaşıldığı ortaya çıkmaktadır.⁴⁰ Küresel düzeyde de gerekli olan verilerin sadece %48’i toplanabilmektedir. Hem Türkiye’de hem küresel düzeyde birçok SKA’nın ve özellikle SKA5’in oldukça gerisinde kaldığı görülmektedir. BM 2022 SKA ilerleme raporuna göre katedilmiş ilerlemenin hızına bakınca

³⁷Progress on the Sustainable Development Goals, The Gender Snapshot 2023 <https://unstats.un.org/sdgs/gender-snapshot/2023/GenderSnapshot.pdf>

³⁸ bkz. <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/10/un-womens-rights-feminism-equality>

³⁹ 8. periyodik gölge raporu için bkz: <https://morcati.org.tr/izleme-raporlari/cedaw-8-periyodik-donem-golge-raporu/>; <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/153>

8. dönem gözden geçirilme sürecinin özeti için bkz <https://kadinininsanhaklari.org/bm-kadina-karsi-her-turlu-ayrimciligin-ortadan-kaldirilmasi-sozlesmesinin-cedaw-82-oturumunda-gerceklesen-turkiyenin-8inci-gozden-gecirilmesi-kadin-ve-lgbt/>

⁴⁰<https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-03/Data-visualization-Are-we-on-track-to-achieve-gender-equality-by-2030-en.pdf>

kadınlara ayrımcılık içeren yasaları kaldırmak ve kadın ve kız çocuklarını korumaya yönelik yasal düzenlemelerdeki eksiklikleri gidermek ancak 286 yıl sonra mümkün olacaktır. Bu, tabii geriye gidişleri hesaba katmayan iyimser bir öngörüdür.

Toplumsal cinsiyet eşitliğini izlemek ve gerçekleştirmeye çalışmak için ayrımcılığı gösteren veri ve istatistiklerin toplanması ve yaygınlaştırılması kritik önem taşımaktadır. Çevremizde olup biten olgular hakkında edinilen bilgi ve istatistiklere veri denir. Veri özet şekilde oluşturulmuş karşılaştırılabilir bilgi biçimidir. Belli bir sistematığe göre toplanmış ama henüz analize tabi tutulmamışlardır. Gündelik hayatta ya da yönetimle ilgili bir karar alırken bilgiye dayanmak hem söylenen sözün güvenilirliğini artırır hem de daha isabetli karar alınmasını sağlamaktadır. Bu iki alanda da birçok genelleme yapılmakta, gerçeklikle hiç bir ilgisi olmayan önyargılar rahatça kabul edilebilmektedir. Veriler, “İşsizlik kadınları değil, erkekleri daha çok etkiliyor” gibi bir cümlenin doğru olmadığını gösterebilmektedir. CEİD veri portalında görüldüğü gibi 2022 yılında geniş tanımlı işsizlik kapsamında genç erkeklerin %20,47’si iş arayıp bulamazken, genç kadınların % 33,31’i iş arayıp bulamamışlardır. İşsizlik erkekleri değil, kadınları daha çok etkilemektedir.

Verilerle toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin birçok sorunun cevabı bulunabilmektedir:

Örnek 1: Kadınlar ve erkekler eğitim hakkından eşit oranda yararlanıyor mu?

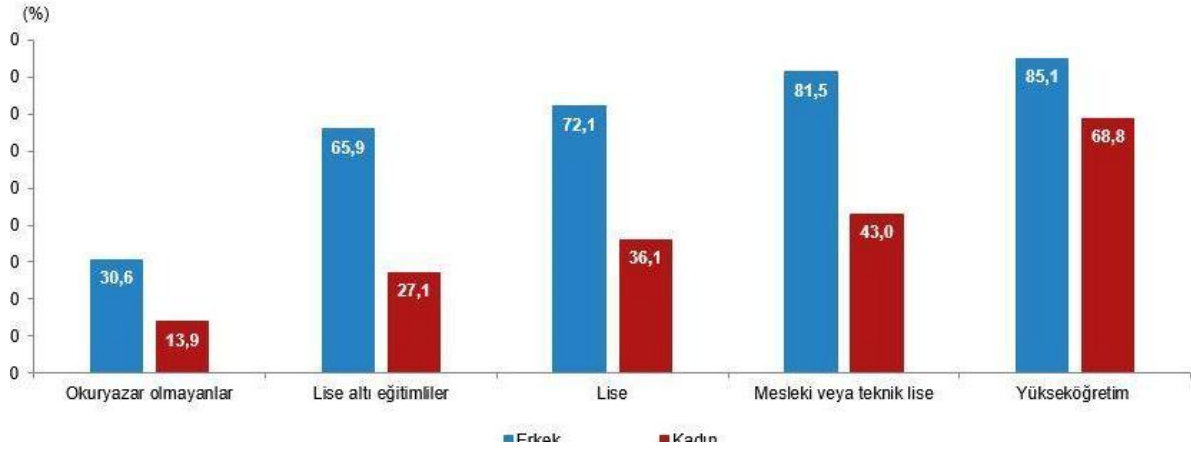
Cevap: Hayır. 2021 verilerine göre, erkeklerin %1’i okur yazar değilken kadınların %6’sı okur yazar değil, erkeklerin %25’i yüksek okul mezunuyken, kadınların %21’i yüksek okul mezunu (TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2022)

Eğitim düzeyi arttıkça kadın erkek arasındaki eğitime katılım farkı da azalıyor.

Erkek ve kadınlar arasında eğitim açısından çok büyük bir fark olmazken, bu görece eşitliğin işgücüne katılım oranlarına yansımadağı görülmektedir.

Örnek 2: İşgücüne katılım oranları toplumsal cinsiyet ve eğitim durumuna göre farklılaşıyor mu?

Cevap: Evet. 2022 yılında lise altı eğitilmiş kadın ve erkeklerin işgücüne katılım oranları arasındaki fark 38.8 puan iken yüksek öğretim mezunları arasında bu fark 16.3 puana kadar iniyor.

Şekil 3. Cinsiyet ve eğitim durumuna göre işgücüne katılma oranı, 2022

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması, 2022⁴¹

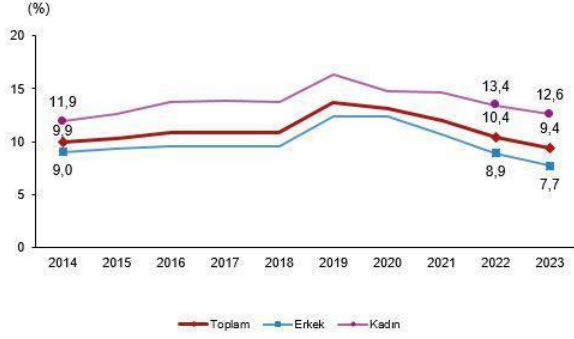
Veriler bize kadın erkek farkları hakkında birçok bilgi vermektedir. Eğitim düzeyi arttıkça kadın erkek arasındaki farklar işgücüne katılım açısından azalmaktadır. Bu verilerden yola çıkarak kadınların eğitime erişiminin erkeklere kıyasla daha düşük olduğunu ve bunun da kadınların işgücüne katılımını olumsuz etkilediğini söylemek mümkündür. Bu verilere dayanarak kadınların okullaşma oranının artması için mücadele edilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır. Ama eşitsizlik kadınların okullaşma oranını artırmakla da çözülmemektedir. Kadınların bir alanda eşitliği yakalamaları onları erkeklerle eşit kılmaya yetmemektedir. Örneğin, kadınların eğitim düzeyi erkeklerle eşit olsa bile, bu tek başına kadınları ve erkekleri eşit yapmayacaktır, çünkü diğer birçok alanda eşitsizlikler devam edecektir. Araştırmalar kadınların erkeklerden daha eğitilmiş olsalar işyerindeki statülerinin daha düşük, ücretlerinin daha az olduğunu göstermektedir.

İstihdam ve işsizlik verileri de kadınlarla erkekler arasında ciddi eşitsizlik olduğunu göstermektedir.

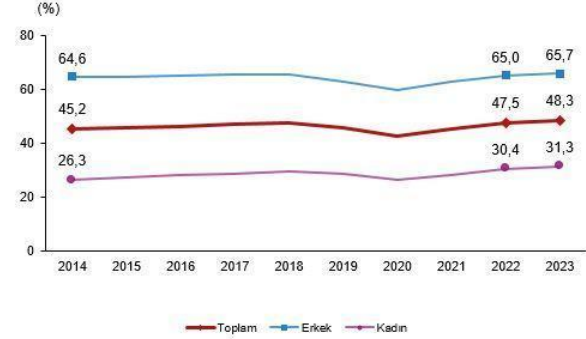
⁴¹ TÜİK 2023 İstatistiklerde Kadın <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Women-in-Statistics-2023-53675>

Şekil 4. İşsizlik ve İstihdam Oranı, 2014-2023

İşsizlik oranı, 2014-2023



İstihdam oranı, 2014-2023



Kaynak: TÜİK İşgücü İstatistikleri, 2023


<https://youtube.com/shorts/viR4aa940uA?si=8QCwRNFqk4YwiSey>

Hayatın diğer alanlarındaki eşitsizlikleri izlemek için de verilere başvurulabilmektedir. Suç işleyenlerin neredeyse %90’ının erkek olduğunu, kadınların erkeklere oranla daha fazla obezite sorunu ile karşı karşıya olduklarını CEİD veri portalından öğrenmek mümkündür.⁴² TÜİK Türkiye Sağlık araştırmaları hem 2019 hem 2022 yıllarında kadınların erkeklere oranla çok daha fazla hastalığa maruz kaldıklarını göstermektedir.⁴³ 2022 yılında örneğin, erkeklerin %19’u bel bölgesi problemi çekerken, kadınlarda bu oran %30’a varmaktadır. Depresyonda (E:%4,5-K:%9) ve şeker hastalığında (E: %9-K: %14) da kadınlar öndedir. 2019 oranları da benzer farklar göstermektedir. Örneğin, son 12 ay içinde hipertansiyon teşhisi konmuş hastaların %4,5’i erkek, %10’u kadın olduğunu, CEİD verilerine göre de 2021 yılı için erkeklerin genel sağlık durumundan memnuniyet oranının %75, kadınlarınkinin ise %63 civarında olduğunu öğrenebilmekteyiz.⁴⁴ Bu veriler, hayatın her alanında toplumsal cinsiyete göre farklar olduğunu, genelde de bu farkların kadınların erkeklere göre daha eşitsiz bir konumda olduklarını göstermektedir.

Bu verileri genişlettikçe toplumsal cinsiyet etkisinin yaşanmadığı bir alanın olmadığını görebiliyoruz. Birçok çalışma tıpta norm sayılan bedenin erkek bedeni olduğunu, tam da bu yüzden ‘kadın hastalıkları’ diye bir kategori oluşturulduğunu iddia etmektedir. Amerikan resmi kuruluşu olan National Library of Medicine daha çok kadınları etkileyen hastalıklar hakkında yeterli fon bulunamadığı için gerekli araştırmaların yapılmadığı gibi olan bulguların da erkeklerde görülen semptomlara göre değerlendirildiğini anlatmaktadır.⁴⁵ Ekonomi alanında sözü edilen ücret açığı gibi sağlık alanında da ‘sağlık açığı’ (health gap) diye bir olgudan söz edilmektedir. Bu veriler kullanılarak kadın ve erkeklerin farklı sağlık gereksinimleri olduğunu vurgulamak ve bu yönde bir savunuculuk programı oluşturmak mümkündür. Tıp araştırmaları özellikle gelişmiş ülkelerde yürütüldüğü için bunları etkileme üzere yapılacak bir savunuculuğun Birleşmiş Milletler gibi küresel düzeyde güçlü bir aktör tarafından ele alınması gerekmektedir. Nitekim Dünya Sağlık Örgütü, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere çeşitli paydaşlarla Kadın Sağlığı ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği başlığı altında çok çeşitli çalışmalar yapmış ve bunları önde gelen tıp dergilerinde yayınlarak tıp dünyasının sağlığın toplumsal

⁴² <https://veriportal.ceid.org.tr/> Cinsiyete Göre 15 Yaş ve Üzeri Nüfusta Obezite Oranı

⁴³ TÜİK Türkiye Sağlık Araştırması <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Türkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747>

⁴⁴ Sağlıkta toplumsal cinsiyet farkını daha geniş bir çerçevede görmek için bkz. Akın, Ayşe ve Türkçelik, Ezgi Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması Geniş Özet

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/191/ekutuphane7.15.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁴⁵ Bkz. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10494683/>

cinsiyeti boyutunu göz önünde bulundurması çağrısında bulunmuştur.⁴⁶ Ulusal düzeyde yapılabilecek savunuculuklar da bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığı nezdinde, tıp araştırmaları yapan üniversite birimleri nezdinde ve kadın STÖ’leri yoluyla kamuoyunu harekete geçirebilecekler savunuculuklar tasarlamak mümkündür.

Son yıllarda yaşanan afetlerde de kadınların erkeklere oranla daha çok etkilendiğini görmek mümkündür. 2020 yayınlanan Birleşmiş Milletler’in *Covid 19’un Kadınlar Üzerindeki Etkisi* başlıklı politika özetinde pandeminin mevcut eşitsizliklerin daha da derinleşmesine neden olduğu, ekonomi, sağlık, şiddet ve karşılıksız emek alanlarında kadınların yaşadığı eşitsizlikleri arttırdığı sonucu çıkarılmaktadır. Deprem gibi afetlerde de sonuç aynıdır. Birleşmiş Milletler Kadın Biriminin yayınladığı çeşitli raporlarda Suriye’de sürmekte olan savaştan Nepal depremi sonrası iyileştirme süreci ve Afrika’daki ebola salgınına kadar kadınların insani yardımlardan erkeklerden daha az yararlandıkları görülmektedir. Bir rapor afetlerden en çok etkilenen devletlere gönderilen fonların sadece %1’inin kadın grupları ya da bakanlıklarına gittiğini göstermektedir.⁴⁷ Afet dahil tüm krizlerde toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri derinleşmektedir. Kadına yönelik şiddet oranları artmakta, ayrımcı normlar dolayısıyla kadınların hayat kurtaran hizmetlerden yararlanma imkanları önemli ölçüde azalmaktadır. Bu normların arasında yemeğin en son kadınların hakkı olarak görülmesi, kadınların hareketlerinin kısıtlanması gibi alışkanlıkları saymak mümkündür. Şubat 2023’deki Kahramanmaraş depreminde ve Ekim ayında Afganistan’da meydana gelen depremde kadın ve kız çocuklarının erkeklere göre çok daha büyük oranda hayatlarını kaybetmelerinin nedeninin depremin vurduğu saatte evlerde olmaları olduğu ifade edilmiştir.⁴⁸ Kahramanmaraş depreminden sonra da Türkiye’de kadın ve kızlara yönelik yardım ve iyileştirme faaliyetlerinin toplumsal cinsiyet temelli olması gerektiği Birleşmiş Milletlerden yerel STÖ’lere çeşitli kuruluşlar tarafından belirtilmiştir.⁴⁹ Bir çok STÖ deprem sonrasında toplumsal cinsiyet temelli destek için Afet İçin Feminist Dayanışma, Kadın Koalisyonu Afet Koordinasyon Ağı gibi özel platform ve ağlar kurmuşlar, bu yolla deprem

⁴⁶ Mart 2024’te Dünya Sağlık Örgütü Toplumsal Cinsiyet ve Bakım emeğinin değersizleştirilmesiyle ilgili önemli bir rapor yayınlamıştır.

WHO (2024). Fair share for health and care: gender and the undervaluation of health and care work. World Health Organization. (<https://dspace.ceid.org.tr/handle/1/2500>)

⁴⁷ Closing the Gender Gap in Humanitarian Action, <https://interactive.unwomen.org/multimedia/infographic/humanitarianaction/en/index.html>

⁴⁸ Birleşmiş Milletler Kadın Birimi, 2023 <https://www.unwomen.org/en/news-stories/feature-story/2023/10/trapped-in-their-homes-women-and-girls-comprise-majority-of-earthquake-casualties>

⁴⁹ UN Women 2023 Brief on Earthquake in Türkiye: Impacts and Priorities for Women and Girls <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/03/un-women-brief-on-earthquake-in-turkiye-impacts-and-priorities-for-women-and-girls>

bölgelerine gitmişlerdir. Yayınladıkları raporlarda kadınların erkeklere göre çok daha fazla ölüm riski altında olduklarını, kadınların öldüğü yerlerin bakım isteyen kişilerin odaları gibi toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünü yansıtan yerler olduğu ve toplumsal cinsiyet normları yüzünden pedden leğen ve süpürgeye kadın gereksinimlerinin karşılanmadığını ifade etmektedirler.⁵⁰ Kadınların depremde sonra şiddetten korunmasına ilişkin sorunlar da Mor Çatı’nın çeşitli raporlarında ifade edilmiştir.⁵¹ Ancak 2023 depremleriyle ilgili belki de en önemli bulguların başında afet planlarının toplumsal cinsiyete göre oluşturulmamış olması ve niceliksel verilerin özellikle de toplumsal cinsiyete ilişkin verilerin tutulmamış ya da yayınlanmamış olması gelmektedir: “AFAD can kaybı ve yaralı sayısını ayrıştırmadan genel rakamlar olarak paylaşıyor. Depremde göçük altında kalmadan kurtulanların sayısı bilinmediği gibi, çıkarılanların sayısı ve genel bilgileri de belirsiz.”⁵² Ancak ne yazık ki bu tespit Türkiye’de birçok veri türü için de geçerlidir.

Yukarıdaki verilerin çoğu niceliksel verilerdir. Herhangi bir kategoride kaç kişinin bulunduğunu bize gösterirler. Kategorileri nasıl belirleyeceğimiz ise niteliksel araştırmaların ortaya çıkaracağı bilgi türlerindendir. İşgücüne dahil olmamanın çeşitli nedenlerini TÜİK sınıflandırmıştır: iş bulma ümidi olmayanlar, ev işleriyle meşgul olanlar, öğrenci olanlar, emekli olanlar, çalışamaz halde olanlar, ailevi ve kişisel nedenlerle iş aramayanlar ve diğer kategorisi. Bu sınıflamalar niteliksel araştırmalar sonucu elde edilmiştir.

Niteliksel araştırmalar bir davranışın nedenlerini de ortaya koyabilmektedir. Örneğin şiddet gören kadınların önemli bir bölümünün şikayette bulunmadıkları çeşitli mecralardan ileri sürülmektedir. Kimisi bunu kadının cahilliğine, kimisi ise güçsüzlüğüne bağlamaktadır. Dissensus Araştırma olarak yaptığımız bir araştırma ise kadınların şikayet konusunda stratejik davrandıklarını, bazen sadece kocalarını korkutmak için polis çağırdıklarını, eşini şikayet etmenin genelde boşanma ile sonuçlandığı için bundan vazgeçtiğini, boşanma sırasında da kadınların birçok haktan kolaylıkla mahrum edilebildiklerini gördükleri için şikayet konusunda dikkatli davrandıklarını gördük.⁵³

⁵⁰ Eşik 2023 6 Şubat 2023 Depremleri Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakış Açısından geleceğe Notlar https://esik.org.tr/s/2547/i/ESIK_DepremRaporu_TCE_BakisAcisindan_GelecegeNotlar.pdf

⁵¹ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Mart 2023 <https://morcati.org.tr/izleme-raporlari/depremden-etkilenen-bolgede-kadina-yonelik-siddetle-mucadele-mekanizmalari/>

⁵² Eşik rapor, sayfa 10.

⁵³ Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı 2021, Kadına Yönelik Şiddet: Kadınların Deneyimleri, Kurumlar, Mecralar <https://morcati.org.tr/kitaplar/kadina-yonelik-siddet-kadinlarin-deneyimleri-kurumlar-ve-mecralar/>

Niteliksel verilerle niceliksel veriler birlikte kullanıldığı zaman çok güçlü saptamalar yapmak mümkündür. Kadın Dayanışma Vakfı’nın 2019 Yoksulluk Nafakası Raporu’nda nafaka konusunda hem yasal çerçeve açıklanmış hem de 140 dava dosyası incelenerek boşanma ve nafaka davaları ile kadına yönelik şiddet arasında ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Araştırma kadınların büyük oranda (%86,5) nafaka talep ettiklerini göstermiştir. Dissensus araştırması ise niteliksel bir araştırma olarak kadınların nafaka talep ettikleri halde mahkeme süresince bu talepten nasıl ve neden vazgeçtiklerini anlatmaktadır. Niceliksel araştırma oranları gösterirken, niteliksel araştırma yaşanan olguların nedenini ve nasılını göstermektedir. Bu iki tür bulgunun bir arada kullanıldığı nafaka savunuculuğu stratejisi yaşanan tüm sorunları bütüncül bir biçimde sergileyebilmesi açısından etkileyici bir savunuculuk oluşturmaktadır. Covid 19 salgınının etkisi üzerine yazılan bir makale hem gündelik yaşamın örgütlenme biçimlerindeki değişiklikleri hem de salgın yüzünden işsiz kalacak kişilerin ve kadınların sayılarını hesaplayarak kadınların salgından erkeklere oranlara sadece ne kadar çok etkileneceklerini göstermekle kalmamakta, ayrıca nasıl etkileneceklerini de açıklamaktadır.⁵⁴

Nitel veriler nicel veriler gibi kesişimsel ilişkileri göstermek için de kullanılabilir. 17 Mayıs Derneği’nin 2022 yılında yayınladığı bir raporda çeşitli grup ve kişilerle yapılan derinlemesine görüşmeler ve odak toplantıları ile elde edilen veriler temelinde ayrımcılığın yoksulluğa neden olduğu sonucuna varılmıştır.⁵⁵ Nitel veriler nicel veriler gibi kesişimsel ilişkileri göstermek için de kullanılabilir. 17 Mayıs derneğinin LGBTİ+’ların yaşadığı sorunlarla ilgili yürüttüğü araştırma, “Neden” sorusunun sorulabildiği niteliksel bir araştırma türüdür. Nitel veri, bir yandan görüşmecilerin bir konuyu nasıl kavradıklarını anlamak için, diğer yandan herhangi bir alanda ne gibi farklılıklar, ne gibi olgular bulunduğunu keşfetmek için kullanılır. Bu farklılıklar keşfedildikten sonra nicel araştırmalarla davranışın kimler tarafından, ne sıklıkla, hangi durumlarda kullanıldığı gibi sorulara yanıt bulunabilir.

Bazı konularda ise veri bulunmamakta ya da yayınlanmamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği açısından en önemli verilerden biri, kadına yönelik şiddet verileridir. Bu konuda maalesef TÜİK veri yayınlamamaktadır. Şiddeti kim göstermekte, nerede göstermekte, şikayet konusu olup olmadığı gibi çeşitli alt sorular barındıran bir konu olan şiddet konusunda verilerin açıklanmaması, toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarını olumsuz etkilemektedir. Veri olmadığı

⁵⁴ Emel Memiş, Şemsa Özar ve Murat Koyuncu, 2020 *İşçi/İşsiz Kadınlar Salgında Tam Kapasite Evin Hizmetinde*, Bianet <https://bianet.org/yazi/isci-issiz-kadinlar-salginda-tam-kapasite-ev-hizmetinde-222389>

⁵⁵ <https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/ayrimciliktan-yoksulluga-turkiye-de-lgbti-lar-27-09-2022.pdf>

için bu konuda “Kadınların eteğinin boyu şiddetin nedenidir” türünden çeşitli yanlış bilgiler dolaşıma girebilmektedir. Bu gibi klişeleri değiştirmenin yolu toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine ilişkin veri üretmek ve kullanmaktır. Bu konularda kadın STÖ’leri bilgi talep etmişler ve baskı uygulamaya çalışmışlardır. 2014 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kadınlara karşı şiddet araştırması yaptırmış ama sonuçlarını yayınlamamış, ancak bir müddet sonra ve kadınların baskısı üzerine sonuçları açıklamak zorunda kalmıştır. Bakanlık bundan sonra kadına yönelik şiddet konusunda araştırma yaptırmamıştır.

Veri bulunmayan bir diğer konu LGBTİ+’ların yaşadığı hak ihlalleri ve şiddet biçimleriyle ilgilidir. Bu konuda niceliksel veri hiç bir devlet kurumu tarafından toplanmamaktadır. Bazı LGBTİ+ haklarını savunan STÖ’ler daha çok nitel veri toplayabilmektedir.⁵⁶

Bazı veri ve istatistikler kadın STÖ’leri ya da akademide kadın çalışmaları anabilim dallarında yapılan çalışmalar ve mücadeleler sonucunda TÜİK tarafından toplanmaya başlanmıştır. Zaman kullanımı verileri buna örnektir.⁵⁷ Toplumsal cinsiyete ilişkin veriler toplumsal cinsiyet eşitliği siyasetine, siyaset de verilerin üretilmesine ön ayak olmuştur.

Kısaca toplumsal cinsiyet veri ve istatistikleri:

- Toplumsal bir sorunun, bir ihtiyacın anlaşılması ve hangi kesimleri etkilediğini kavrama aracıdır. Ne oluyor, kim yaşıyor ve nasıl yaşıyor sorularına cevap vermemizi sağlar.
- Gizli eşitsizliği ve ayrımcılığı görünür kılar.
- Eşitsizlik ve ayrımcılığı değiştirmek/dönüştürmek veya ortadan kaldırmak için bilgi üretir.
- Eşitsizlik ve ayrımcılığa maruz kalan grupların güçlendirilmesine yol açmayı mümkün kılar.
- Politika oluşturma ve planlama sürecinin sağlıklı işleminde işlevseldir. Konuları önceliklendirerek politika oluşturma sürecini kolaylaştırır.

⁵⁶ <https://www.17mayis.org/haber-duyuru/ayrimciliktan-yoksulluga-turkiye-de-lgbti-lar-raporu-cikti-27-09-2022>

⁵⁷ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanim-Arastirmasi-2014-2015-18627>

- Müdahale araçlarının geliştirilmesini sağlar. Sorunlar farklılaştıkça, müdahale araçları da farklılaşır.
- Geliştirilen politikaların ne kadar etkili olduğunu yine veriler sayesinde ortaya koymak mümkündür.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir siyaset geliştirme alanı haline gelmesi, toplumsal cinsiyet - veri ilişkisini gündemde merkezi konuma getirmiş, veri üretildikçe de toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmek için siyaset geliştirme mümkün olmaya başlamıştır.

X. GRUP EGZERSİZİ

Bir Savunuculuk Programı Oluşturarak Eğitimin Uygulanması

Kendi ilgi alanınızda bir konunun savunulması için neler yapılabileceğini tasarlayıp uygulayın ve uyguladıkça da yaptığınız işi tanımlayın. Konunun tanımlı, sınırları belli, ulaşılabilir veriye sahip olmasına dikkat edin. Hangi kanıtlara gerek olduğuna, kanıt türlerinde farklılığa önem verin ve bu kanıtları analiz edin.

Katılımcılar katılımcı sayısına göre 5-6 kişilik gruplara ayrılacaktır. Her grup farklı bir konu seçerek önce gerekli çerçeveyi birlikte oluşturacak, gerekli kanıt türünü tanımlayacak ve kanıt toplayacaktır. Bu işlemler için 20-30 dakika süre tanınacaktır. Süre bittikten sonra her grup diğerlerine savunuculuk biçimlerinin, yaklaşımlarının ve stratejilerinin ne olduğunu da irdeleyen sunumlar yapacak, gruplar birbirlerine soru soracak ve katkıda bulunacaktır. (30 dakika)

Sırasıyla yapılması gereken işlemler: ⁵⁸

- Bir konu seçin ve konuyla ilgili toplumsal cinsiyet verilerini belirleyin
- Güncel bir veri setine başvurun ve veri setiyle ilgili bir toplumsal cinsiyet sorunu belirleyin
- Verilerin hızlıca analizini yapın
- Listelenen adımlardan bazılarını zamanın izin verdiği ölçüde uygulayın. Zamanınız çok kısıtlı olduğu için bazı adımları atlayabilirsiniz
- Verilere dayalı temel tavsiyeleri belirleyin
- Elinizdeki konu için en etkili olabilecek yaygınlaştırma araç ve yöntemlerini seçin.
- Katılımcılar tarafından önerilen savunuculuk stratejilerini tartışın ve bunların nerede ve nasıl başarılı ya da başarısız olabileceğini görün

⁵⁸ Bu bölüm UN Women Toplumsal Cinsiyet Veri ve İstatistikleri Kapasite Geliştirme ve Teknik Destek Programı bağlamında vermiş olduğumuz egzersiz metninden faydalanılarak yazılmıştır.

Dikkat edilmesi gereken noktalar:

- Konunuzu seçerken gerek duyacağınız verilerin var olduğundan emin olmanız gerekmektedir. Veri olmayan konularda savunuculuk yapılabilir ama bu egzersiz verilere dayalı savunuculuk egzersizidir.
- Yapılabilir bir savunuculuk konusu seçin. İnsan kaynağı, finansman, süre, siyasi atmosfer açısından dikkatli bir değerlendirme yapın.
- Toplumsal cinsiyet savunuculuğu hemen sonuç verebilecek bir savunuculuk biçimi değildir. Çok uzun mücadeleler gerektirir. Bu süre içinde insan kaynakları, finansman ve zaman açısından tükenmişlik hissedilebilir. Bu tuzağa düşmemek için konuları sınırlamak ve mümkün olduğunca süresi, finansmanı ve insan kaynağı belirli konular seçmek gerekmektedir.
- Bir strateji belirlerken yapılacak çok iş olduğunu ama zamanınızın kısıtlı olduğunu göz önünde bulundurarak dikkatli bir iş bölümü yapın. Grupta bazılarının çalışması, diğerlerinin seyretmesi iyi bir savunuculuk stratejisinin oluşturulması açısından sorunludur.
- Seçtiğiniz konu ile ilgili daha önce eylem ve faaliyet yapıp yapılmadığını hızlıca araştırın. Konunun tarihini eğitim veren uzmanlara da sorabilirsiniz.
- Üslubunuzu belirleyin. Çatışmacı bir üslup mu katılımcı bir üslup mu kullanacağınıza konuya ve muhatabınıza göre karar verin.
- Veri seti seçerken seçtiğiniz konuda veri bulunmasına dikkat edin. Türkiye’de özellikle toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış veri setlerinin çok kısıtlı olduğunu unutmanız gerekmektedir. Var olan veri setlerinden bazı bilgileri yorumlayarak çıkarsamanız mümkündür. Ancak bu egzersizi kısıtlı bir zaman diliminde bitirmeniz gerektiğinden bu çıkarsamaları yapacak zamanınız olmayacaktır. Bu yüzden toplumsal cinsiyete göre ayrıştırılmış veri setlerini veri olarak kullanabileceğiniz bir konu seçmeniz gerekmektedir.
- Savunuculuğun belli bir zamanda ilerleyerek kurulması gereken bir eylem biçimi olduğunu unutmayın. Savunuculuk stratejinizin aşamalarını tane tane belirleyin. Her aşamayı hangi noktada geçip bir sonrakine ilerleyebileceğinize karar verin. Hangi

aşamada kimlerle iletişim kurmanız gerektiğini, ne tür bilgi, paydaş ve bağlantıya ihtiyaç duyacağınızı tanımlayın. Ancak esnek olup gerektiğinde stratejide değişiklik yapmanın önemini unutmamak gerekir.

Savunuculuk yapılabilecek çok çeşitli konular bulunmaktadır. Aşağıda, savunuculuğu yapılabilecek çeşitli konuların kısmi bir listesini ve veri bulmanıza yardımcı olacak birkaç bağlantıyı bulabilirsiniz. Bu kaynakları seçerek kullanabilir veya bildiğiniz kaynaklara başvurabilirsiniz.

Bazı örnekler:

Kürtaj Meselesi

Türkiye’de kürtaj ücretsiz midir? Hamileliğin kaç haftası için geçerlidir? Kürtaj yaptırmanın önündeki engeller nelerdir? Kadınların hamileliklerini kendi başlarına sonlandırmaları için güvenli yollar var mı? Argümanlarınızı desteklemek için hangi verileri bulabilirsiniz? Bu tür veri ve istatistiklerin üretilmesinden kim sorumludur?

<https://kadinininsanhaklari.org/kampanya-videolari/>

<https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2018/04/DogurganlikWeb.pdf>

<https://kadinininsanhaklari.org/kadinlarin-ureme-sagligi-hizmetleri-ve-kurtaj-deneyimleri-arastirma-raporu/>

https://www.kurtaj.info/dusuk_ilaci_jinekoloji.html

<https://www.kastipmerkezi.com.tr/bizden-haberler/kadin-hastaliklari-ve-dogum/kurtaj-yasal-mi/>

https://fs.hacettepe.edu.tr/hips/dosyalar/Ara%C5%9F%C4%B1rmalar%20-%20raporlar/2018%20TNSA/TNSA2018_ana_Rapor_compressed.pdf

Kadına Yönelik Şiddet

Veri var mı? Nerede bulunur? Şiddete maruz kalanlar gördükleri şiddeti yetkililere bildirirken hangi engellerle karşılaşılıyor? TÜİK, İstatistiklerle Kadın

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635>

EIGE, Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik siber şiddetle mücadele

<https://eige.europa.eu/publications/combating-cyber-violence-against-women-and-girls>

<http://evaw-global-database.unwomen.org/en>

Gösteri Sanatlarında Cinsel Taciz, Cinsel Mobbing ve Cinsel Saldırı Araştırması, Dissensus, 2021.

Bianet, şiddet, Taciz ve Tecavüz Çetelesi

<https://bianet.org/kadin/bianet/133354-bianet-siddet-taciz-tecavuz-cetelesi-tutuyor>

BM Kadın Birimi, Gerçekler ve rakamlar: Kadına yönelik şiddeti sona erdirmek

<https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures>

Gençlikte İşsizlik

Genç kadınlar mı yoksa genç erkekler mi daha çok işsiz? İşsizlik süreleri toplumsal cinsiyete göre değişkenlik gösteriyor mu?

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Youth_unemployment

<https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Istihdam,-Issizlik-ve-Ucret-108>

<https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.1524.ZS>

Toplumsal Cinsiyete Bağlı Yoksulluk

Yoksulluğun boyutu cinsiyete göre değişiyor mu? Kimler yoksuldur?

BM Kadın Birimi, Son tahminlere göre kadınlar ve kız çocukları için yoksulluk derinleşiyor.

<https://data.unwomen.org/features/poverty-deepens-women-and-girls-according-latest->

[projections#:~:text=In%20all%20regions%20of%20the.%245.50%20and%20national%20poverty%20line\)](#)

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2021

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2021-45581>

UNDP, 2022 Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi Raporu

<https://hdr.undp.org/content/2022-global-multidimensional-poverty-index-mpi#/indicies/MPI>

BM, Yoksulluğu Sonlandırmak, <https://www.un.org/en/global-issues/ending-poverty>

Memiş, E., Özar, Ş. 2021. Yoksulluk, Ekonomi Bizim(de) Meselemiz.

Kadın İşçi, <https://www.kadinisci.org/2021/05/04/ekonomi-bizim-de-meselemiz/>

17 Mayıs Derneği, Ayrımcılıktan Yoksulluğa, Türkiye’de LGBTİ+lar

<https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/ayrimciliktan-yoksulluga-turkiye-de-lgbti-lar-27-09-2022.pdf>

ABD’de LGBT Yoksulluğu <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/National-LGBT-Poverty-Oct-2019.pdf>

Başlevent, C. 2014. Social Transfers and Income Inequality in Turkey: How Informative Is the Survey of Income and Living Conditions? (Türkiye’de Sosyal Transferler ve Gelir Eşitsizliği: Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Ne Kadar Bilgilendirici?) *Ekonomi-tek Volume*, 3(3), 23-42.

Bora, A. 2002. Olmayanın Nesini İdare Edeceksin?: Yoksulluk, Kadınlar ve Hane. *Yoksulluk Halleri*. İstanbul: Deki

Derin Yoksulluk Ağı. 2021. *Hikâyenin Yok Hali*. İstanbul.

İlkkaracan, İ., Memiş, E. 2021, ‘Poverty,’ (‘Yoksulluk’) Günseli Berik ve Ebru Kongar (Eds) *The Routledge Handbook of Feminist Economics. (Routledge Feminist Ekonominin El Kitabı.)* 274-283. London: Routledge

Tekgüç, H., Akbulut, B. 2019. A Multidimensional Approach to the Gender Gap in Poverty: An Application for Turkey (Yoksullukta Cinsiyet Eşitsizliğine Çok Boyutlu Bir Yaklaşım: Türkiye İçin Bir Uygulama) <https://www.peri.umass.edu/component/k2/item/1173-a-multidimensional>

Nafaka Sorunu

Süresiz Nafaka Mağdurları Platformu:

[https://twitter.com/snmplatformu?](https://twitter.com/snmplatformu?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauthor)
[ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauthor](https://twitter.com/snmplatformu?ref_src=twsrc%5Egoogle%7Ctwcamp%5Eserp%7Ctwgr%5Eauthor)

<https://www.gazeteduvar.com.tr/kadin/2019/06/25/nafaka-hakkima-dokunma-kampanyasi-buyuyor>

<https://nafakahakkinadokunma.com/>

<https://esikplatform.net/kategori/nafaka-basin-aciklamalari/>

<https://kadinininsanhaklari.org/kampanya-videolari/>

<https://nafakahakkinadokunma.com/wp-content/uploads/2020/03/konda-nafaka-dosyasi.pdf>

<https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/05/research-on-permanent-alimony-in-turkey-summary-of-the-report>

<https://www.kadindayanismavakfi.org.tr/wp-content/uploads/2021/06/2019-Yoksulluk-Nafakasi-Raporu-2019.pdf>

Ücret Açığı

ILO ve TÜİK, Cinsiyete Dayalı Ücret Farkının Ölçümü, Türkiye Uygulaması,

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---ilo-ankara/documents/publication/wcms_756659.pdf

Tekgüç, H., Eryar, D., Cindoğlu, D. 2017. Women’s Tertiary Education Masks the Gender Wage Gap in Turkey, Journal of Labor Research (Türkiye’de Kadınların Yüksek Öğrenimi Cinsiyetler Arası Ücret Farkını Maskeliyor, Çalışma Araştırmaları Dergisi)38 (3), 360-386.

Memiş, Emel, Şemsa Özar, Cinsiyetçi Ücret Ayrımcılığı, Kadın İşçi, 2021, <https://www.kadinisci.org/kose-yazilari/ekonomi-bizim-de-meselemiz/cinsiyetci-ucret-ayrimciligi/>

KAYNAKÇA

17 Mayıs Derneği. (2022). *Ayrımcılıktan Yoksulluğa: Türkiye’de LGBTİ+’lar*.

<https://www.17mayis.org/images/publish/pdf/ayrimciliktan-yoksulluga-turkiye-de-lgbti-lar-27-09-2022.pdf>

Akçabay, C. (2019). *Yoksulluk Nafakası Araştırması (Sosyo- Hukuki bir İnceleme)*, yayına hazırlayan Huriye Karabacak, Kadın Dayanışma Vakfı, Ankara.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/426/ekutuphane3.5.2.5.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Akın, A & Türkçelik, E (2020). *Sağlık Hizmetlerine Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması Geniş Özet 2020*.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1080>

Avrupa Konseyi. (2014). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Stratejisi 2014-2017*. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD). <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/747>

Bal, S. (2021). “Ulusötesi Savunuculuk Ağları Aracılığıyla İnsan Hakları Normlarının Yerelde Yayılması: LGBT+ Hakları Örneği,” *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 18, Sayı 71, 2021, s.109-127. <https://dx.doi.org/10.33458/uidergisi.947584>

Berik, G. (1997). There is a need to cross the method boundaries in economics research. *Feminist Economics*, 3(2), 121-125.

CEDAW Sivil Toplum Yürütme Kurulu. (2021, Temmuz). *Türkiye Cedaw Sivil Toplum Yürütme Kurulunun BM Kadınlara Karşı her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi’ne Sunduğu 8. Periyodik Dönem Gölge Raporu*. Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği (CEİD).

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/153>

CEİD & UNDP. (2022, Mart). *Türkiye’nin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Performansı: 2000-2019 UNDP Toplumsal Cinsiyet Endeksleri Analizi*.

<https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/tr/UNDP-TR-TURKEY-GENDER-EQUALITY-PERFORMANCE-TR.pdf>

CEİD. (2022, Temmuz). *Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Raporu 2021-2022: CEİD İzler: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi*. CEİD İzler.

<https://ceidizler.ceid.org.tr/Turkiyede-Toplumsal-Cinsiyet-Esitliginin-izlenmesi-Raporu-2021-2022-i329>

CEİD. (n.d.). *Belediyelerde Mevcut Durum Analizi: 30 Büyükşehir Belediyesi Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Dair Bize Ne Söylüyor?*. <https://ceidizler.ceid.org.tr/Belediyelerde-Mevcut-Durum-Analizi-30-Buyuksehir-Belediyesi-Toplumsal-Cinsiyet-Esitligine-Dair-Bize-Ne-Soyluyor-d444>

CEİD. (n.d.). *Cinsiyete Göre 15 Yaş Ve Üzeri Nüfusta Obezite Oranı*.

<https://ceim.ceid.org.tr/><https://veriportali.ceid.org.tr/>

CEİD. *Wef Küresel Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Endeksi 2023: Ceid İzler: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi*. CEİD İzler. [https://ceidizler.ceid.org.tr/WEF-Kuresel-Toplumsal-Cinsiyet-Ucurumu-Endeksi-2023-](https://ceidizler.ceid.org.tr/WEF-Kuresel-Toplumsal-Cinsiyet-Ucurumu-Endeksi-2023-d396#:~:text=D%C3%BCnya%20Ekonomik%20Forumu%20(WEF)%20taraf%C4%B1ndan,146%20%C3%BClke%20aras%C4%B1nda%20129.%20s%C4%B1rada)

[d396#:~:text=D%C3%BCnya%20Ekonomik%20Forumu%20\(WEF\)%20taraf%C4%B1ndan,146%20%C3%BClke%20aras%C4%B1nda%20129.%20s%C4%B1rada](https://ceidizler.ceid.org.tr/WEF-Kuresel-Toplumsal-Cinsiyet-Ucurumu-Endeksi-2023-d396#:~:text=D%C3%BCnya%20Ekonomik%20Forumu%20(WEF)%20taraf%C4%B1ndan,146%20%C3%BClke%20aras%C4%B1nda%20129.%20s%C4%B1rada)

CEİM. (n.d.). E-kütüphane *Ulusal Belgeler/Yasalar*.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/29/discover?query=%C5%9Fiddet+%&submit=>

di Lego, V. (2023, Ağustos). "Uncovering the Health Gender Gap," National Library of Medicine. doi: [10.1590/0102-311XEN065423](https://doi.org/10.1590/0102-311XEN065423)

<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC10494683/>

Doğruluk Payı. (2016). *Türkiye’de Boşanma Hızı Avrupa’dan Düşük*

<https://www.dogrulukpayi.com/iddia-kontrolu/dirayet-tasdemir/turkiye-avrupa-da-bosanma-hizinin-en-dusuk-oldugu-ulkeler-arasinda>

EC & Bakırcı, K. (2022). *Country report - Gender equality - How are EU rules transposed into national law? - Turkey 2022*. Publications Office of the European Union.

<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/2337>

Eşitlik İçin Kadın Platformu (Eşik). (2023). *6 Şubat 2023 Depremleri Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakış Açısından Geleceğe Notlar*.

https://esik.org.tr/s/2547/i/ESIK_DepremRaporu_TCE_BakisAcisindan_GelecegeNotlar.pdf

Eyüboğlu, M. (2012, Şubat). "Aile Sever Bakanımızla İşimiz Çok Zor..." *feminist politika*

<http://www.sosyalistfeministkolektif.org/feminist-politika/buelten-mor-nokta/kadn-deil-aile-sever-bakan-ile-imiz-cok-zor/>

Garwood, S. (2011). Advocacy Across Borders: NGOs, Anti-Sweatshop Activism, and the Global Garment Industry. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 24, [Paginate if available].

Gaventa, J. (2006). Finding the Spaces for Change: A Power Analysis. *IDS Bulletin*, 37, 23-33.

Guardian News and Media. (2015, Eylül 10). *What has the United Nations ever done for women?*. The Guardian. <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/10/un-womens-rights-feminism-equality>

Just Associates. (n.d.). *The Basics of Planning for Citizen-Centered Advocacy*.

<https://www.justassociates.org/new-weave-eng-ch5-planning-advocacy>

K. B. B. İ. Müdürlüğü, (2019, Aralık 25). *Kadıköy Belediyesi’nden Kanal İstanbul itirazları için Ulaşım desteği: Haberler*. Kadıköy Belediyesi’nden Kanal İstanbul itirazları için ulaşım desteği| Haberler. <https://www.gazetekadikoy.com.tr/gundem/kadiky-belediyesi039nden-kanal-istanbul-itirazlari-iin-ulasim-destegi>

Kadın Meclisleri. (2023, Aralık 5). Instagram “Nafaka Mağduru Yok Ödenmemiş, Ödenememiş NafakalarVar.” <https://www.instagram.com/kadinmeclisleri/p/C0eusluoZe5/>

Kadının İnsan Hakları Derneği. (2021). *Kadınların Üreme Sağlığı Hizmetleri ve Kürtaj Deneyimleri* https://kadinininsanhaklari.org/wp-content/uploads/2021/12/kurtaj_raporu_web_13.12.pdf

Kadının İnsan Hakları Derneği. (2022, Haziran, 21). *BM Kadına Karşı her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi’nin (CEDAW) 82. Oturumu’nda Gerçekleşen Türkiye’nin 8’inci Gözden Geçirilmesi Kadın ve LGBTİ+ Örgütlerinin Aktif Katılımıyla Sona Erdi*. Kadının İnsan Hakları Derneği. <https://kadinininsanhaklari.org/bm-kadina-karsi-her-turlu-ayrimciligin-ortadan-kaldirilmesi-sozlesmesinin-cedaw-82-oturumunda-gerceklesen-turkiyenin-8inci-gozden-gecirilmesi-kadin-ve-lgbt/>

Kadının İnsan Hakları Yeni Çözümler Derneği. (n.d.). *Kadının Statüsü Komisyonu 66 Oturumu Bilgi Notu*. <https://kadinininsanhaklari.org/kadinin-statusu-komisyonunun-ksk-66-oturumu-bilgi-notu/>

Kapdan, Ö., & Ayata, G. (2023, Mart 18). *6 şubat 2023 Depremleri. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakış Açısından Geleceğe Notlar*. https://esik.org.tr/s/2547/i/ESIK_DepremRaporu_TCE_BakisAcisindan_GelecegeNotlar.pdf

KEİG Platformu. (2012). *Savunuculuk Atölyesi Notları, 18 Ekim 2012*. <https://www.keig.org/savunuculuk-atolyesi-notlari-18-ekim-2012/>

Memiş, E., Özar, Ş. & Koyuncu, M. (2020). *İşçi/İşsiz Kadınlar Salgında Tam Kapasite Evin Hizmetinde, Bianet*. <https://bianet.org/yazi/isci-issiz-kadinlar-salginda-tam-kapasite-evin-hizmetinde-222389>

Mevzuat Bilgi sistemi. <https://www.mevzuat.gov.tr>. (1982, Kasım 9) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, (2023, Mart 7). *Depremden Etkilenen Bölgede Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizmaları*. <https://morcati.org.tr/izleme-raporlari/depremden-etkilenen-bolgede-kadina-yonelik-siddetle-mucadele-mekanizmalari/>

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2021). *Kadına Yönelik Şiddet: Kadınların Deneyimleri, Kurumlar, Mecralar*. https://morcati.org.tr/wpcontent/uploads/2021/09/MorCati_Dissensus-6.pdf

Mülayim, G. (2023). *Masabaşı Raporu*. UN Women Toplumsal Cinsiyet Veri ve İstatistikleri Kapasite Geliştirme ve Teknik Destek Programı Araştırma ve Eğitim Projesi.

Öztürk, M. (2022). “Tedbir Kararıyla Evden Uzaklaştırılan Erkeklerin Karşı Karşıya Kalabileceği Bazı Riskler.” *Adıyaman Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 42, yıl 15.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2656275>

Soken-Huberty, E. (2023, February 24). *Advocacy 101: Types, examples, and principles*. Human Rights Careers. <https://www.humanrightscareers.com/issues/advocacy-types-examples-principles/>

STGM. (2009). *STK'lar için Savunuculuk Rehberi*.

<https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-08/sivil-toplum-orgutleri-icin-savunuculuk-rehberi-1.pdf>

T24. (2024, Mart 14). *İstinaf Mahkemesine Kuşa Dönmüş Ceza Yetmedi*.

<https://t24.com.tr/haber/istinaf-mahkemesine-kusa-donmus-ceza-da-yetmedi-eski-sevgilisini-bes-yerinden-bicaklayan-ulku-ocaklari-sorumlusu-kendini-siyasi-dusmanlari-bulunmakla-savundu-indirimi-aldi,1156029>

TBMM. (2016, Mayıs 14). *Aile Bütünlüğünü Olumsuz Etkileyen Unsurlar ile Boşanma Olaylarının Araştırılması ve Aile Kurumunun Güçlendirilmesi İçin Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan MECLİS ARAŞTIRMASI KOMİSYONU*. www.tbmm.gov.tr. <https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss399.pdf>

TBMM. (2021, Temmuz 3). *Kadına Yönelik Şiddetin Sebeplerinin Tüm Yönleriyle Araştırılarak Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/items/cd5f3c1f-64fd-4163-935b-6725ff0a0165>

TÜİK Kurumsal. (2024, Mart). *İşgücü İstatistikleri, 2023*. TÜİK Kurumsal.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isigucu-Istatistikleri-2023-53521#:~:text=Zamana%20ba%C4%9Fl%C4%B1%20eksik%20istihdam%2C%20potansiyel,%17%2C3%20olarak%20ger%C3%A7ekle%C5%9Fti>

TÜİK Kurumsal. (2024, Mart). *İstatistiklerle Kadın, 2023*. TÜİK Kurumsal.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Women-in-Statistics-2023-53675>

TÜİK. (2015). *Zaman Kullanım Araştırması 2014-2015*.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Zaman-Kullanım-Arastirmasi-2014-2015-18627>

TÜİK. (2023, Haziran1) *Türkiye Sağlık Araştırması*. <https://data.tuik.gov.tr/>.

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Saglik-Arastirmasi-2022-49747>

UN Women. (2016). *Women in Humanitarian Action*. <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/humanitarian-action/2016>

UN Women. (2020). *Politika Özeti: COVID-19’un Kadınlar Üzerindeki Etkisi* <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/Policy-brief-The-impact-of-COVID-19-on-women-tr.pdf>

UN Women. (2022). *Are We On Track to Achieve Gender Equality by 2030?* <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-03/Data-visualization-Are-we-on-track-to-achieve-gender-equality-by-2030-en.pdf>

UN Women. (2022). *Progress on the Sustainable Development Goals: The gender snapshot 2022*. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/09/progress-on-the-sustainable-development-goals-the-gender-snapshot-2022>

UN Women. (2023). *Trapped in Their Homes: Women and girls comprise the majority of earthquake casualties in Afghanistan* <https://www.unwomen.org/en/news-stories/feature-story/2023/10/trapped-in-their-homes-women-and-girls-comprise-majority-of-earthquake-casualties-in-afghanistan>

UN Women. (2023). *Brief on Earthquake in Türkiye: Impacts and Priorities for Women and Girls*. <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2023/03/un-women-brief-on-earthquake-in-turkiye-impacts-and-priorities-for-women-and-girls>

UN Women. (n.d.). *Closing the Gender Gap in Humanitarian Action*. <https://interactive.unwomen.org/multimedia/infographic/humanitarianaction/en/index.html>

UNDP. (2023). *Gender Inequality Index*. https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-index?_gl=1*1mw98oo*_ga*MTk5NDQzNTk3OC4xNzE3MjI3ODk3*_ga_3W7LPK0WP1*MTcxNzQwNTU2My4yLjEuMTcxNzQwNTY5Ny41OS4wLjA.#/indices/GII

Unicef. (2024). *Summary of Introduction to Humanitarian Advocacy*. <https://agora.unicef.org/course/info.php?id=33223#:~:text=Humanitarian%20advocacy%20is%20a%20strategic,and%20in%20situations%20of%20protracted.//www.unwomen.org/en/news/in-focus/humanitarian-action/2016>

United Nations. (2023). *The gender snapshot 2023 - SDG indicators*. <https://unstats.un.org/sdgs/gender-snapshot/2023/>

Validebağ Gönüllüleri. (2024, Mayıs 18). Instagram “Burgazada Marta Koyuna Yapılmak İstenen İnşaata Karşı...” https://www.instagram.com/validebag.gonulluleri/p/C7HHuMWoyDG/?img_index=1

World Health Organisation. (2024). *Fair Share for Health and Care: gender and the undervaluation of health and care work.*

<https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/376191/9789240082854-eng.pdf?sequence=1>

Yereliz. (2018). *Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Yerelleştirilmesinde Dünyadan İyi Örnekler* <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1289>

EKLER

BİLGİ NOTU 1. KİH’İN BM KADININ STATÜSÜ KOMİSYONU 66. OTURUMU DENEYİMİ

Herkese merhaba, Kadının Statüsü Komisyonu’nun (KSK) 66. Oturumu 25 Mart 2022 tarihi itibarıyla Ortaklaşımış Sonuçlar (Agreed Conclusions) belgesinin kabul edilmesiyle sona erdi. Bu seneki ana tema “İklim değişikliği bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, kadınların ve kız çocuklarının güçlenmesi, çevre ve afet risklerinin azaltılması için politika ve programlar” idi. Ülke delegasyonlarının fiziksel olarak katıldığı toplantıya sivil toplumun katılımı büyük oranda çevrimiçi gerçekleşti. Hibrit formatta gerçekleştirilen Komisyonu KİH-YÇ olarak bu sene de mümkün olduğu kadar takip etmeye çalıştık. KSK kapsamında Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Derneği ve Kadın Koalisyonu olarak Pekin+25 Kadın Platformu çerçevesinde “Küresel Bağımsız Feminist Bir Yapı” başlığı altında çevrimiçi bir paralel etkinlik düzenledik. Çeşitli feminist aktivistlerin ve grupların kaleme aldıkları bilgi notu, köşe yazıları ve toplantı notları gibi kaynaklardan derlediğimiz bilgileri sizlerle de paylaşmak istiyoruz. Bu sene KSK’da iki döküman üzerine tartışıldı: ilki yukarıda bahsi geçen ana temaya ilişkin taahhütlerin yer aldığı Ortaklaşımış Sonuçlar, ikincisi ise Çalışma Yöntemleri Kararı (Methods of Work Resolution). Ancak bu iki metine geçmeden önce bu seneki KSK’nın genel politik atmosferinden kısaca bahsetmekte fayda var.

KSK ve Politik Durum: Bu yıl KSK’da geçen senelerde de olduğu gibi toplumsal cinsiyet, kürtaj ve insan hakları karşıtı otoriter devletler ve köktenci gruplar sonuç metninde toplumsal cinsiyet ve cinsel haklara dair paragrafların, dilin ve taahhütlerin politik olarak zayıflatılması için yoğun çaba gösterdi. Toplumsal cinsiyet eşitliği ve cinsel haklar konusunda genelde destekleyici pozisyonda bulunan Küresel Kuzey ülkelerinin iklim eylemi konusundaki isteksizlikleri ise bu senenin karşılaşılan bir diğer zorluğu. Bu sene KSK Sekreteryası ve KSK Bürosu’nun sivil toplumun BM Genel Merkez binasına kısıtlı sayıda alınacağını aktarması, dolayısıyla sivil topluma BM’ye gelinmemesini tavsiye etmeleri üzerine çoğu kadın örgütü New York’a gitme planı yapmadı. Ne var ki, Komisyon’un başlamasına iki gün kala sivil toplumun fiziksel olarak da

KSK’ya katılabileceği duyuruldu.⁵⁹ Bu son dakika değişikliği ABD sınırları dışında yaşayan, özellikle de Küresel Güney’den gelecek olan feminist grupların KSK’ya katılımını büyük oranda engelledi. Bu seneki Kadının Statüsü Komisyonu iklim değişikliği ve toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki bağlantıların uluslararası seviye ve kapsamda derinlemesine ilk kez ele alınmasına fırsat vermesi açısından oldukça önemliydi. Bu kapsamda iklim değişikliği bağlamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ilişkin olarak Küresel Güney’den feministler, kuzey ülkelerinin kolonyalizm ve neoliberalizm kaynaklı iklim krizinin oluşmasındaki tarihsel ve süregelen sorumluluklarına işaret ederek sel, kuraklık, aşırı sıcaklıklar ve yükselen su seviyeleri karşısında kaybettikleri yaşam alanlarının ve geçim kaynaklarının tazmini için kuzey ülkelerinden gerekli kaynakların ayrılmasına yönelik taleplerini gündemleştirdi. Ancak yaşanan kayıpların tazmin edilmesi ve iklim krizinden en çok etkilenen kadın, LGBTİ+ ve yerel halkların kayıplarının ödenmesi konusunda kuzey ülkelerinin isteksizliği, Küresel Güney’den feministler tarafından çokça eleştirilen meselelerden biri oldu.

Ortaklaşmış Sonuçlar: Bu seneki KSK iklim değişikliği ve toplumsal cinsiyet eşitliği arasındaki bağlantının küresel düzeyde derinlemesine tartışılmasına fırsat vermesi açısından oldukça önemli olmakla birlikte, Ortaklaşmış Sonuçlar metninde gerçekçi çözümler getirebilmek için gece gündüz çalışan Küresel Güney’den feministlerin beklentileri tam anlamıyla karşılanmadı. Metinde, iklim değişikliği ve yarattığı kayıp ve hasarın kadın ve kız çocuklarının cinsel ve fiziksel şiddete maruz kalma riskini artırdığı, eğitime ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve hakları dahil olmak üzere en temel sağlık hizmetlerine erişimini kısıtladığı tespiti yer alırken, cinsellik dahil toplumsal cinsiyete duyarlı sağlık hizmetlerine erişimin güçlendirilmesi konusunda da çağrıda bulunuldu. Metin cinsel sağlık ve üreme sağlığı ve hakları ile iklim krizi ilişkisini ortaya koyan uluslararası bir doküman olması açısından önemli bir referans metni olmakla birlikte, yürütülen tüm mücadeleye rağmen özellikle çevre konularında mücadele eden kadın insan hakları savunucularının tanınması ve korunması ile ilgili maddelere metinde açık bir referans verilmedi. Öte yandan metinde “toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar ve programlar” yerine “toplumsal cinsiyeti dönüştürücü politika ve programlar” denmesi için feministlerin verdiği mücadele, bazı ülkeler tarafından büyük bir dirençle karşılandı ve metinde bu ifadelerin yer alması reddedildi. İnsan Hakları Konseyi’nin 2021’de aldığı RES/48/13 No’lu kararda da ele alındığı üzere güvenli,

⁵⁹Fos Feminista Basın Bülteni: <https://fosfeminista.org/wp-content/uploads/2022/04/CSW66-Press-ReleaseEN.pdf> Umyra Ahmad Op-ed: <https://www.opendemocracy.net/en/5050/un-summit-feminists-anti-rightsclimate-inaction/> , WRC Bilgi Notu. Girls Globe: <https://www.girlsglobe.org/2022/03/23/feminists-demandgovernments-to-commit-to-urgent-deep-shifts-in-climate-action-at-csw/>

temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkının da insan hakları olarak tanınması gerekliliği metinde yer almayan başka bir konu daha oldu. Çalışma Yöntemleri Kararı: Kadının Statüsü Komisyonu toplantılarına sivil toplumun müzakerelere gözlemci olarak katılabilmesi gibi sivil toplumun etkin katılımına dair öneriler verilen tüm mücadeleye rağmen metinde yer almadı. Küresel Bağımsız Feminist Bir Yapı Paralel Etkinliği: Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Derneği ve Kadın Koalisyonu olarak Pekin+25 Kadın Platformu çerçevesinde Kadının Statüsü Komisyonu’nun 66. Oturumunda “Küresel Bağımsız Feminist Bir Yapı” başlığı altında çevrimiçi bir paralel etkinlik düzenledik. Türkiye’den, Avrupa, Latin Amerika, Doğu Asya bölgelerinden feministlerin katılımıyla gerçekleştirdiğimiz toplantıyı 80’e yakın kişi takip etti. Toplantıda, hükümetlerarası insan hakları mekanizmalarına yapılan saldırılara ve bu mekanizmaların eski etkinliğini yitirmesine karşı bu yapıları güçlendirmenin yollarını ve kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması konusunda hesap verebilirliği sağlayacak küresel bağımsız feminist bir yapıyı nasıl tahayyül edebileceğimiz üzerine tartışmalar yürüttük. Toplantıda yürütülen tartışmalar sonucunda 2019 senesinde hazırladığımız Pekin+25 Kadın Platformu Politika Tutum Belgesi’ni yeniden revize edip, en kısa zamanda sizlerle paylaşacağız.

Kaynak: <https://kadinininsanhaklari.org/kadinin-statusu-komisyonunun-ksk-66-oturumu-bilgi-notu/>

BİLGİ NOTU 2. ADIM ADIM SAVUNUCULUK ÇERÇEVESİ⁶⁰

Hepworth ve diğerleri (2009) savunuculuğu yedi aşamada ele almaktadır. Bu aşamalar, problemin analizi; bilgi toplama, değişim için analiz; değişimi destekleyen ve değişime engel olan güçleri değerlendirme; müracaatçıların bakış açılarını-hedefi belirleme; taktik-stratejiler belirleme; eylem planı hazırlama ve geri bildirim olarak sıralanmaktadır,

Aşağıda savunuculuk çerçevesini adım adım tasarlarken kapsayıcı olmayı seçtik. Tabii ki, her savunuculuğun tüm adımları eksiksiz takip etmesi beklenemez. Bazı adımlar daha önemli olabilir, bazı adımlar da atlanabilir. Savunuculuk çerçevesini üç aşamada kurguladık: Hazırlık, strateji tasarlama ve hayata geçirme. Bu aşamaların içindeki maddelerin tam sırası ve alınacak önlemler her bir konu için geliştirilen stratejiye bağlı olacaktır.

A. Birinci Aşama: Arka Plan Hazırlığı

Konu seçimi: Toplumsal cinsiyet eşitliği için belirli, ulaşılabilir verisi bulunan, güncel gündemle alakalı ya da gündeme dahil etmek istediğiniz, kadınlar için acil olan bir savunuculuk konusu saptayın ve bu konuyu daha iyi anlamak için kanıt toplayın. Konu kolay tarif edilebiliyor ve anlaşılabilir mi? Eğer değilse, konuyu bölümlere ayırmaya çalışın ve bunları birer birer ele alın. Konunun tüm yönlerini iyi bildiğinizden emin olun.

Amaç ve hedeflerinizin kampanyanın süresi ile uyumlu olmasına dikkat edin. Kampanya süresinde tamamlanmayacak amaç ve hedefler koymayın.

Bütçe hazırlayın. Savunuculuk hedefinize ulaşmak için gerekli olan beşeri ve finansal kaynağı belirlemek gerekir. Her bir faaliyete adanacak çalışma zamanı ve finansman miktarını belirten ilgili kalemleri içeren ayrıntılı bir bütçe yapın. Bütçe oluşturulması, aşağıdakileri belirlemenize olanak sunacaktır:

- stratejisinin gerçekçi olup olmadığı.

⁶⁰ Bu bölüm **UN Women Toplumsal Cinsiyet Veri ve İstatistikleri Kapasite Geliştirme ve Teknik Destek Programı** kapsamındaki Savunuculuk eğitim modülünden faydalanılarak hazırlanmıştır.

- stratejisinin değiştirilmesinin gerekip gerekmediği.
- bazı faaliyetlerin ertelenmesi veya elenmesinin gerekip gerekmediği.
- bazı faaliyetlerin eklenip eklenemeyeceği.

Geçmişten dersler çıkarın. Devlet politikaları ve yasama süreçlerinin yanı sıra kadınların taleplerine ilişkin tarihsel bağlamı bilin. Tarihsel süreci bilmediğiniz takdirde eskiden yapılan hataların aynısını yapmaya devam edersiniz.

Mevcut siyasi ve ideolojik atmosferi dikkatle değerlendirin. Halkın, kanun koyucuların ve iktidarı elinde bulunduranların kampanyaya olası tepkilerini değerlendirin.

Kimin için konuştuğunuzu belirleyin. Belli bir grup için mi (örneğin çocuklu kadınlar) yoksa genel bir kategori (kadınlar) için mi konuşuyorsunuz? Gruplar içindeki farklılıkları göz ardı etmeyin ve söz konusu grup ya da kategorideki belli kesimlere zarar vermeyeceğinizden emin olun. Onlara neyin savunuculuğunu yapacaklarını dikte etmediğinizden emin olun. Kapsayıcı olun.

B. İkinci Aşama: Savunuculuk Stratejisi Tasarlama

- Kampanyanın sarıh bir mesajı olmalı. Amacınızı **kısa ve öz bir şekilde açıklayan bir ifade** düşünün.
- Kampanya süresince kullandığınız ifadelerin **cinsiyetli yönünü göz ardı etmediğinizden** emin olun. Örneğin “bir gün” erkekler ve kadınlar için farklı başlangıç ve bitiş noktalarına sahiptir. Ya da tatilleri düşünün. Tatil bir erkek için ve bir kadın için nedir?

Savunuculuk stratejisi geliştirin. Az ve öz olmalı, savunuculuk sürecinde hangi adımların atılması gerektiği belirtilmeli ve bu süreçte karşılaşılabilecek sorulara cevaplar sunmalıdır.

- Yaygın dolaşımda olan yanlış inançları, fikirleri ve ifadeleri, ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliğine zarar veren kısmi gerçekleri saptayın. Bu yanlış inançları çürütme ve etkili karşı argümanlar üretme yolları düşünün. Bunu yapabilmek için bilgi toplayın (X. Bölüm. Toplumsal cinsiyet veri ve istatistiklerinin kullanımındaki nafaka konusuna ve VIII. Bölüm Savunuculuğun Stratejileri A. Feminist savunuculuk stratejileri oluşturma sürecinde toplumsal cinsiyet veri ve istatistiklerinin işlevinde kadın istihdamının düşüklüğünün nedenleri konusuna bkz.)

- Kimi hedef alacağınızı belirleyin. Esas **muhatabınız olarak kimi belirleyeceksiniz?** Hedef kitleler mevzubahis konuya göre değişecektir. Savunuculuk yapacağınız konunun çoğu zaman birden fazla muhatabı/hedef kitlesi olacaktır. Her hedef kitlesi için farklı stratejiler geliştirin. Hedef kitleye göre müzakere dili benimseyin (Hedef kitle konusu VI. Bölüm.Hedef Kesimler. Kimin Nezdinde Savunuculuk’da daha ayrıntılı olarak anlatılmaktadır).
- Destek tabanınızı oluşturun. Paydaşlarınızı ve işbirliği yapacaklarınızı belirleyin: görevler, şikayetler, iktidar ilişkileri, müzakere grupları (destekçiler/karşı taraftakiler). Paydaşlarınızı küresel, ulusal, bölgesel ve yerel düzlemde seçebilirsiniz.
- Karşı tarafı belirleyin. Yanlış görüşleri ve bilgiyi dolaşıma sokan toplumsal cinsiyet eşitliği karşıtı grupların çeşitli gruplardan aldıkları destekle çok iyi örgütlendiklerini artık biliyoruz. Toplumsal cinsiyet eşitliğine ilişkin algıları etkileyen güç dinamiklerini anlamak için bu grupları belirleyin.
- Taleplerinizi sağlam zemine dayandırın. Toplumsal cinsiyet haklarına ilişkin hem ulusal hem de ulusalı bağlayıcı uluslararası düzeylerdeki ilgili anlaşma ve kanunlara dikkatle atıfta bulunun (Bu konu Bölüm V. Savunuculuğun Dayanağı: Kanıta Dayalı Savunuculuk bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır).
- Seçtiğiniz konunun içinde yer aldığı mevcut durumu araştırın. Aynı konuda çalışan başka herhangi bir grup var mı? Son zamanlarda bu konuyu ele almış yakın zamanlı makaleler, araştırma raporları, veri setleri, göstergeler, medya raporları, basın bültenleri, sosyal medya kampanyaları gibi bilgi kaynakları var mı? Konu hakkındaki gerçekleri bilin. Seçilen savunuculuk konusu hakkındaki veri kaynaklarını sorularla eşleştirin. İlgili verileri saptayın ve veri temelli bir savunuculuk mesajı oluşturmak için verilerinizi düzenleyin. Toplumsal cinsiyet verilerinin güçlü ve zayıf yanlarını bilerek verileri analiz edin. Nicel veri ve istatistiklere olduğu kadar nitel veriye de önem verin. Sizi destekleyen hedef kitleye hitap edebilecek en can alıcı olanları seçin. Eğer kolayca erişilebilir veri yoksa, veri arayın, veri madenciliği yapın, veri üretin. Kampanya konusuyla ilgili resmi ve STÖ verilerini de derleyin ve analiz edin. Konuyla ilgili sosyal medyayı takip edin. Eğer veriler hakkında bilginize güvenmiyorsanız, konuyla ilgili feminist uzmanlara ve kadın STÖ’lerine danışmayı düşünün.

- Verilerin analizinden çıkardığınız birkaç temel öneri (3-5 tane) belirleyin. Belirli konulara ve kilit meselelere odaklanın ve ana nedeninizi gölgede bırakabilecek çok fazla sayıda konu ve talebiniz olmamasına dikkat edin.
- Destekçi kitlenizi eğitin. Destekçileriniz savunuculuk yapılan konu hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmalıdır. Onlar ve onların irtibat kişileri, savunuculuk çabanız için önemli bir rol yüklenebilirler. İnternet sitenizde savunuculuk materyallerini bulundurmak, bunları hızlıca ve maliyetsiz olarak yaymanın iyi bir yoludur. Haber bülteni ve savunuculukta hangi aşamada olduğunuzu özetleyen raporlar da bilgiyi güncellemek için önemlidir.

C. Üçüncü Aşama: Savunuculuğu Hayata Geçirme

- Bir eylem planı geliştirin. **Zaman çizelgenizi oluşturun.** Kampanyanızı muhtemelen ne zaman ve nasıl sonlandırmayı planladığınızı belirtin. (Kimi savunuculuk kampanyaları sonsuza kadar sürer gibidir 😊)
- Savunuculuğunu yaptığınız konuyu hedef kitlelere aktarmak için **seçtiğiniz** toplumsal cinsiyet veri ve istatistiklerini en etkili şekilde görselleştirip sunun. Hedeflediğiniz **kitleye göre mesajınızı ulaştırma yöntemleri** hazırlayın. Örneğin, ayrıntılı araştırma raporları genellikle uzmanlar içindir. Çarpıcı verilerin görselleştirildiği infografikler ise daha geniş bir kitle içindir.
- Stratejik konumdaki **medya yetkilileriyle diyalog** halinde yenilikçi iletişim aktörlerini, ürünleri ve teknikleri de dâhil olmak üzere, savunuculuğun çeşitli biçimleri için toplumsal cinsiyetle ilgili kampanyanızı yaygınlaştırmanın ve işlevsel kılmanın yollarını belirleyin. Sosyal medyayı etkin biçimde kullanın.
- Yol kazalarına hazırlıklı olun. Stratejinizin, ihtiyaç olması halinde, değişiklikleri içerebilecek esneklikte olduğundan emin olun.
- Kampanyanın sonunu ilan edin. Neticeyi değerlendirin. Başarıyı nasıl ölçeceğinize karar verin. Başarı addedilen nedir? Başarısızlık addedilen nedir? Neyin neden yanlış gittiğini tahlil edin. (Medeni Kanun kampanyası, yasalarda değişikliğe neden olduğundan başarılıydı. Ne var ki böyle olması kamuoyunun, hatta karar vericilerin görüşlerinin dönüştürülmesinde başarıya tekabül eder mi?)

- Gelecekte benzer bir kampanya, ya da halihazırdakinin devamı olacak bir kampanyada kullanılmak üzere dersler çıkarın, dikkat edilmesi gereken hususlar için bir liste hazırlayın.

BİLGİ NOTU 3. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Küresel Amaçlar olarak da bilinen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA'lar) 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yoksulluğu sona erdirmek, gezegeni korumak ve 2030 yılına kadar tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak için evrensel bir eylem çağrısı olarak kabul edilmiştir.⁶¹

17 SKA bütündür- bir alandaki eylemin diğer alanlardaki sonuçları etkileyeceğini ve kalkınmanın sosyal, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliği dengelemesi gerektiğini kabul ederler.

Ülkeler, “kimseyi geride bırakmama” prensibini önceliklendirerek, SKA’ların hedeflerine ulaşması için çalışacaklarını taahhüt etmişlerdir. SKA’lar yoksulluğun sona erdirilmesi, çevrenin korunması, iklim krizine karşı önlem alınması, refahın adil paylaşımı, barışın sağlanması, kadınlara ve kız çocuklarına karşı ayrımcılığın sona erdirilmesi amacıyla tasarlanmıştır.

SKA'lara her bağlamda ulaşmak için toplumun tüm kesimlerinin yaratıcılığı, bilgi birikimi, teknolojisi ve mali kaynakları gereklidir.



<https://sdg.tuik.gov.tr/>

<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sustainable-Development-Indicators-2010-2019-37194>:<https://www.undp.org/sustainable-development-goals>

<https://www.unwomen.org/en/resources>

⁶¹ Bu bölüm **UN Women Toplumsal Cinsiyet Veri ve İstatistikleri Kapasite Geliştirme ve Teknik Destek Programı** kapsamındaki Savunuculuk eğitim modülünden faydalanılarak hazırlanmıştır.

 **e-kütüphane**

Raporda yer alan
kaynaklara ve
bu alandaki diğer
raporlara
erişmek için

Raporda yer alan
gösterge ve
endeks verilerine
erişmek için

 **veri portalı**

 **eğitim portalı**

Rapora ait eğitim
videosuna ve
diğer CEİD eğitim
videolarına
erişmek için

Raporun yazarı
olan uzmanlara
ve diğer
uzmanlarımıza
erişmek için

 **uzman havuzu**